

Situační analýza Duchcov

Demografické informační centrum, o.s.

Praha, říjen 2011

Analýza byla zpracována v rámci projektu „Situční analýzy v lokalitách vybraných v roce 2011“ pro Úřad vlády České republiky, Odbor pro sociální začleňování v romských lokalitách (Agentura).

Autoři:

Anna Šťastná (Ed.)

a kolektiv autorů: Daniel Hůle, Tomáš Hirt, Kamila Svobodová, Karel Vrána a Alexandra Bábíčková

Demografické informační centrum, o.s., 2011

Obsah

1. Úvod	4
2. Východiska a cíle výzkumu.....	5
2.1. Teoretické a metodologické uchopení zkoumaného problému	5
2.2. Interpretační rámec a definice pojmů	6
3. Metodologie.....	9
3.1. Operacionalizace	9
3.2. Metody kvantitativního výzkumu.....	10
3.2.1. Sociodemografická analýza.....	10
3.2.2. Analýza dynamiky a početního stavu lokalit.....	11
3.3. Metody kvalitativního výzkumu.....	12
3.3.1. Rozhovory s experty.....	12
3.3.2. Rozhovory s obyvateli lokalit.....	13
3.3.3. Sonda mezi obyvateli města	14
4. Základní charakteristiky obce a jejích obyvatel	16
4.1. Stručná charakteristika obce.....	16
4.2. Populační vývoj.....	17
4.2.1. Počet obyvatel	17
4.2.2. Věková struktura	19
4.2.3. Narození	20
4.2.4. Potraty	21
4.2.5. Zemřelí	22
4.2.6. Migrace.....	23
4.3. Socioekonomická struktura populace.....	23
4.3.1. Rodinný stav.....	23
4.3.2. Struktura populace dle vzdělání	24
4.3.3. Struktura populace dle národnosti	25
4.3.4. Struktura domácností.....	25
4.4. Bydlení	27
4.5. Školství.....	28
4.5.1. Mateřské školy	28
4.5.2. Základní školy	29
4.5.3. Střední školy.....	29
4.6. Ekonomika.....	30
4.6.1. Ekonomická aktivita.....	30
4.6.2. Ekonomické subjekty	31
4.6.3. Vyjíždka za prací	32
4.6.4. Nezaměstnanost.....	32
4.7. Sociální oblast	35
4.7.1. Poskytovatelé sociálních služeb	35
4.7.2. Sociální zabezpečení	36
4.8. Zdravotnictví	38
4.9. Deskripce lokalit.....	39
4.10. Analýza dynamiky a početního stavu lokality.....	43
4.10.1. Statistická indikace dynamiky.....	43
4.10.2. Narativní popis dynamiky	46
5. Terénní šetření.....	48
5.1. Bydlení, stěhování	48
5.1.1. Nájemní bydlení v obecních bytech	48
5.1.2. Domy a byty v soukromém vlastnictví.....	51
5.1.3. Privatizace obecního bytového fondu vs. sociální bydlení.....	53
5.1.4. Stěhování	54
5.1.5. Shrnutí	56

5.2. Vzdělání.....	57
5.2.1. Předškolní vzdělávání.....	57
5.2.2. Základní vzdělávání.....	59
5.2.3. Základní vzdělávání na praktické škole.....	61
5.2.4. Neúspěch žáků ze sociálně znevýhodněných rodin ve vzdělávacím systému	63
5.2.5. Vzdělávání po ukončení základní školy	66
5.2.6. Shrnutí	67
5.3. Ekonomická situace.....	68
5.3.1. Zaměstnanost.....	68
5.3.2. Příjmy	74
5.3.3. Výdaje	77
5.3.4. Dluhy	77
5.3.5. Shrnutí	79
5.4. Sociálně patologické jevy, kriminalita a bezpečnost.....	80
5.4.1. Kriminalita.....	80
5.4.2. Prevence kriminality.....	85
5.4.3. Obavy o bezpečnost ve městě.....	86
5.4.4. Shrnutí	87
5.5. Sociální služby, politika obce.....	88
5.5.1. Poskytovatelé služeb pro osoby ohrožené sociálním vyloučením.....	88
5.5.2. Sociální práce v lokalitách, její možnosti a limity.....	91
5.5.3. Shrnutí	95
5.6 Vztahy	96
5.6.1. Shrnutí	99
5.7. Sociální klima lokalit.....	100
6. Výstupy	104
6.1. Identifikovaná ohniska problémů	104
6.2. Politický kontext sociálního vyloučení	106
6.3. Možná řešení	107

1. Úvod

Tato zpráva představuje výsledky výzkumu *Situační analýza lokality Duchcov*. Zadavatelem výzkumu je Úřad vlády České republiky, Odbor pro sociální začleňování v romských lokalitách (Agentura). Projekt realizovalo občanské sdružení Demografické informační centrum (DIC) v období červenec – září 2011. Cílem této situační analýzy je zmapovat výchozí situaci obyvatel žijících v sociálně vyloučených lokalitách v obci Duchcov a poskytnout tak podklady pro efektivní činnost zadavatele ve zkoumané lokalitě.

Situační analýza se zaměřila na identifikaci sociálně vyloučených lokalit, deskripci těchto lokalit a hlavních mechanismů a rizik sociálního vyloučení v daném prostoru. Analýza kombinuje kvantitativní a kvalitativní metody výzkumu. Jako hlavní kvantitativní metoda byla zvolena sociodemografická analýza, která poskytuje celkový přehled o vývoji základních charakteristik obce a jejích obyvatel.

Podkladem pro kvalitativní analýzu byly polostrukturované nestandardizované rozhovory s předem vybranými experty z řad zástupců obce, jejích organizačních složek, z oblasti sociálních služeb, z oblasti vzdělávání a bezpečnosti. Součástí terénního šetření byly i polostrukturované rozhovory se sociálně znevýhodněnými osobami žijícími ve zkoumaných lokalitách. Terénní šetření doplnila také sonda mezi zástupci ostatních obyvatel obce, zjišťující jejich postoje a názory na zkoumanou problematiku.

Samotná analýza je rozdělena do šesti kapitol. Ve druhé a třetí kapitole jsou rozebírána východiska výzkumu, jakož i metody výzkumu a popis výzkumných vzorků. Čtvrtá kapitola přináší přehled o vývoji vybraných charakteristik obce a jejích obyvatel v následujících oblastech: populační vývoj, socioekonomická struktura populace, školství, bydlení, ekonomika, zdravotnictví a sociální oblast. Kapitola také předkládá celkovou deskripci obce a popis zkoumaných lokalit.

Pátá kapitola přináší analýzu zkoumaných lokalit na základě kvalitativních dat získaných z polostrukturovaných rozhovorů s experty a obyvateli zkoumaných lokalit a ze sondy mezi ostatními obyvateli obce. Kapitola rozděluje analýzu výstupů z terénního šetření na několik tematických oblastí spojených s životní úrovní a perspektivou obyvatel zkoumaných lokalit: bydlení, vzdělání, ekonomická situace, sociálně patologické jevy, sociální politika obce a sociální služby a analýza vztahů mezi obyvateli a sociálního klimatu v lokalitách, které tyto vztahy vytváří.

Následující šestá kapitola pak na základě předchozích analýz shrnuje a popisuje identifikovaná ohniska problémů a předkládá také určité návrhy řešení. Kapitola se také zabývá systematizací sociálního vyloučení v obci i politickým kontextem sociálního vyloučení.

Analýza si klade za cíl popsat situaci a chování specifické skupiny obyvatel definované především místem pobytu, která se od ostatní populace liší v řadě sociodemografických charakteristik. Limitem, ale i výhodou výzkumu může být i vybraný způsob sběru dat, která mají kvalitativní charakter. Výstupy nicméně mohou sloužit k plastičtější představě o životě a problémech této skupiny obyvatel.

2. Východiska a cíle výzkumu

Cílem výzkumu je zmapovat výchozí situaci obyvatel žijících v sociálně vyloučených lokalitách v obci Duchcov a poskytnout tak podklady pro efektivní činnost zadavatele ve zkoumaných lokalitách. Předkládaná studie se zaměřuje jak na popis samotných lokalit a jejich vývoje v čase, tak i na postihnutí stěžejních oblastí životních podmínek a životní úrovně obyvatel lokalit, i toho, jakým způsobem svou situaci lidé mohou řešit a řeší.

Studie zároveň popisuje politiku samotné obce ve vztahu k obyvatelům zkoumaných lokalit, aktivity jejích organizačních složek, kapacitu, rozsah i podobu programů případných poskytovatelů sociálních služeb. Jedním ze záměrů je rovněž identifikace klíčových problematických oblastí týkajících se různých aspektů existence lokalit a života v nich, zmapování místních mechanismů sociální exkluze a inkluze v konkrétních oblastech a navrhnout možná řešení identifikovaných problémů.

2.1. Teoretické a metodologické uchopení zkoumaného problému

Jako teoretické východisko situační analýzy v obci vybrané ke spolupráci s Agenturou pro sociální začleňování (ASZ) byl zvolen koncept sociálního vyloučení. Během 90. let 20. stol. se tento koncept stal jedním z ideových základů sociální politiky Evropské unie a následně (Atkinson 2000¹) i sociální politiky v České republice (Mareš 2007²). Ačkoli byla vůči jmenovanému přístupu zformulována řada odborných i politických výhrad (viz např. Keller 2010³; Young 2007⁴), má jednu nespornou výhodu: v současné době se jedná o poměrně dobře zavedený způsob porozumění situaci lidí, kteří se v důsledku působení sociálních, politických a ekonomických příčin ocitají na pomyslném okraji moderních společností.

Jedná se o koncept, v jehož intencích se mnoho českých úředníků a politiků již naučilo myslet, resp. hledat možná řešení tzv. sociálních problémů a nepříznivých životních situací obyvatel ČR. Další výhodou je, že na základě konceptu sociálního vyloučení již několik let v ČR probíhá debata mezi akademickou sférou, rozhodovací sférou a sférou sociální práce. Ačkoli lze vznést otázku, nakolik jsou tyto debaty efektivní, je nepochybné, že idea sociálního vyloučení tvoří sdílenou konceptuální platformu, na níž je vědění mezi odbornou, politickou a praktickou sférou relativně úspěšně, tj. srozumitelně předáváno.

Podstatným faktorem svědčícím ve prospěch volby tohoto teoretického rámce též je, že souvisí s pojmy, jako je sociální inkluze a sociální integrace, čili s kategoriemi, ve kterých jsou formulovány

¹ Atkinson, R. 2000. "Combating Social Exclusion in Europe: The New Urban Policy Challenge." *Urban Studies* 37(5-6):1037 -1055. Retrieved June 9, 2011.

² Mareš, P. 2007. "Co s konceptem sociální exkluze v české společnosti?" Pp. 11-26 in *Sociální reprodukce a integrace: ideály a meze*, edited by P. Mareš and O. Hofírek. Brno: Masarykova univerzita Masarykova univerzita, Institut pro výzkum reprodukce a integrace společnosti.

³ Keller, J. 2010. *Tři sociální světy*. Praha: SLON.

⁴ Young, J. 2007. *The Vertigo of Late Modernity*. London: Sage Publications Ltd.

nejen cíle evropské, státní, lokální a korporátní dotační politiky v příslušné oblasti, ale např. i Zákon o sociálních službách (Zákon 108/2006 Sb.). Ve stejných kategoriích je koneckonců formulována i činnost zadavatele, tj. Agentury pro sociální začleňování. Volba alternativního paradigmatu by možná přinesla zajímavá zjištění, avšak bez záruky koherence těchto zjištění se stávající diskusí, což by mohlo ohrozit použitelnost výsledků analýzy.

V rámci konceptu sociálního vyloučení pracujeme s mechanismy a dimenzemi, které jsou v relevantní literatuře standardně rozlišovány: dimenze prostorová, symbolická, ekonomická, sociální (v užším slova smyslu) a kulturní (viz např. Mareš 2000⁵; Toušek 2006⁶). V tomto kontextu sociální vyloučení chápeme jako (multidimenzionální) proces, resp. soubor mechanismů, jejichž působením dochází k tomu, že jednotlivci či celé kolektivity jsou limitováni při čerpání a vytváření společenských zdrojů (srv. Atkinson 2000). V daném ohledu není analýza situace v obci pouhým popisem stavu ve smyslu výčtu faktografických dat či lokálně zakoušených problémů, ale rovněž interpretací zaměřenou na porozumění jednotlivým faktorům sociálního vyloučení a jejich vzájemným souvislostem, a to v kontextu sociální struktury místních společenství.

2.2. Interpretační rámec a definice pojmů

Jednotlivé dílčí výzkumné aktivity (rozhovory s experty, rozhovory se sociálně znevýhodněnými, pozorování, sociodemografická analýza) korespondují s uvedeným teoretickým schématem, tj. byly vypracovány se zřetelem k výše uvedenému členění problému na dimenze:

a) Ekonomické vyloučení

Ekonomické vyloučení chápeme jako marginalizaci či uzavření přístupu na primární, ale i na sekundární trh práce, které se v důsledku projevuje nezaměstnaností, potažmo postavením zcela mimo trh práce (Sirovátka 2003⁷). Projevuje se relativní a v poslední době i absolutní chudobou, předlužením a orientací na sféru šedé ekonomiky (Brož, Kintlová and Toušek 2007⁸).

V rámci analýzy je sledována nezaměstnanost ve zkoumaných lokalitách jak partikulárně, tak v celkovém kontextu situace na pracovním trhu, dále alternativní formy subsistence a ekonomické toky vně sledované populace, otázka předlužení a jeho příčin.

⁵ Mareš, P. 2000. "Chudoba, marginalizace, sociální vyloučení." Sociologický časopis 36(3):285-297.

⁶ Toušek, Ladislav. 2006. "Kultura chudoby, underclass a sociální vyloučení." P. 288–321 in Romové v osidlech sociálního vyloučení, edited by T. Hirt and M. Jakoubek. Nakladatelství a vydavatelství Aleš Čeněk.

⁷ Sirovátka, T. 2003. "Exkluze Romů na trhu práce a šance na jejich inkluzi." Sociální studia 10:11–34.

⁸ Brož, M., P. Kintlová, and L. Toušek. 2007. Kdo drží Černého Petra: Sociální vyloučení v Liberci, Plzni a Ústí nad Labem (Who Holds the Black Peter: Social Exclusion in Liberec, Pilsen and Usti nad Labem). Prague: Člověk v tísni - společnost při České televizi.

b) Prostorové vyloučení

Prostorové vyloučení definujeme jako nedobrovolnou segregaci, resp. nucené shlukování určité skupiny osob ve vymezené prostorové oblasti (Marcuse 2005:16⁹) na základě sociálního statusu a/nebo připsané (etnické, národnostní) skupiny. Ke vzniku sociálního vyloučení může dojít i v méně atraktivních lokalitách, ve kterých původně žili lidé poměrně dobrovolně.

Na úrovni obce byla mapována stávající prostorová struktura, resp. rezidenční struktura obyvatel, určeny projevy a podoby segregace v čase, včetně jejích příčin. Byla provedena deskripce identifikovaných lokalit včetně infrastruktury (dostupnost veřejných služeb a institucí), stanovení počtu osob v nich žijících apod. Důraz je rovněž kladen na analýzu celkové bytové situace v obci a s tím souvisejících politik bydlení.

c) Kulturní vyloučení

Kulturním vyloučením rozumíme omezený přístup ke vzdělání, znalostem a informacím, což má za následek odlišnou povahu a skladbu kulturního kapitálu marginalizovaných osob, který není v kontextu celkové společnosti pozitivně ceněn (srv. Bourdieu 1984¹⁰). V konkrétní rovině se projevuje zejména reprodukcí vzdělanostních nerovností a absencí vzdělanostních aspirací (srv. MacLeod 2004¹¹).

V analýze je tato dimenze sledována především v podobě identifikace uspokojování vzdělávacích potřeb žáků žijících v segregovaných lokalitách, včetně situace a případné tzv. ghettoizace spádových škol.

d) Sociální vyloučení (v užším slova smyslu)

Sociálním vyloučením v užším slova smyslu se rozumí skutečnost, že sociální kapitál, definovaný jako souhrn aktuálních nebo potencionálních zdrojů v podobě množiny sociálních kontaktů (Bourdieu and Wacquant 1992¹²), je u vyloučených osob strukturně odlišné povahy (Crow 2004¹³).

Na úrovni této dimenze působení vyloučení sledujeme sociální vztahy jednak vně identifikovaných lokalit a jednak vztahy mezi obyvateli těchto lokalit a majoritou. Důraz je kladen na faktory případného napětí, stejně tak jako na pozitivní sociální vazby, které sociálně vyloučení jedinci navazují se svým okolím.

⁹ Marcuse, P. 2005. "Enclaves Yes, Ghettos No: Segregation and the State." Pp. 15-30 in *Desegregating The City: Ghettos, Enclaves, And Inequality*, edited by David P. Varady. New York: State University of New York Press.

¹⁰ Bourdieu, P. 1984. *Distinction: a social critique of the judgement of taste*. Cambridge Mass.: Harvard University Press.

¹¹ MacLeod, J. 2004. *Ain't no makin' it: aspirations and attainment in a low-income neighborhood*. Oxford: Westview.

¹² Bourdieu, P. and Loïc J. D. Wacquant. 1992. *An Invitation to Reflexive Sociology*. University of Chicago Press.

¹³ Crow, G. 2004. "Social networks and social exclusion: An overview of the Debate." Pp. 7-19 in *Social networks and social exclusion: sociological and policy perspectives*, edited by Ch. Phillipson, G. Allan, and D. H. J. Morgan. Ashgate.

e) Symbolické vyloučení

Symbolické vyloučení se odehrává v rovině významů, které jsou vztahovány ke všem ostatním projevům sociálního vyloučení majoritou a následně habitualizovány těmi, kterých se týkají (srv. Bourdieu 1990¹⁴). Jedná se o projevy stigmatizace na základě ekonomického, prostorového, kulturního a sociálního vyloučení, které se nacházejí v každodenním jednání, ale také v produkci koncepčních materiálů a politik místní samosprávy a státní správy. Tato úroveň je analyzována na základě zjištění získaných v rámci ostatních mechanismů působení vyloučení.

¹⁴ Bourdieu, Pierre. 1990. The Logic of Practice. Stanford University Press.

3. Metodologie

3.1. Operacionalizace

Vzhledem ke skutečnosti, že předmětem výzkumu jsou společenské jevy, které lze jen velmi obtížně přesně specifikovat, a zároveň díky mediálnímu diskursu dochází k jejich terminologickému vyprazdňování, považujeme za nezbytné přesně nadefinovat obsahy klíčových termínů, se kterými ve zprávě operujeme. Jsme si přitom vědomi nedokonalosti i jisté nepřesnosti námi užitých termínů, nicméně vycházíme z předpokladu, že pro danou oblast neexistuje univerzální, obecně platná terminologie a právě případnému nepochopení se snažíme operacionalizací předejít. Zároveň je potřeba si uvědomit, že v rámci výzkumné zprávy jsou, v některých kapitolách (zvláště kapitola 5), hojně využívané citace informátorů, které jsme ponechali zcela autentické (včetně terminologie, kterou jednotliví citovaní respondenti užívají) a předkládaná definice se tedy na tyto citace nevztahuje.

Jedná se především o následující pojmy:

Sociálně znevýhodnění

Tímto termínem označujeme lidi, kteří vykazují znaky sociálního znevýhodnění bez ohledu na etnickou příslušnost. Základními charakteristikami tedy jsou nízké vzdělání, nízký, nebo žádný příjem, předluženost, obecně nízký sociální status. Tyto charakteristiky se vztahují jak na jednotlivce, tak i na jeho rodinné příslušníky, v případě, že je důvodné se domnívat, že tyto charakteristiky ovlivňují životní situaci daného jedince.

Zkoumaná lokalita, lokalita

Vzhledem ke skutečnosti, že ne vždy naplňuje zkoumaná lokalita charakter sociálně vyloučené lokality, zvláště pokud jde o jednotlivé domy či dokonce jen byty v rámci standardní bytové zástavby, používáme ve zprávě primárně termín lokalita, respektive zkoumaná lokalita a pouze v odůvodněných případech používáme přívlastku „sociálně vyloučená“.

Běžní obyvatelé

Pod pojmem běžní obyvatelé rozumíme všechny obyvatele města, kteří nesplňují charakteristiku „sociálně znevýhodněných“ a to bez ohledu na etnicitu či skutečnost, zda tito lidé žijí v lokalitě.

Expert

Pod pojmem experti v rámci výzkumné zprávy rozumíme všechny respondenty z řad kompetentních činitelů, zástupců státní správy, samosprávy, zástupců NNO či dalších institucí. Pojmem expert neoznačujeme naopak respondenty z řad sociálně znevýhodněných ani z řad běžných obyvatel.

3.2. Metody kvantitativního výzkumu

3.2.1. Sociodemografická analýza

Metody zvolené pro zpracování sociodemografické analýzy obce vycházejí ze standardní demografické metodologie v kombinaci s metodami socioekonomické statistiky a využívají dostupná data od relevantních organizací, které jsou sběrem či shromažďováním příslušných dat pověřeny. Zpracovaná analýza se zaměřuje na situaci v celé obci. Relevantní statistická data za zkoumané lokality nejsou, a z podstaty definice cílové skupiny sociálně znevýhodněných obyvatel lokality (viz kapitola 3.1) ani nemohou být k dispozici.

Sociodemografická analýza využívá následující přístupy k charakteristice sledované obce:

Struktury obyvatelstva – Obyvatelstvo ve sledovaném území je charakterizováno vlastnostmi, podle kterých je možné tento celek dále členit a strukturovat. Ze sociodemografického hlediska mezi ně patří především pohlaví a věk, dále také rodinný stav, vzdělání, národnost a socioekonomický status. Tyto charakteristiky významně ovlivňují výsledné (nejen) demografické chování obyvatel, proto je zkoumání struktury obyvatelstva jedním s ústředních témat kvantitativní analýzy.

Vybrané demografické procesy – Jednotlivé životní události jako narození, úmrtí a potrat (v demografii obecně také další události, které ovlivňují reprodukci - sňatek, rozvod, ovdovění, nemoc aj.) jsou pro účely kvantitativních analýz sledovány jako hromadné jevy, nikoli jako individuální události v životě jedince, a upravují se do procesů úmrtnosti, porodnosti, potratovosti aj. tak, aby bylo možné nalézat pravidelnosti a důležité charakteristiky vývoje. Vzhledem k relevanci sledovaných demografických procesů k cílům předkládané studie jsou v kapitolách 4.2.3 - 4.2.5 analyzovány vybrané procesy porodnosti, potratovosti a úmrtnosti. Protože je populační vývoj výsledkem nejen přirozené obnovy populace (rození a vymírání), ale také migrace, která tento vývoj ovlivňuje o to více, o co menší územní celek je sledován, je kapitola 4.2.6 zaměřena právě na tento prostorový pohyb obyvatelstva.

V kvantitativní části analýz je věnována pozornost také statistickým údajům charakterizujícím bydlení a školství ve sledované obci. Důraz je kladen na ekonomickou a sociální oblast, především na přehledové informace o ekonomické aktivitě obyvatel, vyjíždě za prací, nezaměstnanosti, ale také o ekonomických subjektech v obci. Tuto část uzavírá přehled sociálních dávek čerpaných obyvateli obce. V analýze jsou použity standardní metody demografické analýzy a statistiky.

Pro analytické účely byla použita primárně data za danou obec, která jsou v řadě aspektů porovnávána se situací v Ústeckém kraji. Využity byly následující datové zdroje:

Český statistický úřad

- Data o pohybu obyvatelstva v obci a kraji ve vybraných letech
- Data ze Sčítání lidu, domů a bytů 1991 a 2001
- Počet dokončených bytů

Ministerstvo, práce a sociální věcí ČR

- Nezaměstnanost, volná pracovní místa
- Dávky státní sociální podpory
- Dávky osobám se zdravotním postižením – příspěvek na péči
- Dávky hmotné nouze

Ústav pro informace ve vzdělávání

- Statistiky z oblasti školství zaměřené na mateřské školy, základní a střední školy

3.2.2. Analýza dynamiky a početního stavu lokalit

K analýze dynamiky vývoje početního stavu obyvatelstva bude využito několika metod, pomocí kterých bude rekonstruován početní odhad populace a zároveň bude nastíněn pravděpodobný trend vývoje v posledních 20 letech.

Početní stav bude rekonstruován na základě dostupných zdrojů (např. Gabalova analýza) a především z výpovědí jednotlivých expertů. V případě dostatečné věrohodnosti výpovědi některého z expertů bude využita i delší narativní charakteristika původu zkoumané lokality.

Při identifikaci potenciálního trendu vývoje daných lokalit budeme vycházet z experimentální analytické metody, která vychází z předpokladu specifického demografického chování zkoumané populace. Základními předpoklady jsou následující charakteristiky rodin:

- nižší vzdělání
- nadprůměrný počet dětí
- využívání umělého přerušování těhotenství (UPT) jakožto nástroje postkoncepce
- nízký věk žen při narození dítěte, respektive při potratu

Tato experimentální metoda je aplikována na údaje o jednotlivých potratech žen žijících v obci, kdy je každá takováto událost individuálně analyzována. Vycházíme přitom z předpokladu, že čím je vyšší kumulace výše uvedených faktorů, tím je nižší sociální status analyzované ženy. Například žena ve věku 22 let se základním vzděláním, která je matkou 3 dětí a již absolvovala 5 interrupcí, bude mít hodnotu tohoto indikátoru 82. Naopak 30 letá žena s maturitou, jedním dítětem a doposud jedním absolvovaným potratem dosáhne hodnoty 0,8. Cílem indikátoru je ohniskově extremizovat hodnoty u sociálně znevýhodněné populace. Dílčí hodnoty budou sečteny za celou analyzovanou obec a výsledná hodnota bude prezentována v časové řadě 20 let.

Obrázek: Modifikovaný indikátor indukované potratovosti

$$i_a = \frac{\sum_{\text{přípa}}^{\text{obec}} A * N * \frac{30}{\text{vek}^{\check{z}}} * \frac{4}{(\text{vzd}^{\check{z}} + 1)}}{\text{obec} P_{15-49}^{\check{z}}}$$

3.3. Metody kvalitativního výzkumu

Terénní kvalitativní šetření formou polostrukturovaných nestandardizovaných rozhovorů proběhlo v průběhu měsíce srpna 2011 se sociálně znevýhodněnými osobami žijícími ve zkoumaných lokalitách a s vybranými experty. Součástí terénního šetření byla též kvalitativní sonda mezi zástupci běžných obyvatel obce zjišťující jejich postoje a názory na zkoumanou problematiku.

Cílem hloubkových rozhovorů s jednotlivými aktéry bylo především:

- charakterizovat vztahy mezi běžnými a sociálně znevýhodněnými obyvateli
- popsat kvalitu života ve zkoumaných lokalitách
- zmapovat místní mechanismy sociální exkluze a inkluze v konkrétních oblastech

Hloubkové polostrukturované rozhovory i kvalitativní sondu se zástupci jednotlivých cílových skupin realizoval vyškolený terénní sociální pracovník orientující se ve zkoumané problematice.

Rozhovory s respondenty byly nahrávány na diktafon a poté byly v programu F4 pořízeny doslovné přepisy rozhovorů nezbytné pro jejich následnou analýzu. Součástí terénního šetření bylo též poloúčastné pozorování, jež bylo uplatněno k pozorování sociálních vztahů v rámci lokalit a jednotlivých interakcí, k popisu lokalit, jejich dostupnosti a vybavenosti, zhodnocení kvality bydlení, životní úrovně a životního stylu obyvatel a k postihnutí převládající „atmosféry“ ve zkoumaných lokalitách. Pozorování provedl výzkumník během svého několikadenního kontinuálního pobytu v obci.

3.3.1. Rozhovory s experty

V průběhu terénního šetření byly výzkumníkem provedeny hloubkové rozhovory s celkem **11 experty** z řad vybraných zástupců obce, nestátních neziskových organizací ale také relevantních expertů z Teplic.

Rozhovory se zaměřovaly na následující tematické okruhy vztahující se k sociálně znevýhodněným obyvatelům zkoumaných lokalit a jejich životní situaci:

- a) popis zkoumaných lokalit a jejich obyvatel – charakteristika obyvatel lokality, jejich životní úroveň, vývoj lokalit a jejich případné změny v čase, infrastruktura

- b) bydlení - kvalita bydlení, vlastnictví bytového fondu, koncepce sociálního bydlení, problémy s neplacením nájemného, resp. služeb, způsoby řešení neplatičství
- c) vztahy mezi sociálně znevýhodněnými obyvateli zkoumaných lokalit a běžnými obyvateli obce, vzájemné vztahy mezi sociálně znevýhodněnými v rámci zkoumaných lokalit
- d) sociálně patologické jevy, kriminalita a bezpečnost – přestupky a trestná činnost v rámci zkoumaných lokalit a v rámci celé obce, kriminalita/rizikové chování dětí a mládeže, lichva, prostituce, návykové látky - alkohol, drogy, gamblerství, projevy rasismu, prevence kriminality, obava obyvatel o vlastní bezpečnost
- e) ekonomická situace, zaměstnanost – zdroje finančních prostředků obyvatel zkoumaných lokalit, zaměstnanost a nezaměstnanost, sociální dávky, veřejně prospěšné práce, veřejná služba, práce na černo, dluhy, bariéry v zaměstnávání sociálně znevýhodněných obyvatel, rekvalifikace
- f) vzdělání – docházka sociálně znevýhodněných dětí do základních a mateřských škol, domácí příprava, záškoláctví, problémové chování, spolupráce s rodiči, nástroje zaměřené na žáky se speciálními potřebami – asistenti pedagoga, doučování, přípravná třída, volnočasové aktivity pořádané školou, další vzdělání
- g) sociální služby, politika obce – fungující služby zaměřené na sociálně znevýhodněné obyvatele, dostatečnost/nedostatečnost pokrytí sociální prací, bariéry a plány v této oblasti

Vedle hloubkových rozhovorů byly provedeny také **doplňkové rozhovory s dalšími 8 informátory** z řad expertů z obce i okolních měst, které se zaměřily na verifikaci a upřesnění informací získaných v rámci výzkumu.

Citace z rozhovorů s experty jsou označovány písmenem **E** a jsou číslovány vždy od č. 1 v rámci každé kapitoly, aby nebyla možná identifikace jednotlivých respondentů provazováním výroků napříč zprávou.

3.3.2. Rozhovory s obyvateli lokalit

V rámci terénního šetření mezi sociálně znevýhodněnými obyvateli zkoumaných lokalit byly provedeny rozhovory s celkem **12 respondenty**. Základní charakteristiky dotazovaných respondentů ukazuje následující tabulka.

Základní charakteristiky respondentů z řad sociálně znevýhodněných obyvatel města Duchcov

resp.	pohlaví	věk	ek. aktivita	pozn.
SZ1	muž	45-49	bez práce	
SZ2	muž	55-59	invalidní důchod	rozhovoru přítomna manželka
SZ3	muž	35-39	bez práce	
SZ4	žena	40-44	invalidní důchod	
SZ5	muž	45-49	částečný invalidní důchod	rozhovoru přítomen kamarád
SZ6	muž	50-54	práce na černo	cizí státní příslušník
SZ7	žena	35-39	bez práce	
SZ8	žena	30-34	invalidní důchod	rozhovoru přítomen příbuzný
SZ9	muž	40-44	bez práce	rozhovoru přítomna manželka
SZ10	muž	50-54	bez práce	rozhovoru přítomna manželka
SZ11	muž	25-29	zaměstnaný	
SZ12	žena	20-24	rodičovská dovolená	rozhovoru přítomen přítel

Rozhovory se sociálně znevýhodněnými obyvateli se zaměřovaly na jejich životní situaci a dotýkaly se následujících tematických okruhů:

- rodina a příbuzenské vztahy respondenta, složení domácnosti
- bydlení – popis a kvalita bydlení, spokojenost s bydlením, nájemné, služby a dluhy na nájemném, dostupnost infrastruktury
- vztahy mezi obyvateli – vztahy mezi sociálně znevýhodněnými obyvateli zkoumané lokality a běžnými obyvateli obce, vzájemné vztahy mezi sociálně znevýhodněnými v rámci zkoumané lokality sousedské vztahy
- ekonomická situace – zdroje finančních prostředků, sociální dávky, dluhy
- zaměstnání – zaměstnání na smlouvu, práce na černo, podnikání, zprostředkovatelé práce
- kriminalita a viktimizace
- vzdělání
- sociální služby v obci
- zdraví

Citace z rozhovorů s obyvateli lokalit jsou označovány písmeny **SZ** a číslovány příslušným číslem respondenta (viz tabulka) napříč celou zprávou.

3.3.3. Sonda mezi obyvateli města

V rámci sondy mezi zástupci běžných obyvatel obce bylo provedeno celkem **10 rozhovorů**. Rozhovory se zaměřovaly na tyto tematické oblasti:

- subjektivní hodnocení života v obci

- popis zkoumaných lokalit - vývoj lokalit a její případné změny v čase
- hodnocení chování sociálně znevýhodněných obyvatel lokalit, kriminalita a bezpečí
- vztahy mezi sociálně znevýhodněnými obyvateli zkoumaných lokalit a běžnými obyvateli obce
- spatřované problémy spojené se zkoumanými lokalitami

Citace z rozhovorů s obyvateli města jsou označovány písmenem **O** a číslovány příslušným číslem respondenta napříč celou zprávou.

Pokud se v citacích střídá promluva tazatele a respondenta, případně více respondentů, je používáno standardní označení T - tazatel, R- respondent (v případě více respondentů vyjadřujících se v daném rozhovoru jsou tito odlišeni číslem). Označení typu rozhovoru (E, SZ nebo O) i v tomto případě zůstává na konci vybrané citace.

4. Základní charakteristiky obce a jejích obyvatel

4.1. Stručná charakteristika obce

Město Duchcov leží na úpatí Krušných hor 8 km západně od Teplic. S necelými devíti tisíci obyvateli se rozkládá v nadmořské výšce 201 metrů na rozloze 15,4 km². Duchcov spadá pod správní působnost obce s rozšířenou působností Teplice. Město Duchcov je pověřenou obcí pro výkon státní správy. Správní území města je poměrně rozsáhlé a zahrnuje celkem 6 katastrů.

Historie města sahá do 12. století, během třicetileté války bylo několikrát vypleněno, ale díky spojení s rodem Valdštejnů došlo následně ke stavebnímu rozvoji a zvelebení místního zámku, kde koncem 18. století pobýval a roku 1798 zemřel Giacomo Casanova.

Na konci 18. století přichází do Duchova také průmysl. V roce 1763 vzniká manufaktura na výrobu punčoch. Rozvoj železnice ve druhé polovině 19. století přináší Duchcovu význam důležité dopravní křižovatky. Začíná se s povrchovou těžbou hnědého uhlí, vzniká cukrovar a první sklárna v severozápadních Čechách na přímý otop hnědým uhlím. Povrchová těžba se mohla stát Duchcovu osudnou v 80. letech 20. století, kdy se vážně uvažovalo o vytěžení zásob uhlí, na kterých se město rozkládá.

Duchcov je součástí mikroregionu Duchcov, jehož rozloha je 161 km². Mikroregion tvoří celkem 5 měst – Duchcov, Hrob, Košťany, Osek, Ledvice a 6 obcí – Háj u Duchcova, Jeníkov, Lahošť, Mikulov, Moldava a Zabušany.

4.2. Populační vývoj

4.2.1. Počet obyvatel

Počet obyvatel města Duchcov se od počátku 90. let prakticky neměnil. Nižší přirozené přírůstky v devadesátých letech byly kompenzovány kladným migračním saldem a naopak v prvním desetiletí 21. století stabilizují počty nově narozených obyvatelstvo oslabené migrací. V roce 2002 se ve sledovaném období narodilo nejméně dětí, pouhých 78, přičemž v tomto roce zároveň zemřel nejvyšší počet osob za posledních 20 let a to 123. Je zajímavé, že tento významný přirozený úbytek byl současně kompenzován výrazně kladným migračním saldem (82 osob), s maximálním počtem 345 přistěhovaných osob.

Tab. 1: Pohyb obyvatel ve vybraných letech (1991–2010), Duchcov

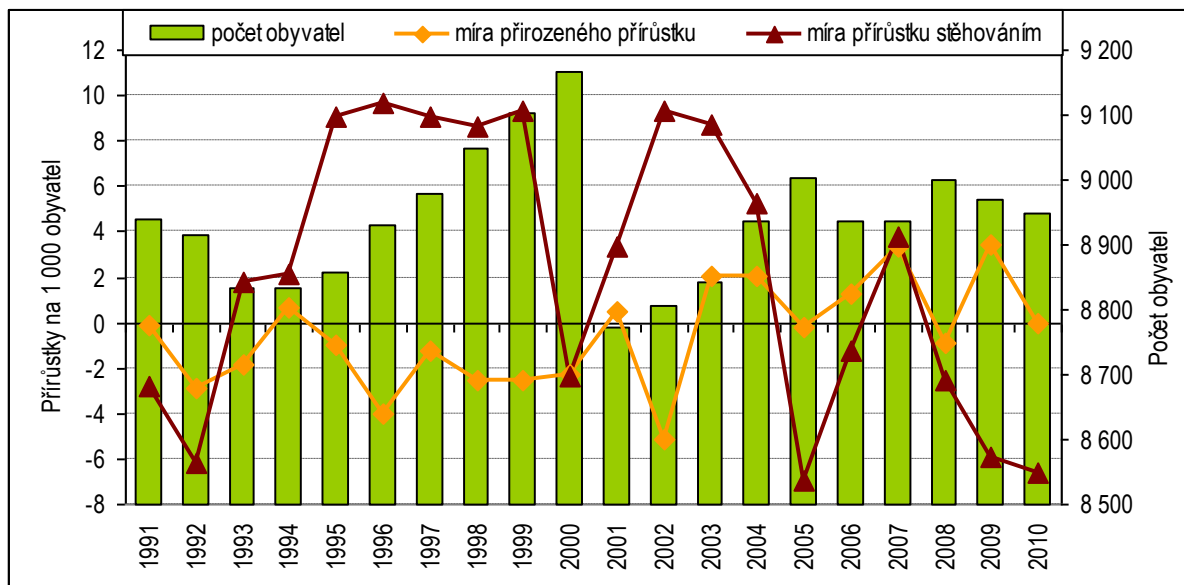
	Počet obyvatel - k 1.7.	Narození	Zemřelí	Přirozený přírůstek	Přistěhovalí	Vystěhovalí	Přírůstek stěhováním	Celkový přírůstek	Sňatky	Rozvody	Potraty **
Duchcov											
1991	8 914	109	110	-1	246	271	-25	-26	65	29	-
1996	8 963	83	119	-36	214	128	86	50	60	42	76
2001*	8 789	103	99	4	251	222	29	33	44	37	67
2006	8 931	108	97	11	264	275	-11	0	32	36	70
2007	8 968	130	100	30	318	284	34	64	50	21	49
2008	8 984	109	117	-8	278	301	-23	-31	47	27	63
2009	9 000	118	87	31	212	265	-53	-22	33	31	65
2010	8 925	97	97	0	228	287	-59	-59	32	27	77
Ústecký kraj											
2010	835 796	9 275	8 912	363	7 599	8 115	-516	-153	3 669	2 573	4 329
na 1000 obyvatel											
Duchcov											
1991		12,2	12,3	-0,1	27,6	30,4	-2,8	-2,9	7,3	3,3	-
1996		9,3	13,3	-4,0	23,9	14,3	9,6	5,6	6,7	4,7	8,5
2001		11,7	11,3	0,5	28,6	25,3	3,3	3,8	5,0	4,2	7,6
2006		12,1	10,9	1,2	29,6	30,8	-1,2	0,0	3,6	4,0	7,8
2007		14,5	11,2	3,3	35,5	31,7	3,8	7,1	5,6	2,3	5,5
2008		12,1	13,0	-0,9	30,9	33,5	-2,6	-3,5	5,2	3,0	7,0
2009		13,1	9,7	3,4	23,6	29,4	-5,9	-2,4	3,7	3,4	7,2
2010		10,9	10,9	0,0	25,5	32,2	-6,6	-6,6	3,6	3,0	8,6
Ústecký kraj											
2010		11,1	10,7	0,4	9,1	9,7	-0,6	-0,2	4,4	3,1	5,2

* opraveno dle SLDB 2001

** Potraty = umělá přerušení těhotenství (UPT) + samovolné potraty

Zdroj: ČSÚ

Graf 1: Vývoj počtu obyvatel, přirozeného a migračního přírůstku, Duchcov 1991–2010

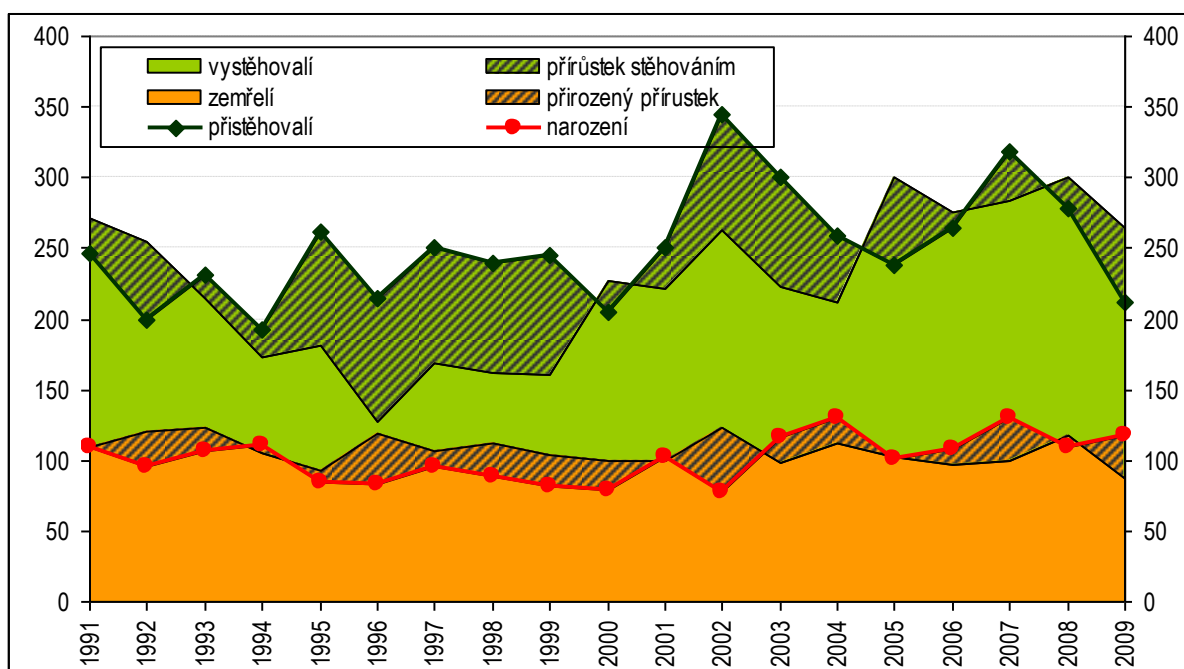

Pozn.: U počtu obyvatel v roce 2001 se jedná o přepočtený údaj dle SLDB

Zdroj: ČSÚ

Celkový počet potratů je víceméně stabilizován v intervalu 60 – 80 ročně s výjimkou roku 2007, kdy bylo zaznamenáno pouze 49 případů a roku 2005, kdy jich naopak bylo zaznamenáno 100.

Graf 2: Přirozená měna a migrace obyvatel, Duchcov 1991–2009 (absolutní počty)

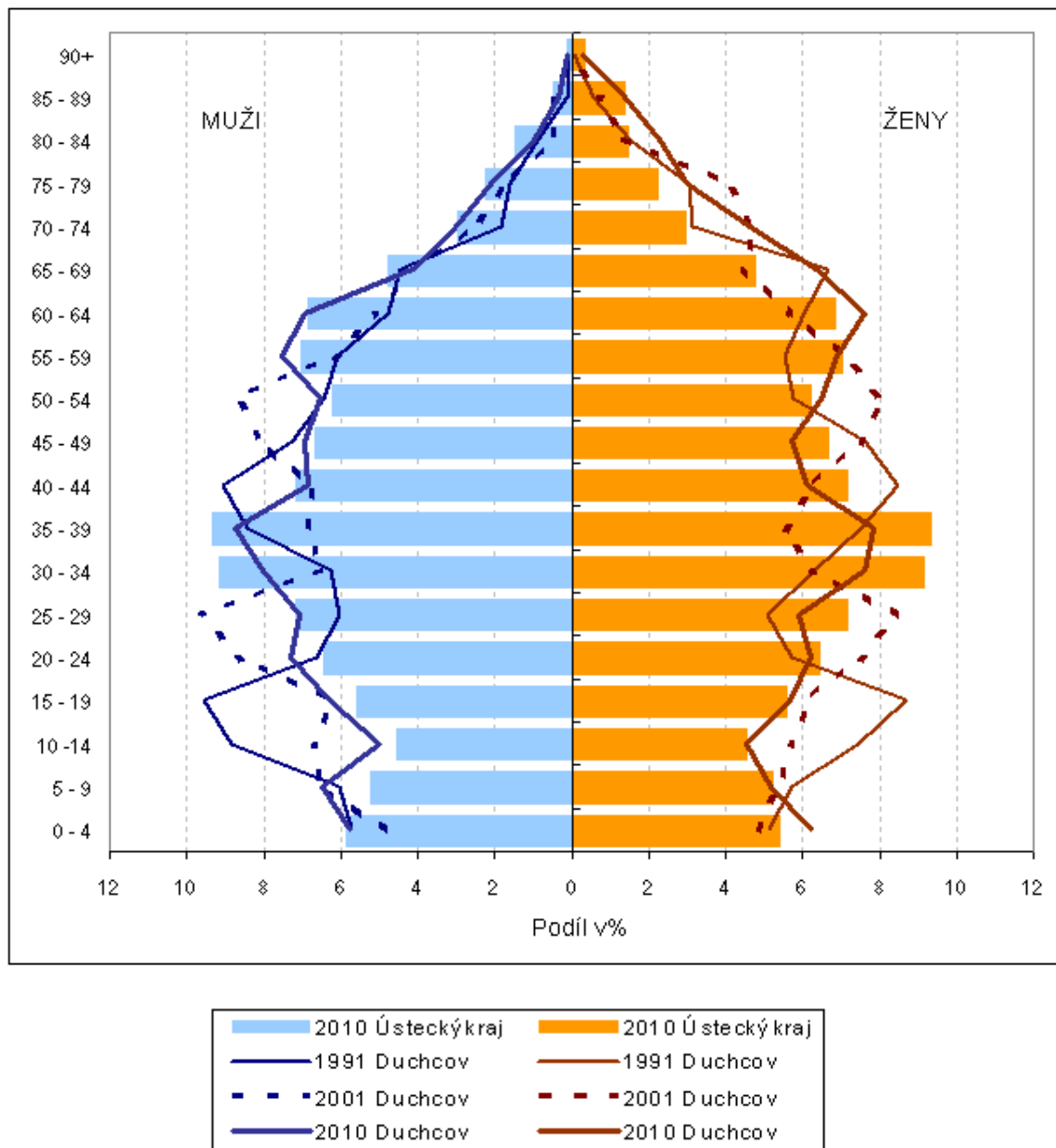

Zdroj: ČSÚ

4.2.2. Věková struktura

Věková struktura populace Duchcova se v roce 2010 příliš nelišila od krajské věkové struktury. Určité rozdíly lze vysledovat především v produktivním věku (15-64 let), kdy je podíl této skupiny vyšší v krajské populaci. Duchcovská populace má ve srovnání s krajem naopak vyšší podíl mladých lidí do 15 let - 16,6 % oproti 15,3 % v celém kraji. Zatímco v Ústeckém kraji připadá na 100 dětí 91 seniorů, v Duchcově je to o 4 seniory méně.

Graf 3: Věková struktura, Duchcov 1991, 2001, a 2010, Ústecký kraj 2010, v %

Zdroj: ČSÚ

Podíl dětí do 15 let na celkové populaci v Duchcově ke konci roku 2010 činil 16,6 %. Oproti roku 2001 tak poklesl o 0,3 procentního bodu (p.b.). Ve srovnání s rokem 1991 poklesl tento podíl o 2,7 p.b. V absolutním vyjádření se počet dětí ve věkové skupině 0-14 let od roku 1991 snížil o více než

700 osob. Věková kategorie obyvatel 15-64 let byla koncem 80. let a v první polovině 90. let posílena silnými ročníky narozenými v 70. letech, které vstupovaly do věku ekonomické aktivity.

Osoby nad 64 let věku v roce 2010 tvořily 14,3 % obyvatel Duchcova. Podíl osob v nejstarší věkové kategorii se doposud zvolna zvyšoval. V nejbližších letech bude tato kategorie posílena osobami narozenými v období zvýšené porodnosti po druhé světové válce. Lze tedy předpokládat, že populace začne intenzivně stárnout i tzv. seshora věkové pyramidy, nikoliv jen zespoda (díky snížení podílu dětí v populaci), jak tomu bylo doposud. Mezi roky 1991 a 2010 vzrostl podíl osob starších 64 let o 2,2 p.b. (absolutně o 192).

Tab. 2: Věková struktura populace Duchcova a Ústeckého kraje k 31. 12., vybrané roky

	Duchcov				Ústecký kraj			
	Podíl ve věku (%)			Index stáří*	Podíl ve věku (%)			Index stáří*
	0 - 14	15 - 64	65 +		0 - 14	15 - 64	65 +	
1991	19,3	68,6	12,1	63,0	21,1	67,5	11,4	53,8
1996	16,9	70,5	12,7	75,0	18,5	69,6	11,9	64,3
2001	16,9	70,6	12,5	74,2	16,7	71,1	12,2	73,4
2006	16,9	70,0	13,2	77,9	15,5	71,7	12,8	83,0
2010	16,6	69,1	14,3	86,5	15,3	70,7	14,0	91,2

*Index stáří vyjadřuje, kolik je v populaci obyvatel ve věku 65 let a více na 100 dětí ve věku 0-14 let.

Zdroj: ČSÚ

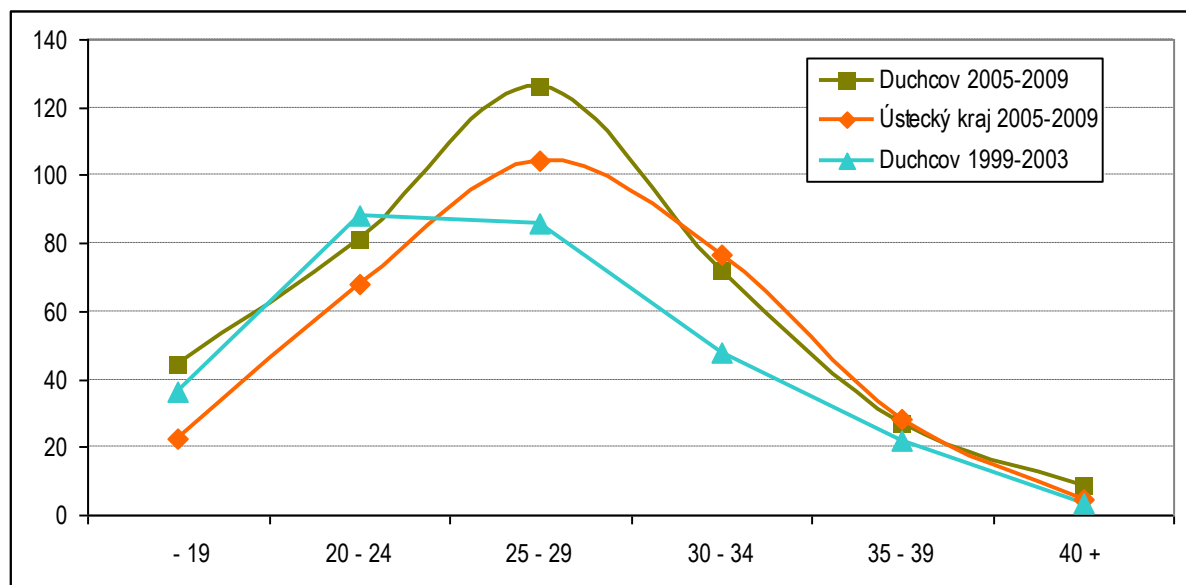
4.2.3. Narození

Roční počty narozených dětí jsou relativně nízké na podrobnější analýzu. Pro prezentaci plodnosti podle věku jsme proto vytvořili ukazatel, který udává 5leté průměry v obci Duchcov a v Ústeckém kraji.

Obecná míra plodnosti mezi dvěma sledovanými obdobími vzrostla. V letech 1999-2003 se na tisíc žen ve věku 15-49 let narodilo 51 dětí, v letech 2005-2009 se již jednalo o 62 dětí. Výrazně vzrostla plodnost především mezi dvacátým a třicátým rokem věku matky. Ve věkové skupině 25-29 let se jedná o nárůst z 86 dětí na tisíc žen v letech 1999-2003 na 126 v letech 2005-2009.

Míry plodnosti podle věku byly v Duchcově v letech 2005-2009 ve srovnání s Ústeckým krajem ve věkových skupinách do 30 let vyšší, pouze malé rozdíly jsou patrné ve věkových skupinách 30-34 a 40+. Výrazně vyšší, dvojnásobná, je úroveň plodnosti u dívek mladších 20 let. Úhrnná plodnost dosahovala v roce 2001 kolem hodnoty 1,6 dětí na jednu ženu, v letech 2005-2009 se dokonce zvýšila na úroveň 1,8, přičemž Ústecký kraj vykazoval ve stejném období hodnotu 1,5.

Graf 4: Plodnost podle věku, Duchcov a Ústecký kraj, 1999-2009, na 1 000 žen

Ukazatel za období 2005-2009 je vypočten jako průměr počtu dětí narozených ženám v dané věkové skupině za roky 2005-2009 vztážený k počtu žen v dané věkové skupině za rok 2007 (31. 12.)

Ukazatel za období 1999-2003 je průměrem počtu dětí narozených ženám v dané věkové skupině v letech 1999-2003 vztážený k počtu žen v dané věkové skupině za rok 2001 (SLDB).

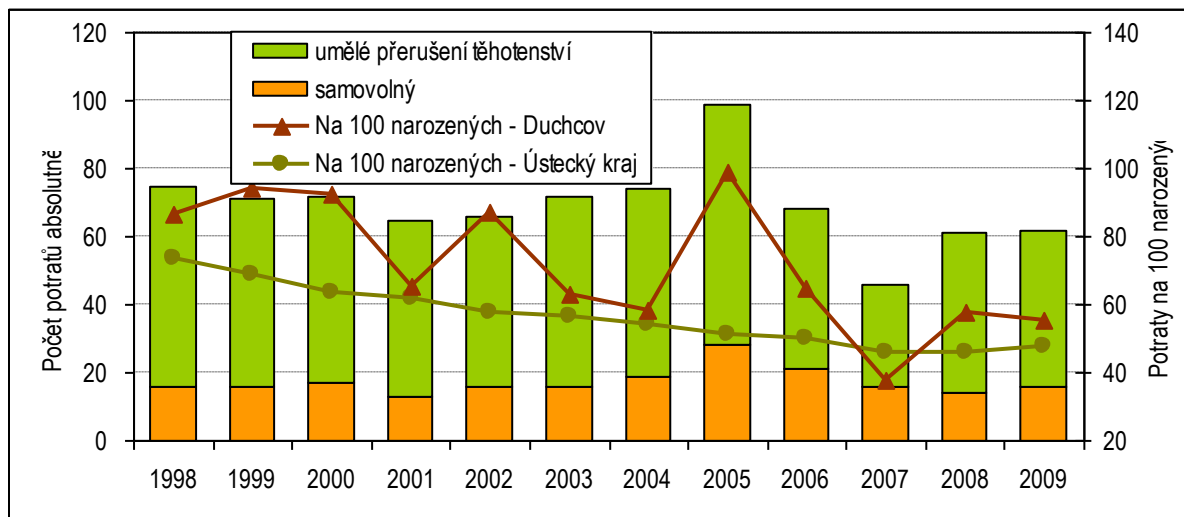
Zdroj: ČSÚ

4.2.4. Potraty

Počet potratů se dlouhodobě v populaci ČR snižuje. Klesá zejména počet umělých přerušení těhotenství (UPT). V Duchcově je naopak počet potratů více méně stabilizovaný. Významné výkyvy byly zaznamenány v letech 2005 a 2007, kdy maximální počet 100 v roce 2005 byl následován minimálním počtem 49, přičemž v následujících dvou letech došlo opět k ustálení počtu na 63 resp. 65 potratů. Přitom na dosažení výše popisovaných extrémních hodnot měl vždy vliv počet umělých přerušení těhotenství, počet samovolných potratů se prakticky nemění.

Celkový počet potratů připadajících na 100 narozených v Duchcově je značně kolísavý, na rozdíl od Ústeckého kraje, kde můžeme pozorovat plynulý klesající trend.

Graf 5: Potraty v letech 1998 – 2009 podle druhu, ukazatele potratovosti

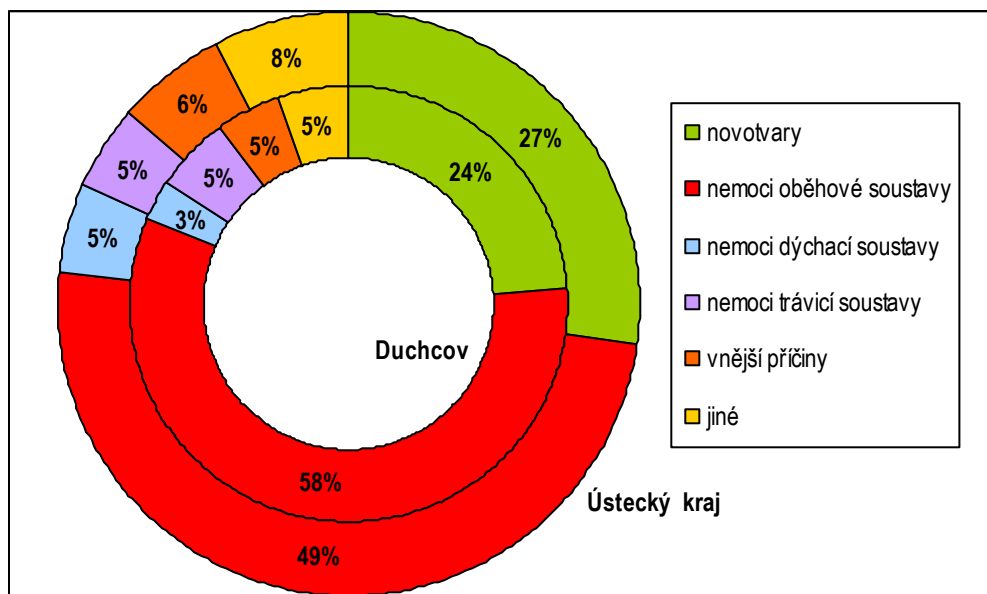

Zdroj: ČSÚ

4.2.5. Zemřelí

Ročně zemře v Duchcově okolo 100 osob, v roce 2007 to bylo 117 osob v roce 2010 naopak jen 97. Jde tedy zhruba o 10 úmrtí na 1 000 obyvatel, což je obdobná míra jako v Ústeckém kraji. Bohužel nemáme dostatek dat k tomu, abychom eliminovali vliv věkové struktury, kterou je hladina úmrtnosti výrazně ovlivněna. To platí i pro srovnání úmrtí z hlediska příčin smrti, které je odlišnou věkovou strukturou populace též zatíženo. Ve srovnání s Ústeckým krajem se Duchcov v letech 2005-2009 vyznačoval nižším zastoupením úmrtí na novotvary, nemoci dýchací soustavy i vnější příčiny, podstatně vyšší zde naopak bylo zastoupení nemocí oběhové soustavy.

Graf 6: Zemřelí podle struktury příčin smrti, průměr let 2005-2009

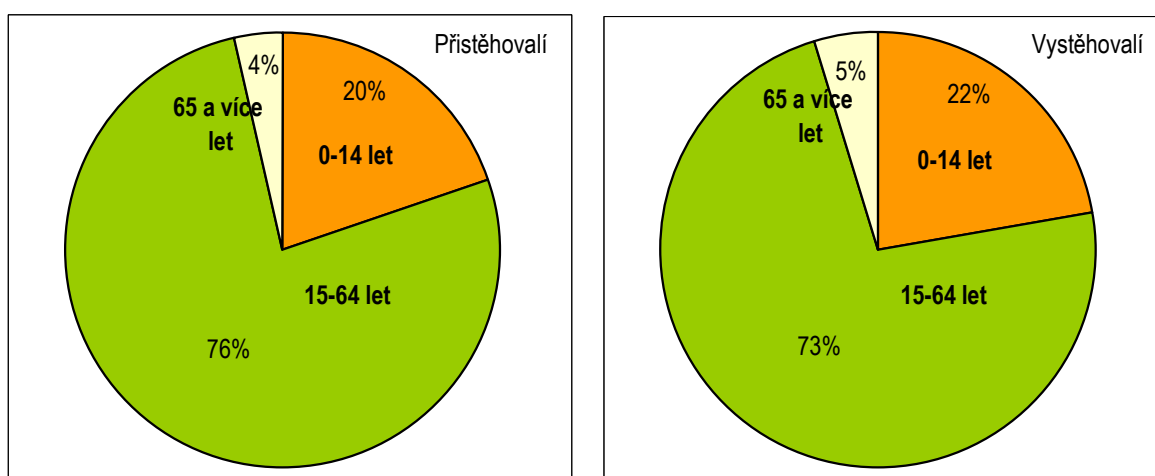
Zdroj: ČSÚ

4.2.6. Migrace

Počet migrantů v jednotlivých letech značně osciloval, což je patrné i z tabulky 1 v kap. 4.2.1. Vliv migrace na populaci Duchcova je z hlediska velikosti tamní populace a její věkové struktury poměrně malý, migrační obrat (součet přistěhovalých a vystěhovalých) představuje ročně 6 % středního stavu (tj. celkového počtu obyvatel k 1. 7. daného roku).

Mezi přistěhovalými jsou zastoupeni častěji muži (52 %) než ženy (48 %), mezi vystěhovalými jsou to naopak ženy (51 %) oproti 49 % mužů. Ve srovnání s celkovou strukturou populace je věkový profil migrantů mladší. Osoby ve věku 15–64 let jsou mezi imigranty zastoupeny zhruba 76 %, děti do 15 let představují zhruba 20 % všech přistěhovalých. Naproti tomu se však rodiny s dětmi do 15 let poměrně často vystěhovávají z obce, jejich podíl mezi všemi vystěhovalými v letech 2005–2009 byl 22 %.

Graf 7: Věková struktura přistěhovalých a vystěhovalých, Duchcov, průměr let 2005–2009

Zdroj: ČSÚ

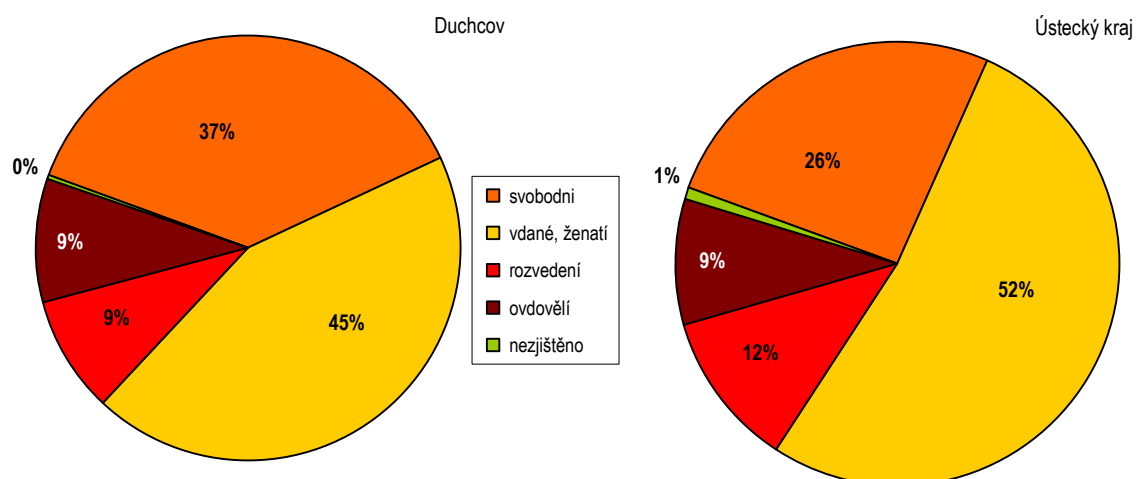
4.3. Socioekonomická struktura populace

Při posuzování socioekonomické struktury populace v relativně malých lokalitách, k jakým patří i město Duchcov, musíme vycházet pouze z údajů získaných ze Sčítání lidu, domu a bytů, tj. údaje z roku 1991 a 2001. Data ze SLDB provedeného v roce 2011 nebyla v době zpracování analýzy k dispozici.

4.3.1. Rodinný stav

Z hlediska rodinného stavu máme za rok 1991 pouze informaci o počtu osob žijících v manželství a mimo něj. Podíl vdaných a ženatých činil v roce 1991 v Duchcově více než 48 %, v roce 2001 to bylo již jen 45 %, což je ve srovnání s Ústeckým krajem rozdíl o 7 p.b. V Duchcově je také ve srovnání s krajskou populací více dosud svobodných, a to celých 37 % oproti 26 % v kraji. To je pravděpodobně ovlivněno mladší věkovou strukturou Duchcova.

Graf 8: Struktura populace dle rodinného stavu, 2001

Zdroj: ČSÚ

4.3.2. Struktura populace dle vzdělání

Na první pohled největší změnou ve vzdělanostní struktuře obyvatel města Duchcov mezi roky 1991 a 2001 je snížení podílu osob, které dosáhly nejvýše základního vzdělání. Tato výrazná změna není pouze důsledkem zvyšující se úrovně vzdělání v populaci, ale také skutečnosti, že nízké vzdělání bylo při sčítání v roce 1991 identifikováno především u osob ve vysokém věku a mnohé z nich se sčítání v roce 2001 již nedožily. V roce 2001 vzrostl také podíl vyučených a osob se středním vzděláním bez maturity, a to o 7 p.b. Dále za zmínku stojí také nárůst zastoupení osob s vyšším odborným a nástavbovým vzděláním. Tato forma vzdělávání před rokem 1990 prakticky neexistovala, a tak v roce 1991 bylo jen velmi málo absolventů.

Při srovnání vzdělanostní struktury obyvatel města Duchcova a Ústeckého kraje vykazuje Duchcov horší vzdělanostní strukturu obyvatel. V Duchcově je kromě výrazně vyššího podílu osob se základním a neukončeným základním vzděláním také vyšší podíl osob bez maturity a naopak nižší podíl osob s úplným středním vzděláním s maturitou a vysokoškolským vzděláním.

Tab. 3: Struktura obyvatel starších 15 let podle vzdělání, v %

Nejvyšší ukončené vzdělání	Duchcov		Ústecký kraj
	1991	2001	2001
Bez vzdělání	0,2	0,9	0,4
Základní a neukončené základní	45,3	33,0	23,0
Vyučení a střední odborné bez maturity	35,0	42,3	38,0
Úplné střední s maturitou	15,8	17,5	24,9
Vyšší odborné a nástavbové	0,0	2,3	3,5
Vysokoškolské	2,4	3,0	8,9
Nezjištěné vzdělání	1,3	0,9	1,3

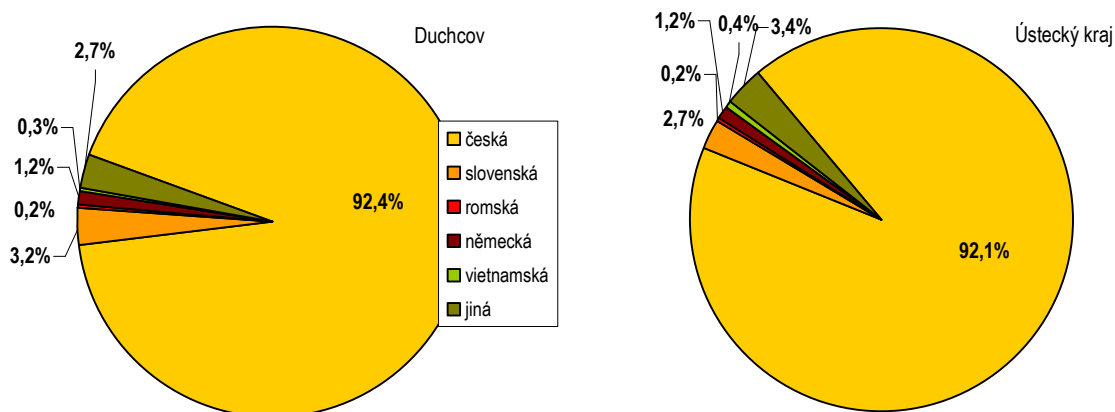
Zdroj: ČSÚ

4.3.3. Struktura populace dle národnosti

Z hlediska národnostního složení lze mezi krajem a městem Duchcov pozorovat pouze malé rozdíly, které jsou dány zastoupením osob slovenské a vietnamské národnosti. Ke slovenské národnosti se na úrovni kraje přihlásily 2,7 % osob a k vietnamské národnosti to bylo 0,4 % z osob, které v době sčítání v roce 2001 měly trvalé bydliště v Ústeckém kraji. V Duchcově se ke slovenské národnosti přihlásilo 3,2 % ze sečtených a k vietnamské národnosti 0,4 %.

V roce 2001 se k romské národnosti v Duchcově přihlásilo 15 osob (7 žen a 8 mužů). V roce 1991 romskou národnost uvedlo 50 osob (27 žen a 23 mužů).

Graf 9: Struktura populace dle národnosti, 2001

Zdroj: ČSÚ

4.3.4. Struktura domácností

Odlišné vymezení cenзовých¹⁵, hospodařících a bytových domácností ve Sčítání lidí, domů a bytů se projevuje především v jejich rozdílném počtu. Nejvíce je domácností cenзовých, protože jsou definovány nejúžeji, nejméně je bytových domácností, které jsou naopak svou průměrnou velikostí (svým průměrným počtem členů) největší.

Při SLDB 2001 bylo v Duchcově sečteno celkem 3 606 bytových domácností, 3 868 hospodařících a 3 903 cenзовých. Ve srovnání s rokem 1991 se jedná o mírný nárůst u všech typů domácností, nejvýrazněji vzrostl počet domácností cenзовých (o 18 %), naproti tomu počet bytových domácností vzrostl pouze o 1,2 %.

Z celkového počtu cenзовých domácností v roce 2001 tvoří 52 % úplné rodiny. Ve srovnání s rokem 1991 se jedná o pokles o 9 p.b., přičemž na tomto poklesu se nejvýrazněji podílelo snížení počtu úplných rodin se závislými dětmi. Mírně se však zvýšil podíl neúplných rodin a domácností jednotlivců. Zastoupení jednotlivých typů domácností více méně odpovídá jejich podílům v Ústeckém kraji. Nejvýraznější nárůst mezi oběma sčítáními lidu můžeme pozorovat v Duchcově u vícečlenných nerodinných domácností, jejichž počet vzrostl o 113 (z 5 na 118), což představuje růst o 2,9 p.b.

¹⁵ Cenзовá domácnost - nejmenší kolektivita osob, spjatá společným bydlením, společným hospodařením a většinou i příbuzenskými vztahy. Dělí se na úplné rodinné domácnosti, neúplné rodinné domácnosti, vícečlenné nerodinné domácnosti a domácnosti jednotlivců.

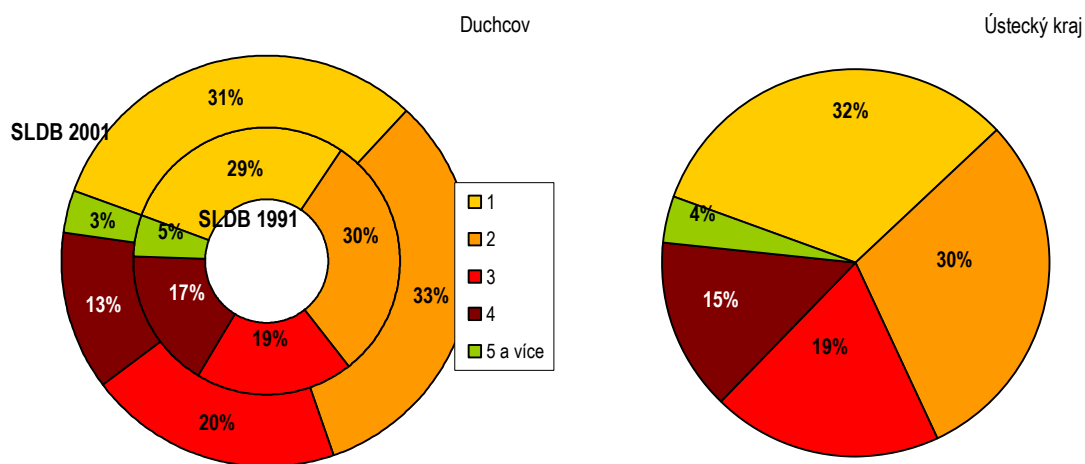
Tab. 4: Struktura cenзовých domácností, 1991, 2001

	Duchcov				Ústecký kraj 2001 v %
	1991		2001		
	abs.	v %	abs.	v %	
Cenzové domácnosti celkem	3684	100,0	3903	100,0	100,0
v tom:					
úplné rodiny	2243	60,9	2035	52,1	51,5
bez závislých dětí	1077	29,2	1149	29,4	27,6
se závislými dětmi	1166	31,7	886	22,7	23,9
neúplné rodiny	357	9,7	522	13,4	13,7
bez závislých dětí	149	4,0	192	4,9	4,7
se závislými dětmi	208	5,6	330	8,5	9,1
vícečlenné nerodinné domácnosti	5	0,1	118	3,0	2,1
domácnosti jednotlivců	1079	29,3	1228	31,5	32,6
z toho bydlící samostatně	1055	28,6	1037	26,6	

Zdroj: ČSÚ

Zatímco v roce 1991 byly nejvíce zastoupeny dvoučlenné domácnosti (29,5 %) a pouze o malý rozdíl za nimi následovaly domácnosti jednotlivců (29,2 %), v roce 2001 již byl tento rozdíl výraznější a dvoučlenné domácnosti zaujímaly 33 %, domácnostmi jednotlivců 31 %. Vzrostlo i zastoupení tříčlenných domácností z 19 % na 20 %. Nejvýraznější změny však zaznamenáváme u domácností se čtyřmi členy, kde jde o pokles ze 17 % na 13 %, a u domácností s pěti a více členy (pokles o 2 p.b.).

Graf 10: Cenzové domácnosti podle počtu členů, Duchcov 1991 a 2001, Ústecký kraj 2001

Zdroj: ČSÚ

4.4. Bydlení

Podle výsledků SLDB z roku 2001 obyvatelé Duchcova bydleli ve 3 606 bytech. Ve srovnání s rokem 1991 došlo k nárůstu počtu bytů o necelých 40. Starší bytová zástavba ustupuje mladší. Nejvíce domů bylo postaveno v letech 1946-1980, kdy se vytvářel bytový fond pro zaměstnance pracující v okolních dolech a místních továrnách. V 90. letech bylo postaveno 265 bytů. Ve srovnání s Ústeckým krajem je stále vyšší podíl zástavby z let 1946-1970. V průběhu let 2002-2010 bylo v Duchcově postaveno celkem 92 bytových jednotek.

Tab. 5: Struktura bytového fondu podle období výstavby domu

	-1919	1920-1945	1946-1970	1971-1980	1981-1990	1991-2001	nezjištěno	Celkem
	absolutně							
Duchcov 1991	943	477	1120	795	230	-	-	3565
Duchcov 2001	619	434	1133	700	420	265	35	3606
	v %							
Duchcov 1991	26,5	13,4	31,4	22,3	6,5	-	-	100
Duchcov 2001	17,2	12,0	31,4	19,4	11,6	7,3	1,0	100
Ústecký kraj 2001	13,2	12,8	23,9	23,1	19,6	6,1	1,2	100

Zdroj: ČSÚ

Více než 88 % bytů bylo v roce 2001 zařazeno do I. kategorie. Ve srovnání s rokem 1991 se počet bytů I. kategorie výrazně zvýšil, a to o více než 600 jednotek. Bytový fond se výrazně zkvalitnil, snížil se počet bytů II. kategorie a sečtených bytů III. a IV. kategorie je již pouze malé množství.

Tab. 6: Struktura bytového fondu podle kategorie bydlení

	Kategorie bydlení					Celkem
	I.	II.	III.	IV.	nezjištěno	
	absolutně					
Duchcov 1991	2544	770	131	120	-	3565
Duchcov 2001	3186	305	61	32	22	3606
	v %					
Duchcov 1991	71,4	21,6	3,7	3,4	-	100
Duchcov 2001	88,4	8,5	1,7	0,9	0,6	100
Ústecký kraj 2001	89,2	7,0	1,8	1,0	1,0	100

Zdroj: ČSÚ

Lze říci, že mezi lety 1991 a 2001 nedošlo k významnějším změnám ve struktuře bytů podle jejich velikosti (počtu pokojů). Zhruba dvě třetiny Duchcovanů žijí v jednopokojových a dvoupokojových bytech. Další čtvrtina žije v bytech třípokojových. V Ústeckém kraji žije více než třetina obyvatel v bytech se třemi pokoji, vyšší je i zastoupení osob žijících ve čtyřpokojových bytech.

Tab. 7: Struktura bytového fondu podle počtu pokojů

	Počet pokojů						Celkem
	1	2	3	4	5+	nezjištěno	
	absolutně						
Duchcov 1991	696	1627	913	247	82	-	3565
Duchcov 2001	692	1560	930	278	113	33	3606
	v %						
Duchcov 1991	19,5	45,6	25,6	6,9	2,3	-	100
Duchcov 2001	19,2	43,3	25,8	7,7	3,1	0,9	100
Ústecký kraj 2001	14,7	33,9	34,7	11,1	4,7	1,1	100

Zdroj: ČSÚ

Převážná část obyvatel města Duchcova žije v bytových domech. Tato charakteristika je shodná s Ústeckým krajem, přičemž v Duchcově je podíl bytových domů výrazně vyšší. Pokles podílu bytových domů mezi roky 1991 a 2001 naznačuje, že se v Duchcově v devadesátých letech rozvinula výstavba samostatného (rodinného) bydlení, která nahradila řízenou výstavbu panelákových sídlišť z let šedesátých a sedmdesátých.

Tab. 8: Struktura bytového fondu podle druhu domu

	Duchcov (abs.)		Duchcov (v %)		Ústecký kraj (v %)
	1991	2001	1991	2001	
rodinné domy	667	899	18,7	24,9	30,1
bytové domy	2884	2674	80,9	74,2	69,1
ostatní budovy	14	33	0,4	0,9	0,8
celkem	3565	3606	100	100	100,0

Zdroj: ČSÚ

4.5. Školství

4.5.1. Mateřské školy

V Duchcově jsou 4 mateřské školky, v nichž je 10 tříd s celkovým počtem dětí cca 250. V mateřských školách není ani jedna speciální třída.

Tab. 9: Vzdělávání v mateřské škole, Duchcov, vybrané roky

Školní rok	2008/09	2009/10
Počet škol	4	4
Počet běžných tříd	10	10
Počet speciálních tříd	0	0
Počet dětí v běžných třídách	243	250
Počet dětí ve speciálních třídách	0	0
Počet učitelů ve školách	18	18

Zdroj: ÚIV

4.5.2. Základní školy

V Duchcově jsou v současné době tři základní školy, přičemž jedna z nich je základní školou praktickou, kde se v 16 třídách vzdělává 155 žáků. Součástí tohoto školního zařízení je i dětský domov s lůžkovou kapacitou 74. Praktickou školu navštěvují děti s diagnostikou lehké mozkové dysfunkce. Součástí školy jsou i dvě třídy základní školy speciální pro žáky se středně těžkým mentálním postižením.

Běžné třídy základních škol ve školním roce 2009/10 navštěvovalo 630 žáků. Všechny základní školy nabízejí možnost stravování, při ZŠ J. Pešaty a ZŠ A. Sochora existují školní družiny. V minulosti byly děti se zdravotním (mentálním) postižením vzdělávány také na odloučeném pracovišti ZŠ Antonína Sochora (viz tabulka 10 - 2 školy se speciálními třídami v roce 2008/2009), kdy byly ve vedlejším objektu základní školy zřízeny třídy pro vyučování žáků podle vzdělávacího programu zvláštní škola. V současné době jsou všechny tyto děti vzdělávány na základní škole praktické.

Základní škola praktická dále nabízí velké množství zájmových kroužků a volnočasových aktivit pro žáky.

Tab. 10: Vzdělávání v základní škole, Duchcov, vybrané roky

Školní rok	2008/09	2009/10
Počet škol	3	3
z toho školy s běžnými třídami	2	2
z toho školy se speciálními třídami	2	1
Počet běžných tříd	33	33
Počet speciálních tříd	16	16
Počet žáků v běžných třídách	680	630
Počet žáků ve speciálních třídách	146	155
Počet žáků opakujících ročník	31	18

Zdroj: ÚIV

4.5.3. Střední školy

V Duchcově působí tři střední školy – Gymnázium, Střední průmyslová škola a Střední škola stavební Teplice, odloučené pracoviště Duchcov. Dále zde existuje Praktická škola s dvouletým studijním oborem, kde je kladen důraz zejména na vypěstování kladného vztahu k práci, na rozvoj komunikačních dovedností, základní orientaci v celospolečensky závažných problémech, kultivaci osobnosti, výchovu ke zdravému životnímu stylu, dosažení maximální možné míry samostatnosti a posílení předpokladů sociální integrace žáků. Tato škola sídlí v budově Základní školy praktické a je určena pro absolventy základní školy, základní školy praktické a základní školy speciální. Ve školním roce 2010/2011 zde studovalo 14 dětí.

Od 1. září 2011 došlo ke sloučení Gymnázia a Střední průmyslové školy. Tento nový subjekt i nadále nabízí studium na čtyřletém a osmiletém gymnáziu, a následující technické obory: Geodézie a katastr nemovitostí, Technická zařízení budov, Geotechnika, Mechanik strojů a zařízení a Technické lyceum se stavebním zaměřením. Ve dvaceti třídách studuje zhruba 600 dětí. Odloučené pracoviště Střední školy stavební nabízí deset oborů zakončených výučním listem (instalatér, karosář, klempíř, malíř a lakýrník, obkladač, truhlář, malířské práce - lakýrnické a natěračské práce, zednické práce, zahradnické práce, stavební výroba).

4.6. Ekonomika

4.6.1. Ekonomická aktivita

Podíl ekonomicky aktivních se v Duchcově mezi roky 1991 a 2001 snížil z 54,0 % na 50,4 %. Mezi zaměstnanými se vlivem poklesu porodnosti na konci 90. let významně snížil podíl žen, které byly na mateřské dovolené (z 2,7 % na 0,9 %). Došlo k výraznému nárůstu zastoupení nezaměstnaných (z 1,7 % na 9,9 %). U ekonomicky neaktivních, jejichž podíl se mezi sčítáními mírně zvýšil, se významně změnila struktura tak, že se zvýšil počet nepracujících důchodců, snížil se počet žáků, studentů a učňů a významně vzrostl podíl ostatních závislých osob. Mezi ekonomicky neaktivními v roce 2001 bylo 54 osob v domácnosti. Jejich počet se oproti roku 1991 snížil zhruba o třetinu.

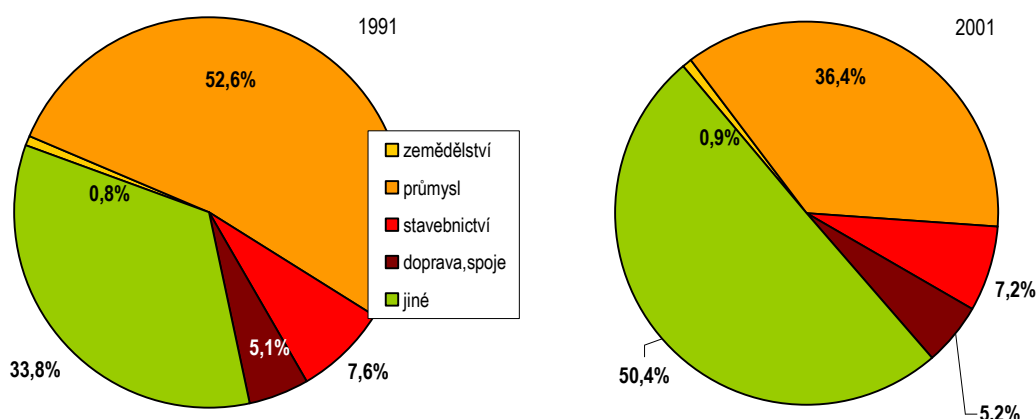
Tab. 11: Obyvatelstvo Duchcova dle ekonomické aktivity, 1991 a 2001

	Duchcov (abs.)		Duchcov (v %)		2001 Ústecký kraj (v %)
	1991	2001	1991	2001	
Obyvatelstvo celkem	8913	8780	100	100	100,0
Ekonomicky aktivní celkem	4816	4427	54,0	50,4	52,0
zaměstnaní	4665	3558	52,3	40,5	43,9
ženy na mateřské dovolené	237	78	2,7	0,9	0,9
nezaměstnaní	151	869	1,7	9,9	8,1
Ekonomicky neaktivní celkem	4096	4304	46,0	49,0	46,8
nepracující důchodci	1794	2124	20,1	24,2	20,9
žáci, studenti, učni	1686	1367	18,9	15,6	25,8
osoby v domácnosti	76	54	0,9	0,6	1,2
ostatní závislé osoby	1	585	0,0	6,7	2,8
Osoby s nezjištěnou ekonomickou aktivitou	1	49	0,0	0,6	0,0

Pozn.: Podíly v řádcích jsou ve všech případech vztahovány k obyvatelstvu města celkem

Zdroj: ČSÚ

Graf 11: Struktura populace dle OKEČ¹⁶, Duchcov

Pozn.: „jiné“ zahrnuje především služby a další ekonomické činnosti podrobněji specifikované v tab. 12.

Zdroj: ČSÚ

¹⁶ Odvětvová klasifikace ekonomických činností

Zastoupení jednotlivých odvětví, v nichž obyvatelé Duchcova pracují, se mezi sčítáními změnilo. Výrazně poklesl počet pracujících v průmyslu, počty pracujících ve stavebnictví a v dopravě se příliš nezměnily. Významně vzrostlo zastoupení osob pracujících ve službách.

Rozdíly ve struktuře zaměstnání dle OKEČ mezi městem Duchcov a Ústeckým krajem nejsou nijak významné. Podstatnější rozdíly můžeme zaznamenat pouze v zemědělství, průmyslu a veřejné správě, což pouze potvrzuje charakter Duchcova jako historicky průmyslového města, i když tento jeho význam v posledních letech mizí.

Tab. 12: Struktura obyvatel dle OKEČ, 2001

	Duchcov		Ústecký kraj
	abs.	v %	v %
Celkem	4427	100	100
Zemědělství, lesnictví, rybolov	40	0,9	3,1
Průmysl	1612	36,4	28,7
Stavebnictví	317	7,2	8,3
Obchod, opravy motorových vozidel a spotřební zboží	452	10,2	9,7
Pohostinství a ubytování	119	2,7	3,3
Doprava, pošty a telekomunikace	228	5,2	7,5
Peněžnictví a pojišťovnictví	50	1,1	1,7
Činnosti v oblasti nemovitostí, služby pro podniky, výzkum	191	4,3	4,1
Veřejná správa, obrana, sociální zabezpečení	202	4,6	6,4
Školství, zdravotnictví, veterinární a sociální činnost	443	10,0	10,5
Ostatní veřejné a osobní služby	256	5,8	5,1
Nezjištěné odvětví	517	11,7	11,4

Zdroj: ČSÚ

4.6.2. Ekonomické subjekty

Celkem bylo v roce 2010 v Duchcově evidováno 1 470 ekonomických subjektů, z nichž bylo 702 aktivních. Od roku 2006 počet ekonomických subjektů mírně vzrůstal s vrcholem růstu v roce 2008 a od té doby již zaznamenáváme mírný pokles. Více než polovina aktivních ekonomických subjektů v roce 2010 uvedla, že nemá žádné zaměstnance, jedná se tak o osoby samostatně výdělečně činné. Pouze tři subjekty uvedly více než 100 zaměstnanců a z toho pouze jeden více než 500 zaměstnanců (Vitablock s.r.o.). Část ekonomicky aktivních Duchcovanů zaměstnává také nedaleká elektrárna v Ledvicích.

Tab. 13: Vývoj počtu ekonomických subjektů

Rok	2006	2007	2008	2009	2010
Počet subjektů	1393	1428	1494	1490	1470

Zdroj: ČSÚ

4.6.3. Vyjíždka za prací

Převážná část (56,3 %) zaměstnaných Duchcovanů vyjížděla (podle výsledků SLDB 2001) za prací mimo obec, přičemž u 82 % zaměstnanců se jednalo o denní vyjíždku. Důvodem je především nedostatek vhodných pracovních míst přímo ve městě. Ve srovnání se strukturou kraje je patrné, že podíl vyjíždějících je opravdu významný. V případě studentů zhruba odpovídá podíl vyjíždějících studentů krajské úrovni.

Tab. 14: Bilance vyjížd'ky za prací v Duchcově a Ústeckém kraji, 2001

Lokalita	Vyjíždka z obce za prací				Vyjíždka z obce do škol	
	Vyjíždějící do zaměstnání		v % ze zaměstnaných celkem	Vyjíždějící denně	vyjíždějící žáci, studenti a učni	v % ze žáků, studentů a učňů
	celkem	z toho ženy				
Duchcov	2004	677	56,3	1647	378	28,0
Ústecký kraj *	136 440	50 847	38,0	109 107	44 729	21,7

*Vyjíždka do jiných krajů a do zahraničí

Zdroj: ČSÚ

Nejčastějšími lokalitami, kam obyvatelé Duchcova v roce 2001 dojížděli za prací, byly Teplice, Bílina a Ledvice. Pouze minimální podíl zaměstnanců vyjížděl za prací mimo území ČR. Převážná část dojíždějících studentů navštěvovala školy v rámci okresu (více než 61 %). Mimo okres dojížděli žáci a studenti nejčastěji do Ústí nad Labem.

Tab. 15: Nejčastější lokality vyjížd'ky z Duchcova, 2001

	Vyjíždějící - abs.		Vyjíždějící - v %	
	zaměstnaní	žáci, studenti	zaměstnaní	žáci, studenti
Teplice	711	204	35,5	54,0
Bílina	475	4	23,7	1,1
Ledvice	109	-	5,4	-
Dubí	83	3	4,1	0,8
Ústí nad Labem	64	143	3,2	37,8
Most	53	11	2,6	2,9
vyjíždí v rámci okresu celkem	1666	232	83,1	61,4
vyjíždí do jiných okresů celkem	327	143	16,3	37,8
vyjíždí do zahraničí	11	3	0,5	0,8
vyjíždějící z obce úhrnem	2004	378	x	x

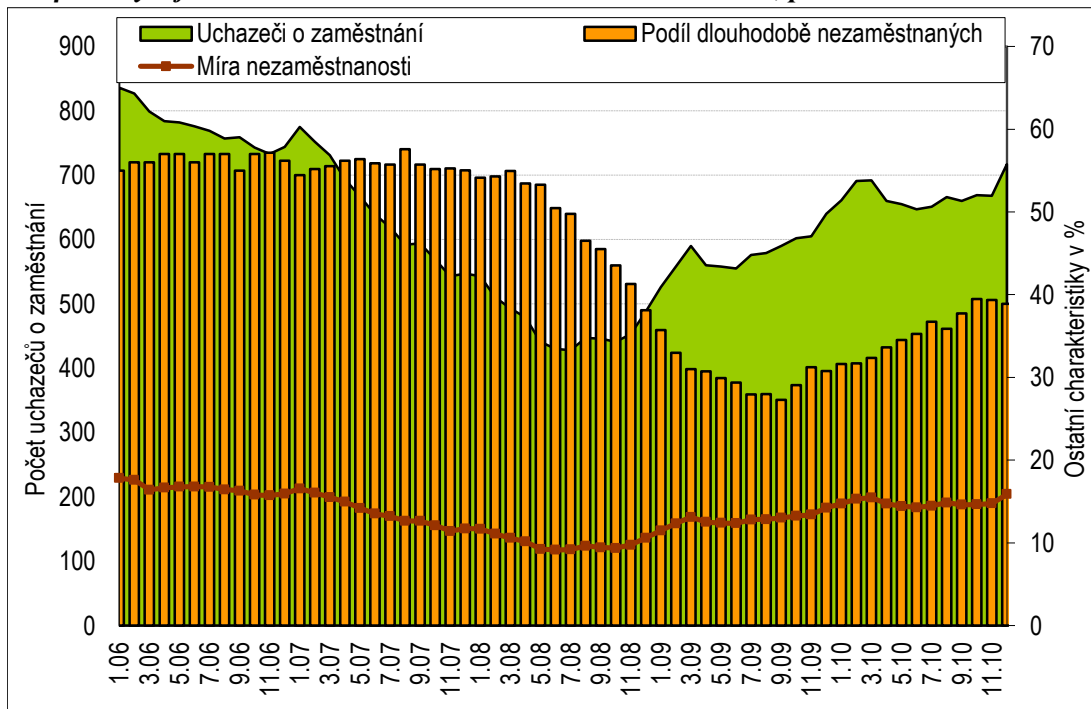
Zdroj: ČSÚ

4.6.4. Nezaměstnanost

Počet uchazečů o zaměstnání se v Duchcově v roce 2010 pohyboval okolo 700 osob. Rozložení počtu nezaměstnaných podle jednotlivých měsíců odpovídá trendům v celé České republice. Nejvyšší nezaměstnanost tak vykazují zimní měsíce a se zvýšením možnosti letních sezónních prací se počet nezaměstnaných snižuje. Mezi lety 2006 a 2008 můžeme sledovat celkový pokles nezaměstnanosti.

V souvislosti s dopadem hospodářské krize na jednotlivé regiony České republiky přichází od roku 2009 pomalý nárůst počtu nezaměstnaných, v roce 2010 se počet nezaměstnaných opět dostal na úroveň roku 2006.

Graf 12: Vývoj nezaměstnanosti v Duchcově v letech 2006-2010, po měsících

Zdroj: MPSV

Zaměříme-li se blíže na strukturu nezaměstnaných, pak z celkového počtu 717 nezaměstnaných ke konci roku 2010 byla více než třetina nezaměstnaná déle než 1 rok. Při srovnání s rokem 2009 je patrné snížení počtu nezaměstnaných, kteří jsou v evidenci méně než 9 měsíců.

Tab. 16: Uchazeči o práci podle délky nezaměstnanosti, Duchcov, 2009 a 2010

Rok	Uchazeči o práci	z toho podle délky nezaměstnanosti					Dosažitelní uchazeči o práci
		do 3 měsíců	6 až 9 měsíců	9 až 12 měsíců	12 až 24 měsíců	24 měsíců a více	
absolutně							
2009	648	180	137	65	66	200	638
2010	717	169	111	84	74	279	703
v %							
2009	100	27,8	21,1	10,0	10,2	30,9	98,5
2010	100	23,6	15,5	11,7	10,3	38,9	98,0

Pozn.: Dosažitelní uchazeči jsou taci, kteří mohou bezprostředně nastoupit do zaměstnání při nabídce vhodného pracovního místa, tj. evidovaní nezaměstnaní, kteří nemají žádnou objektivní překážku pro přijetí zaměstnání. Za dosažitelné se nepovažují uchazeči o zaměstnání ve vazbě, ve výkonu trestu, uchazeči v pracovní neschopnosti, uchazeči, kteří jsou zařazeni na rekvalifikační kurzy, nebo uchazeči, kteří vykonávají krátkodobé zaměstnání, a dále uchazeči, kteří pobírají peněžitou pomoc v mateřství nebo kterým je poskytována podpora v nezaměstnanosti po dobu mateřské dovolené.

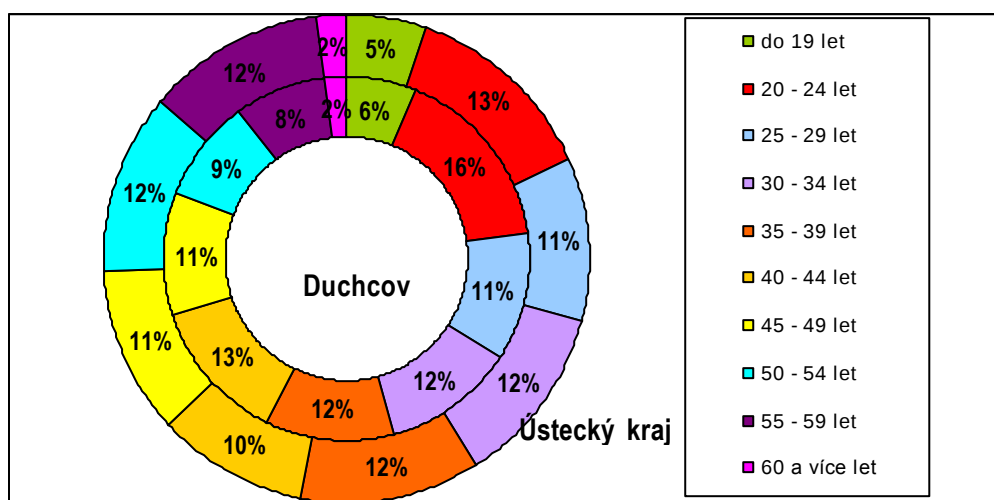
Zdroj: ČSÚ

V průběhu roku 2010 se míra nezaměstnanosti v Duchcově pohybovala mezi 14 % a 16 % s konečným ročním průměrem 14,8 %.

Při srovnání věkové struktury nezaměstnaných v Duchcově a v Ústeckém kraji (údaje k 31. 12. 2010) jsou největší rozdíly patrné u uchazečů o zaměstnání mladších 25 let a starších 50 let. Zatímco v Duchcově je téměř čtvrtina uchazečů o zaměstnání mladších 25 let, v Ústeckém kraji je to necelá pětina, to je však částečně ovlivněno mladší věkovou strukturou Duchcova. Na druhou stranu však osoby nad 50 let, které jsou druhou obtížně umístitelnou skupinou na trhu práce z hlediska věku, představují v Duchcově 19 % všech nezaměstnaných, zatímco v Ústeckém kraji je to celých 26 %.

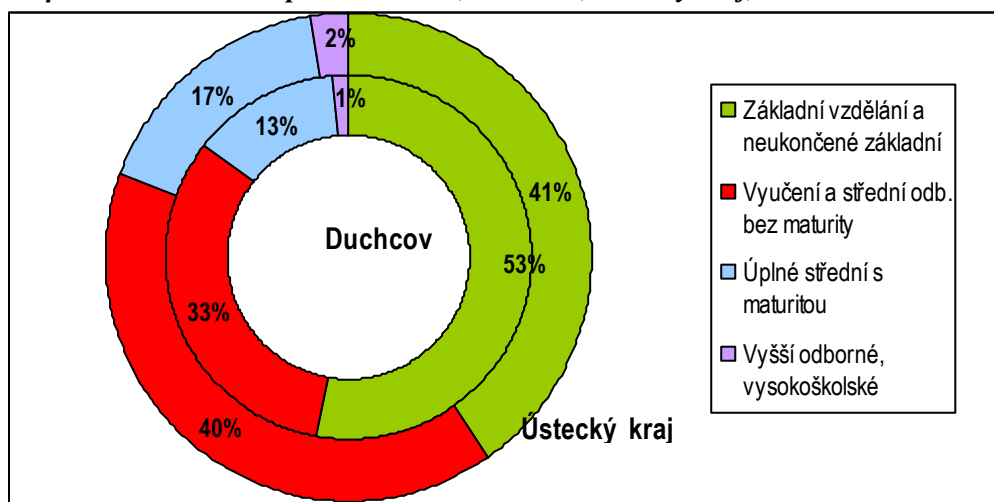
Při pohledu na strukturu nezaměstnaných dle vzdělání je patrné, že více než polovina nezaměstnaných v Duchcově má základní vzdělání a třetina nezaměstnaných má výuční list. Celkem se tedy jedná o 86 % nezaměstnaných bez maturitního vysvědčení. Struktura v Ústeckém kraji je obdobná, tam je bez maturitního vysvědčení 80 % nezaměstnaných, liší se pouze podíly jednotlivých kategorií, kdy je v Ústeckém kraji mezi nezaměstnanými vyšší zastoupení osob vlastních výuční list na úkor osob se základním vzděláním.

Graf 13: Nezaměstnaní podle věku, Duchcov, Ústecký kraj, 2010

Zdroj: ČSÚ

Graf 14: Nezaměstnaní podle vzdělání, Duchcov, Ústecký kraj, 2010

Zdroj: ČSÚ

4.7. Sociální oblast

4.7.1. Poskytovatelé sociálních služeb

Na území města Duchcov působí Oblastní charita Most, která zde provozuje azylový dům, kde nabízí pomoc osobám bez přístřeší. Posláním azylového domu v Duchcově je poskytnout lidem bez přístřeší ubytování na přechodnou dobu. S každým uživatelem je na základě jeho individuálních potřeb a možností sestaven plán pro jeho opětovné začlenění do společnosti. Při azylovém domě je zřízena i Noclehárna, která má zabezpečit nocleh, osobní hygienu a ošacení pro osoby bez přístřeší. Oblastní charita Most provozuje také Dům na půli cesty, v deseti malometrážních bytech o velikosti 2+1, 1+1 a 1+0 najdou bydlení ti, kteří například přicházejí z dětských domovů nebo ti, kterým nepřízeň osudu vzala střechu nad hlavou. Oblastní charita Most provozuje v Duchcově také pečovatelskou službu pro seniory a osoby s chronickým onemocněním nebo zdravotním postižením (www.charitamost.cz).

Občanské sdružení Květina provozuje v Duchcově nízkoprahové zařízení pro děti a mládež Klub Květina. Služba tohoto centra je zaměřena na děti a mladistvé ohrožené sociálním vyloučením a sociálně patologickými jevy převážně ze sociálně slabého a / nebo méně podnětného rodinného prostředí obcí teplického regionu, zejména měst Duchcov, Jeníkov a Oldřichov u Duchcova. Služba je určena dětem ve věku od 6 do 16 let. Podmínkou zařazení dítěte do služby je skutečnost, že se zájemce o službu nachází v nepříznivé sociální situaci. Cílem tohoto zařízení je zlepšit kvalitu života jednotlivců z cílové skupiny předcházením nebo snížením sociálních a zdravotních rizik souvisejících se způsobem jejich života, umožnit jim lépe se zorientovat v jejich sociálním prostředí a vytvářet podmínky k řešení jejich nepříznivé sociální situace (www.oskvetina.cz).

Občanské sdružení Květina dále nabízí sociální službu Terénní programy Duchcov. Jedná se o službu, jež napomáhá zabránit sociálnímu vyloučení cílové skupiny. Jejím posláním je pomáhat těm, kteří jsou ochotni pracovat na změně vlastní situace, mají snahu ji změnit a integrovat se do společnosti, uspět při vzdělávání a na trhu práce. Služba je zaměřena na osoby žijící v sociálně vyloučených lokalitách, na osoby bez přístřeší a jiné sociálně ohrožené a problémové skupiny osob města Duchcova, kteří se nacházejí v nepříznivé sociální situaci. Služba je určena uživatelům od 16 let.

V Duchcově je také kontaktní místo Centra pro zdravotně postižené Ústeckého kraje, které nabízí odborné sociální poradenství například i pro rodiny s dětmi (www.krcentrum.cz).

V Duchcově působí od roku 2006 občanské sdružení Most k naději a realizuje zde program Asistent pro terénní kontakt, jehož cílovou skupinou jsou osoby starší 15 let - experimentátoři s drogami, příležitostní uživatelé drog, rizikovní uživatelé drog, injekční uživatelé drog, závislí, rodinní příslušníci a partneři závislých. Cílem programu je snižování zdravotních a sociálních rizik spojených s užíváním nelegálních omamných a psychotropních látek (tzv. filosofie HARM REDUCTION), nabídka odborného sociálního poradenství a pomoc klientům v jejich přirozeném prostředí, aktivovat jejich možnosti samostatného řešení sociálních a zdravotních problémů a nabídnout jim alternativní model životního stylu akceptovaný většinovou společností (www.mostknadeji.eu).

4.7.2. Sociální zabezpečení

V sociální oblasti je poskytováno několik druhů dávek – jednak jsou to dávky státní sociální podpory (ve společensky uznaných sociálních situacích, kdy stát skrze jejich vyplacení z části přebírá spoluzodpovědnost za vzniklou sociální situaci), dále dávky sociálního pojištění (určené pro situace v životě člověka, jako např. nezaměstnanost, stáří, nemoc a invalidita) a konečně dávky sociální péče. O dávkách sociálního pojištění se nám bohužel nepodařilo na úrovni obce získat potřebné údaje, proto se v této kapitole budeme věnovat pouze dávkám státní sociální podpory a dávkám sociální péče.

Dávky státní sociální podpory

Výši a pravidla pro poskytnutí státní sociální podpory určuje příslušná legislativní úprava. Nejčastěji poskytovanou dávkou státní sociální podpory je přídavek na dítě. Jeho průměrná výše se mezi lety 2001 a 2010 zvýšila z 530 Kč na 588 Kč, počet příjemců klesl o více než polovinu. Příspěvek na bydlení čerpala v roce 2010 méně než polovina osob ve srovnání s rokem 2001 a jeho průměrná výše je oproti roku 2001 třiapůlkrát vyšší. Rodičovský příspěvek byl v roce 2010 poskytován 318 osobám v průměrné výši 6 444 Kč.

Tab. 17: Dávky státní sociální podpory v letech 2001, 2006 a 2010, Duchcov

	2001			2006			2010		
	počty dávek (za měsíc)	vyplac. dávky (tis. Kč) v roce	prům. výše dávky Kč	počty dávek (za měsíc)	vyplac. dávky (tis. Kč) v roce	prům. výše dávky Kč	počty dávek (za měsíc)	vyplac. dávky (tis. Kč) v roce	prům. výše dávky Kč
přídavek na dítě	1878	11950	530	1799	12165	564	777	5487	588
sociální příspěvek	561	7469	1110	492	8191	1387	282	6195	1831
příspěvek na bydlení	548	4682	712	447	4743	884	212	6346	2494
rodičovský příspěvek	272	7822	2396	352	15422	3651	318	24591	6444
pěstounská péče	4	195	4058	11	356	2700	13	715	4585
porodné	10	757	6306	10	1690	14084	8	1274	13271
pohřebné	8	445	4635	7	460	5476	0	20	0
příspěvek na školní pomůcky	x	x	x	66	65	82	x	x	x
příspěvek na dopravu	195	638	273	x	x	x	x	x	x

Zdroj: MPSV

Dávky sociální péče

V letech 2007-2009 byly zaznamenány podstatné změny ve vyplacení dávek poté, co nabyly účinnosti některé zákony týkající se vyplacení dávek sociální péče, které vedly k zavedení některých nových dávek, jako např. příspěvek na péči, pomoc v hmotné nouzi.

Příspěvek na péči je určen pro osoby, které jsou z důvodu nepříznivého zdravotního stavu závislé na pomoci jiné osoby v oblasti péče o vlastní osobu a při soběstačnosti. Počet příjemců příspěvku na péči se ve sledovaném období pomalu zvyšoval z 211 příjemců v roce 2007 na 266 příjemců v roce 2010.

Přiliš se nezměnila ani struktura příjemců z hlediska stupně závislosti, pouze mírně vzrostlo zastoupení osob s vyšším stupněm závislosti (III. a IV.). S tím souvisí i nárůst celkového objemu vyplacených peněz, neboť s rostoucím stupněm závislosti roste i výše jednotlivé dávky vyplácená příjemci.

Tab. 18: Vývoj výdajů a počtu příjemců příspěvku na péči 2007–2010, Duchcov

Rok	Výdaje ve sledovaném roce (v tis. Kč)*					Průměrný měsíční počet příjemců**				
	stupeň závislosti				Celkem	stupeň závislosti				Počet příjemců celkem **
	I.	II.	III.	IV.		I.	II.	III.	IV.	
2007	2100	3682	2400	195	8377	106	71	29	4	211
2008	2474	4506	2356	1218	10554	110	86	29	11	235
2009	2522	3634	3103	2088	11347	108	81	35	18	242
2010	2735	4074	3417	2700	12926	119	90	37	20	266

* bez doplatků, přeplatků a vrátek

** odvozeno od počtu přiznaných dávek za daný měsíc sledovaného roku bez ohledu na okamžik výplaty

Zdroj: MPSV

Zákon o pomoci v hmotné nouzi stanoví situace spojené s nedostatečným zabezpečením základní obživy, bydlení a mimořádnými událostmi. Tyto situace nazývá hmotnou nouzí. Jedná se o situaci, kdy osoba (společně posuzované osoby) nemá dostatečné příjmy a její celkové sociální a majetkové poměry neumožňují uspokojení základních životních potřeb a současně si tyto příjmy nemůže z objektivních důvodů zvýšit. Poskytovány jsou následující dávky: příspěvek na živobytí, doplatek na bydlení a několik typů mimořádné okamžité pomoci.

Zatímco v roce 2007 pobíralo v Duchcově příspěvek na živobytí měsíčně průměrně 158 příjemců, v roce 2010 to bylo již 248 příjemců. Celkové výdaje vyplacené ročně na tento typ dávky však klesly. Průměrný měsíční počet příjemců doplatku na bydlení se mírně snížil, přičemž výše příspěvku vyplácená na jednoho příjemce se zvýšila. Prostřednictvím mimořádné okamžité pomoci může být poskytnuta pomoc v situacích nepříznivého a mimořádného charakteru, kdy není osoba v hmotné nouzi, ale je jí vhodné bezprostředně poskytnout pomoc. V letech 2008-2009 byla tato dávka vyplacena průměrně 6 resp. 8 příjemcům měsíčně. V letech 2009-2010 se počet příjemců více než zdvojnásobil s tím, že celkové výdaje se ve srovnání s rokem 2008 zvýšily více než čtyřikrát.

Tab. 19: Dávky pomoci v hmotné nouzi, 2007–2010, Duchcov

Typ dávky	Výdaje (v tis. Kč) v roce				Průměrný měsíční počet vyplacených dávek v roce			
	2007	2008	2009	2010	2007	2008	2009	2010
Příspěvek na živobytí *	6 311	4 415	4 675	5 464	158	157	194	248
Doplatek na bydlení	1 225	798	984	1 175	59	39	39	47
Mimořádná okamžitá pomoc	143	283	278	624	6	8	13	20
Celkem	7 679	5 496	5 936	7 263	223	204	246	315

* částka příspěvku odpovídající měsíčnímu nároku osoby může být provedena formou více výplat v měsíci (např. týdenní výplaty)

Zdroj: MPSV

4.8. Zdravotnictví

Největším poskytovatelem zdravotnických služeb je Duchcov VITA, s.r.o., který v nemocnici poskytuje lůžkovou péči pacientům nejen z Duchcova, ale i z blízkého okolí. V roce 2010 měla k dispozici přes 120 lůžek. Nemocnice nabízí lékařské služby v následujících oborech: chirurgie, interna, pediatrie, fyzioterapie, anesteziologie. Poskytne ambulantní ošetření, nabízí možnost převozu nemocných a raněných a 48 lůžek následné péče.

Zdravotnické služby v lokalitě Duchcov poskytuje celkem 5 ordinací praktického lékaře pro dospělé. Pro děti je péče zajišťována 3 pracovišti praktického lékaře pro děti a dorost. Stomatologická péče je pokryta 4 ordinacemi stomatologa a léky je možno vyzvednout ve 2 lékárnách.

4.9. Deskripce lokalit

V současné době je možné v Duchcově identifikovat 3 lokality, kde jsou koncentrováni sociálně znevýhodnění obyvatelé.

Lokalita A - Jižní Duchcov

Největší lokalita, ve které žije hodně osob a rodin sociálně znevýhodněných, se nachází v jižní části města, která navazuje na městskou památkovou zónu a táhne se na nejjižnější okraj města, kde končí Duchcovským viaduktem.

Nejedná se o lokalitu striktně prostorově vymezenou, neboť zasahuje řadu ulic, které jsou vzájemně propojené a ve většině z nich žijí vedle sociálně znevýhodněných rodin také běžné rodiny.

Jádro lokality, které je informátory hodnoceno jako nejproblémovější, tvoří ulice Bílinská, Riegrova, Bratří Čapků, Svatopluka Čecha a Nádražní (viz mapa ohraničující lokalitu A).

Lokalita se však rozšiřuje i do okolních ulic, ve kterých žijí také sociálně znevýhodněné rodiny a jednotlivci. Jakkoli je životní úroveň jednotlivých domácností rozdílná stejně jako kvalita bydlení a stav jednotlivých domů, je možné identifikovat sociálně znevýhodněné obyvatele také v dalších ulicích směrem k historickému centru města (ulice Míru, Sklářská, Havířská, Městské příkopy, Mlýnská, Studniční, Dvořákova, U Nákladiště, Skladištní, Nám. Legií, Jateční).

Vzhledem k poloze v rámci města je frekventované označení této části jako „dolní“, „dole“, neboť ulice se od náměstí směrem na jih města mírně svažují. Ostatní, novější část města je často označována jako „horní“. Tyto výrazy se také vyskytují v některých citacích použitých v následujícím textu.

V takto širěji vymezeném prostoru se nachází okolo 200 domů, v nejnižší části lokality v nejproblémovějších ulicích je zhruba 50 dvou- až třípatrových činžovních domů. Některé domy jsou zdevastované, některé domy jsou opuštěné a neobydlené. Vedle nich stojí také udržované a opravené domy, ve velmi dobrém stavu a po rekonstrukci.

Část domů je obecních, řada objektů v jádru lokality je v soukromém vlastnictví, v nejproblémovějších ulicích jsou to téměř všechny objekty. „*Nejvíce je problémová Bratří Čapků a Riegrova, dvě ulice, tam je vlastně 70 % Romů, ta ulice Bratří Čapků, asi z deseti domů, jsou dva domy, který patří českým majitelům, zbytek je samý Romové.*“ (E1)

Vzhledem k obtížné přesné identifikaci sociálně vyloučené lokality nelze jednoznačně stanovit počet jejich obyvatel. Informátoři odhadují počet obyvatel žijících v jižní části na 1000-1200 osob, odhady podílu Romů se pohybují v rozpětí 70-90 %. V lokalitě žijí také cizinci - Bulhaři, Vietnamci, Maďaři, Slováci, Ukrajinci. Část lidí zde nemá trvalé bydliště. Ne všechny tyto osoby jsou však sociálně znevýhodněné, v lokalitě žijí také starousedlíci v soukromých domcích, které nelze za sociálně znevýhodněné považovat.

Zaměříme-li se na sociálně znevýhodněné obyvatele lokality a rodiny, pak jejich životní úroveň je povětšinou velmi nízká, u cca 20 % obyvatel průměrná. V některých bytech není teplá voda, některé objekty nemají v důsledku neplacení energií plyn, elektřinu nebo vodu. Ti, kteří pracují, mají životní úroveň vyšší než zbytek obyvatel lokality. Většina rodin žije ze sociálních dávek. Tráví čas v nebo před domem, muži chodí „na železo“, „melouchy“, děti si hrají na ulicích. Ulice slouží také jako nejčastější místa setkávání obyvatel lokality, především pro muže pak jimi mohou být ještě 2 restaurace v lokalitě.

Dostupnost lokality je dobrá, není zde výrazné prostorové oddělení, hranice existuje spíše symbolická. Lokalita je v docházkové vzdálenosti historického centra (5-15 minut chůze v závislosti na konkrétní ulici), jezdí zde městská hromadná doprava cca 1x/hod.

Občanská vybavenost v lokalitě spíše není, v její nejjižnější části není zcela nic, vše je soustředěno do centra města nebo do jeho severnějších částí. V lokalitě jsou 2-3 obchody se smíšeným zbožím, bazar, 2 restaurace, blíže centru je obchodů a služeb více. V blízkosti je pošta, která se však podle plánu bude stěhovat do horní části města. Dříve byla v lokalitě i poliklinika, nyní jsou lékaři také pouze nahoře ve městě. Podnikatelé, kteří by zde otevřeli nějaké obchody, se do lokality nehrnou z důvodů jejího špatného stavu, obavám z kriminality i kvůli tomu, že se jí obyvatelé z jiných částí města vyhýbají. Fungují zde tedy především vietnamské obchůdky, velké prodejny supermarketů jsou situovány na druhé straně města.

V lokalitě nejsou ani prostory pro trávení volného času dětí a mládeže, hřiště zcela na jihu lokality u viaduktu není používáno a jeho stav ani k využívání příliš neláká (například zde chybí herní prvky). Děti ke hrám využívají komunikace, kde běžně jezdí auta, vč. zvýšené automobilové dopravy v Bílinské ulici používané pro obsluhu areálu několika výrobních podniků rozprostírajícího se v sousedství.

Lokalita B – osada Viktorina

Lokalita se nachází zhruba 2 km od centra města a 1 km od severozápadního okraje města. Osada se nachází u vlakové a autobusové zastávky u silnice vedoucí z Duchcova na Osek. Dostupnost veřejnou dopravou je tedy zajišťována autobusy a vlakem (ve všední dny cca 2x/hod., ráno častěji), o víkendy cca 1x/hod. Ve večerních hodinách je frekvence nižší. Dostupnost pěšky je špatná kolem rušné hlavní silnice. Krom 2 zastávek a objektů zde nic není, nejbližší občanská vybavenost je cca 2 kilometry.

Osadu tvoří tři jednopatrové domy. Všechny domy jsou v majetku města. Dříve sem byli vystěhováváni neplatiči z městských bytů, k tomuto již v současné době nedochází a stav lokality se dle informátorů oproti předchozím letům zlepšil. Prostředí zde je dobré, v blízkosti je les, pole, na dvoře

přináležejícím k domům je pořádek, za domy jsou zahrádky. Nevyhovující je však stav objektů, domy jsou zanedbané, v některých bytech jsou mokré zdi, vlhko, studené podlahy. Zdůvodňováno je to narychlo provedenou rekonstrukcí v zimních měsících a dlouhodobě nízkými investicemi města do těchto objektů.

Lokalita není plynofikovaná, vytápění je na tuhá paliva (dřevo, uhlí) – kamna nebo etážové topení. Byty mají sociální zařízení.

Žije zde dohromady 8 rodin a okolo 30-35 osob, z toho zhruba 2/3 obyvatel tvoří Romové. Žijí zde i rodiny s dětmi školního věku. Životní úroveň obyvatel je průměrná, u cca 30 % rodin nízká. Většina dospělých obyvatel je bez práce, někteří mají zdravotní problémy.

Obyvatelé jsou v lokalitě spokojeni, nevyjadřují přání přestěhovat se jinam. Místem setkávání obyvatel je dvůr před domy, pro některé zahrádky za domy. Čas tráví řada z nich prací na domě a jeho úpravami.

Lokalita C – osada Stará Gizela

Lokalita se nachází dalších zhruba 600 - 800 metrů od osady Viktorina. Neleží však u silnice, je to oblast v lese u trati, se silnicí spojena cestou, přístup je poměrně obtížný. Dostupnost MHD je cca 10-15 minut pěšky. V okruhu 500 metrů se nachází pouze vlaková a autobusová zastávka (dopravní dostupnost viz Lokalita B). Nejbližší občanská vybavenost je další cca 2 kilometry.

Lokalitu tvoří 2 domy s 12 byty. Žije v nich okolo 15-20 osob, cca polovina z nich jsou Romové. Nežijí zde žádné děti, věk obyvatel lokality se pohybuje nejčastěji mezi 30-45 lety. Lidé nepracují, podle informátorů se potýkají s problémy předlužení, někteří mají velké dluhy z dřívějších let (nájem, elektřina), objevují se velké dluhy na sociálním a zdravotním pojištění.

Někteří lidé jsou zde výrazně izolovaní, menší část je s bydlením spokojena, většina by preferovala odejít kamkoli jinam.

Lokalita je určená pro neplatiče z městských bytů, objekt byl upraven na holobyty v letech 1996-1997. Je zde pouze studená voda, společné WC, topení na kamnech na tuhá paliva, elektřina. Není plynofikace. V domech probíhají pouze nejnutnější opravy (převážně před zimou). Domy jsou neudržované, výrazně se zhoršuje jejich stav (vlhké zdivo, plíseň). Stav lokality je špatný, nepořádek, problémy s odpadem.

4.10. Analýza dynamiky a početního stavu lokality

Sledování vývoje dynamiky míry sociálního vyloučení je v současné době značně komplikované. V rovině statistické evidence není žádný přímý relevantní početní údaj kvantifikující sociální vyloučení, a proto je potřeba při této analýze vycházet z více zdrojů. V ideálním případě by měly být konfrontovány statistické údaje s narativním popisem relevantních expertů. Právě proto je tato kapitola rozdělena na dvě podkapitoly, v jejichž rámci budou prezentována podstatná zjištění.

4.10.1. Statistická indikace dynamiky

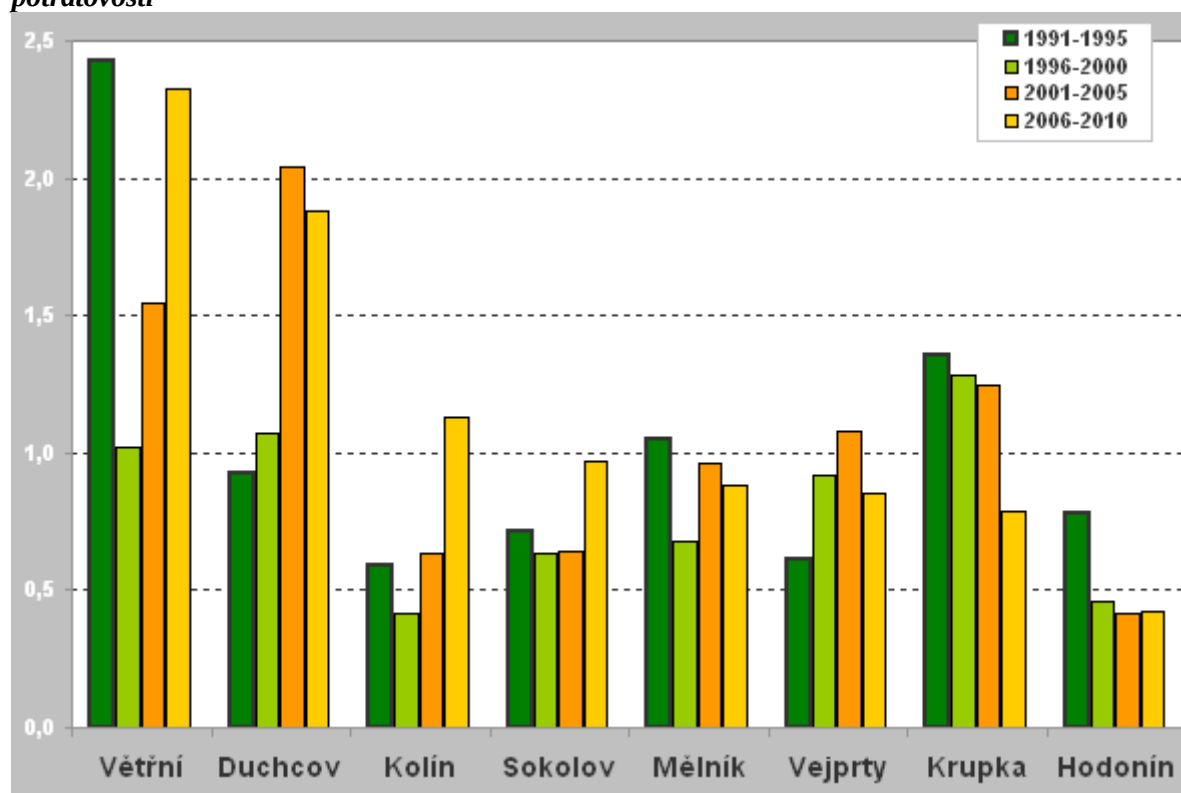
Při volbě vhodného zdroje dat ke statistické indikaci je možné vycházet z řady možností. Většina z těchto zdrojů má však základní nevýhodu, kterou představuje vliv lidského faktoru. Konkrétní případ můžou představovat například statistické výkazy MPSV, konkrétně třeba výkaz 26 (Roční výkaz o sociální práci s příslušníky marginálních skupin), vyplňovaný obecními úřady obce s rozšířenou působností, kde je uváděna celá řada údajů napovídajících o sociální situaci v regionu. Vykazované vyšší hodnoty mohou znamenat skutečně vyšší výskyt daného jevu, nebo mohou tyto hodnoty naopak poukazovat na dobře fungující pracovníky sociálního odboru. Z prostého porovnání dat za dva různé správní obvody proto jednoduše nevyplývá, v kterém z nich je situace rizikovější. Podobná situace je i v případě nápadů trestné činnosti. V lokalitách, kde je zkorumpovaná policie a většinu nápadů trestné činnosti řeší neformálně (úplatkem), můžeme pozorovat nízké statistické hodnoty a naopak v lokalitách, kde je policie proaktivní a důsledně šetří veškerou kriminalitu, mohou být tyto hodnoty vysoké. Při porovnání takovýchto lokalit se můžeme snadno dopustit chybného, opačné posouzení míry rizikovitosti dané lokality.

Právě proto je v rámci této analýzy využita experimentální metoda, jejíž výsledky nejsou ovlivněny lidským faktorem, neboť jde o demografické události. Metoda je podrobně popsána v kapitole 3.2.2. I tento koncept má však rizika, z nichž hlavním je skutečnost, že údaje o potratech jsou evidovány dle trvalého bydliště ženy. V případě, že dochází k regionální, faktické migraci, ale bez formálního přehlašování místa trvalého bydliště, mohou být hodnoty indexu zavádějící. Dle výpovědí relevantních expertů však docházelo v Duchově dlouhodobě spíše k přestěhovávaní sociálně znevýhodněných.

Přesto, dle statistiky migrace, bylo v posledních dvaceti letech migrační saldo města Duchcov záporné. Jelikož však neznáme podrobnější strukturu migrujících, nelze určit, zda se jednalo o vystěhovávaní sociálně znevýhodněných, nebo naopak o vystěhovávaní jiných obyvatel města ať již za práci nebo z jiných důvodů.

Ačkoli srovnání s dalšími zkoumanými lokalitami v nových agenturních městech nebylo předmětem této analýzy, jeví se srovnání výsledků jako zajímavý analytický kontext vypovídající o míře intenzity problému v daném městě. Z grafu 15 je tak patrné, že míra intenzity sociálního vyloučení je v Duchcově v současné době druhá nejvyšší ze všech srovnávaných měst, hned po Větrní. Jak je patrné z grafu, k výraznému nárůstu došlo v posledních deseti letech, i když v posledních pěti letech došlo k nepatrnému poklesu. Ze všech analyzovaných měst byl průběh podobný ve Vejprtech, i když se zcela jinou intenzitou.

Graf 15: Srovnání míry intenzity sociálního znevýhodnění pomocí indikátoru indukované potratovosti

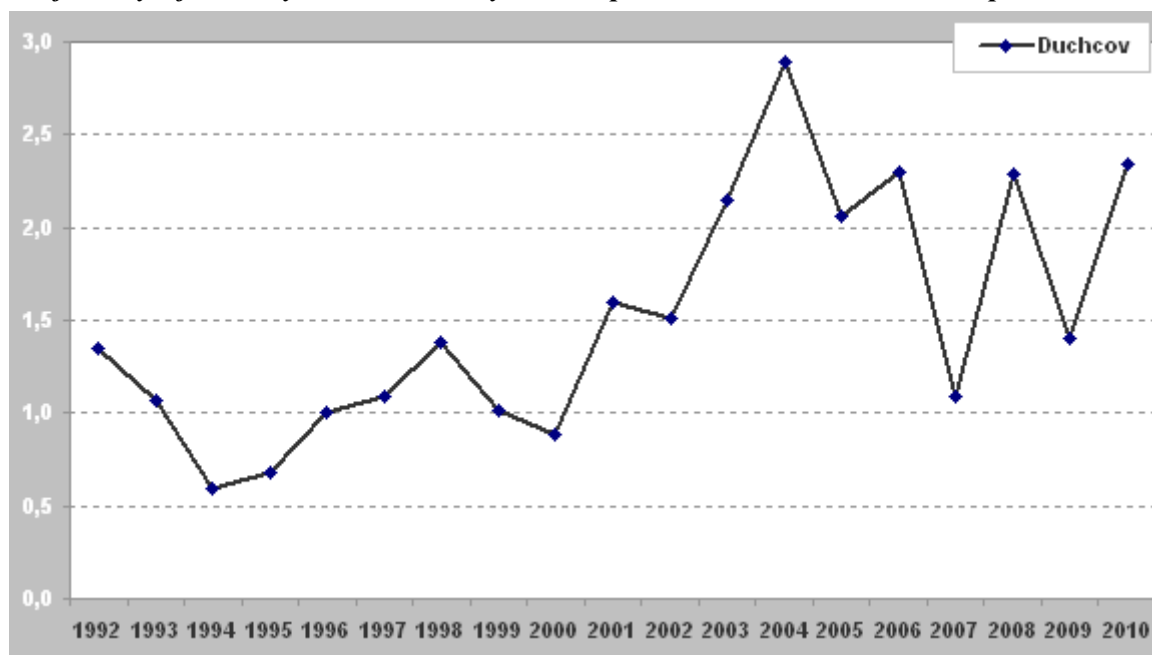
Zdroj: ÚZIS, vlastní výpočty

Hodnota indikátoru přitom nevypovídá o početním stavu. Pokud je hodnota indikátoru například v Duchcově dvojnásobná oproti hodnotě v Mělníku, neznamená to, že v Duchcově žije dvojnásobný počet sociálně znevýhodněných. Při úvahách o sociálním vyloučení jsou většinou kladeny otázky o početním stavu příslušníků takovýchto lokalit. Předpokládá se přitom, že míra sociálního vyloučení je konstantní, což jistě není pravda. Právě proto je důležité sledovat i perspektivu míry intenzity sociálního znevýhodnění a k tomu je konstruován tento indikátor.

V grafu 15 jsou hodnoty za jednotlivé roky zprůměrnovány do pětiletých intervalů tak, aby bylo možné snazší srovnání a došlo k eliminaci výkyvů v některých menších městech. V grafu 16 jsou však uvedeny hodnoty jednotlivě za každý rok od roku 1992 do roku 2010 a můžeme proto podrobněji analyzovat trendy ve vývoji tohoto indikátoru.

Náhlé skoky v hodnotách mezi jednotlivými roky jsou pravděpodobně způsobeny velikostí obce, kdy Duchcov představuje stále příliš malou obec a umělá přerušení těhotenství mezi sociálně znevýhodněnými proto nejsou rovnoměrněji rozložena v čase.

Graf 16: Vývoj intenzity sociálního znevýhodnění pomocí indikátoru indukované potratovosti

Zdroj: ÚZIS, vlastní výpočty

Při podrobnějším pohledu můžeme pozorovat několik základních vývojových trendů:

a) Pokles do roku 1994 – Vysvětlení tohoto poklesu není možné najít ve výpovědích respondentů. Při pohledu na statistiku migrace zjistíme, že na počátku 90. let byla spíše vyšší, takže je otázkou, zda těsně na začátku 90. let nedocházelo k významnějšímu vystěhovávání sociálně znevýhodněných. Zdá se však, že pokles v této fázi spíše kopíruje výrazný pokles uskutečněných UPT v tomto období ve shodě s obecným trendem výrazného poklesu umělé potratovosti v první polovině 90. let v celé České republice.

b) Nárůst mezi lety 1994 a 2004 – Mezi roky 1994 a 2004 dochází k poměrně výraznému nárůstu míry sociálního vyloučení, což odpovídá výpovědím několika expertů o zhoršující se sociální situaci v jižní části Duchcova, odkud se postupně vystěhovali příslušníci majority a naopak sem byli stěhováni další Romové, popřípadě sem směřovaly přistěhovalecké vlny Romů ze Slovenska. Tato fáze soustavného růstu má pouze výjimku v letech 1999, 2000 a 2002. Ani v jednom z těchto roků však nedošlo k významnějšímu poklesu počtu vykonaných UPT a lze se tedy domnívat, že lokální poklesy jsou způsobeny především poklesem intenzity.

c) Kolísání od roku 2005 – Při bližším pohledu na statistiku migrace zjistíme, že v posledních 5 letech dochází k významnému kolísání počtu přistěhovalých a vystěhovalých, byť tento trend migrace není přímo následován trendem poklesu/nárůstu počtu UPT. Zde je však důležité si uvědomit, že počty UPT jsou pouze klouzavě závislé na počtu přistěhovalých/vystěhovalých, jelikož se nemusí tato demografická událost projevit v prvním roce přistěhování se. V každém případě, i v tomto období je, při proložení kolísajícími hodnotami přímky, možné pozorovat mírný nárůst intenzity sociálního vyloučení.

Samotný vývoj tohoto indikátoru by si zasloužil podrobnější analýzu a nalezení dalších potenciálních faktorů, které by jednotlivé fáze vývoje objasňovaly.

4.10.2. Narativní popis dynamiky

Vznik lokality v jižní části města je nutné chápat v kontextu historického vývoje Duchcova a jeho okolí. V poválečném období byla určujícím prvkem rozvoje regionu těžba uhlí. Od sklonku 50. let byla zvažována těžba uhlí v intravilánu města, resp. v jeho jižní části¹⁷. V roce 1979 byla v této souvislosti v jižní části města vyhlášena stavební uzávěra. V jejím důsledku docházelo k postupnému chátrání historického jádra města a devastaci stavebního a bytového fondu, ale také přidružené infrastruktury (např. stav kanalizace v jižní části města je hodnocen jako velmi špatný¹⁸). Bytovou funkci postupně přebírala nová sídliště v severní části města.

Na počátku 90. let bylo historické centrum města vyhlášeno městskou památkovou zónou, která je na jihu ohraničena plochou průmyslového areálu. Její součástí je také Státní zámek Duchcov, který byl v roce 2001 prohlášen za národní kulturní památku. Na severu zasahuje památková zóna až k sadům B. Smetany u rybníku Barbora. Soustava rybníků pak odděluje historickou část od nové části města (zástavby vzniklé převážně v průběhu 20. století). Naopak budovy v jižní části města, často ve velmi špatném stavu, se v 90. letech začaly prodávat soukromým vlastníkům.

Byty byly prodávány nájemníkům, kteří v nich do té doby bydleli. Vzhledem k jejich nízké ceně však lákaly také zájemce z jiných měst. Díky tehdejší bytové politice obce, kdy byly dle hodnocení některých informátorů romským žadatelům přidělovány obecní byty především v jižní části města, se domy v soukromém vlastnictví začaly dále prodávat v důsledku pomalu stoupajícího podílu romských rodin v lokalitě, který řadě starousedlíků přestával vyhovovat.

„Vůbec nepočítali [město] s tím, že ty majitelé, původní majitelé, nebo ty lidi, který tam bydleli v nájemném stavu, český rodiny, a koupili si ty baráky, tak nepočítali s tím, že ... oni si dali do smlouvy města, kde prodávali baráky nebo byty, tam dali, že třeba dva roky neprodaj jejich barák, až po dvou letech a oni to po dvou letech prodali Cigánům a skoupili to bílinský a teplický Cigáni a prostě tam je to všechno majitelé Cigáni.“ (E1)

Tento další prodej pak roztočil další kolo zhoršování stavu lokality a migrace nových sociálně znevýhodněných rodin, nyní již prioritně do bytů soukromých majitelů. Řada původních obyvatel lokality odešla, v posledním desetiletí hovoří informátoři naopak o přílivu nových migrantů, mezi nimi také Romů ze Slovenska.

Nutno zdůraznit, že Romové žijí v Duchcově celá desetiletí, což souvisí s poválečným osidlováním příhraničních oblastí (až do r. 1945 v Duchcově vždy převažovalo obyvatelstvo německé národnosti¹⁹) a velkou poptávkou po pracovní síle, především dělnických profesích v důsledku rozšiřování těžkého

¹⁷ Zdroj: Jiří BUREŠ - Jan FRUNDL, Dokumentace průmyslového dědictví okresu Teplice, rukopis uložený na NPÚ v Ústí n. Labem.

¹⁸ Atelier T-plan: Odůvodnění územního plánu města Duchcov. Listopad 2008.

¹⁹ Zdroj: Jiří BUREŠ - Jan FRUNDL, Dokumentace průmyslového dědictví okresu Teplice, rukopis uložený na NPÚ v Ústí n. Labem.

průmyslu a strojírenství a zintenzivnění těžby uhlí v celé ČSSR včetně Severočeské hnědouhelné (dnes Mostecké) pánve. Krom těžby v Duchcově působily také další průmyslové závody, a proto také sem přicházely pracovní síly ze Slovenska.

„Cikáni v Duchcově byli vždycky, chodila jsem s nima do školy, dělala jsem s nima ve sklárně a ty prostě patříš k Duchcovu a nikomu nikdy nevadili a dělali stejný lumpárny jako děti, tak jako jsme je dělali my ostatní, a o nějakým sociálním vyloučení se tady nikdy nemluvalo. A ten problém z mého pohledu začal až tehdy, kdy se ty lidi, který tu ty kořeny neměli, těch baráků zbavili a prodali je někomu, kdo buď ty byty pronajímá nějakým těm sociálně slabším. A to souvisí i s tím, jak ty byty vypadaj, tyhle lidi na tom chtěj vydělat..., absolutně do těch baráků nic nevrazej, takže tam nefunguje kanalizace, voda, elektrika, je to hrozný.“ (E2)

Někteří z informátorů z řad Romů v tomto výzkumu se již v Duchcově narodili, shodují se však na tom, že nikdy až po 90. léta netvořili Romové takový podíl mezi obyvateli jižní části města.

„Když jsem tady bydlel já a byl jsem malinkej, tak tady bydleli samí Češi. Tady to byli samí bílí. Tady bylo pár Cigánů, jo. ... No a teď je to Bronx, to je cigánskej Bronx.“ (SZ5)

Souhrou postupného prodeje objektů v jižním Duchcově, ale také bytové politiky obce, tak vznikla nejproblematictější lokalita v historické části města a historických objektech, které jsou však po několika desetiletích bez zásadnější rekonstrukce značně zchátralé a některé zcela neobyvatelné. V těsném sousedství některých však stojí zrekonstruované domy, které též patří soukromým majitelům.

5. Terénní šetření

5.1. Bydlení, stěhování

5.1.1. Nájemní bydlení v obecních bytech

Možnost získat **nájemní bydlení v obecním bytě** je v Duchcově omezena pravidly²⁰ pro uzavření nájemní smlouvy, která stanovují především podmínky délky trvalého pobytu a bezdlužnosti žadatele vůči městu a jím zřízeným organizacím. Podat žádost o nájemní byt v majetku města má možnost pouze občan, který je hlášen k trvalému pobytu v Duchcově déle než 5 let. Ti žadatelé, kteří nesplňují podmínky ohledně trvalého pobytu, mohou dostat výjimku, ovšem pouze za splnění podmínky zaměstnání nebo jiného trvalého příjmu²¹. Z výběru jsou přitom předem vyloučeni občané bez záruky platební schopnosti, občané, kteří neplní řádně své povinnosti vůči městu nebo kteří neprokázali schopnost řádně užívat byt (neplatí řádně nájemné, porušují pravidla občanského soužití, porušují domovní řád apod.), tato podmínka se vztahuje i na osoby žijící s žadatelem ve společné domácnosti. Dále pak dlužníci ve vztahu k městu a občané, kteří poškozují majetek města a jsou z tohoto důvodu v přestupkovém či trestním řízení.

S úspěšným žadatelem je pak uzavřena nájemní smlouva na dobu jednoho roku. Pokud nájemce v této zkušební době dodrží ustanovení nájemní smlouvy, respektuje domovní řád a nedojde k žádnému prohřešku vůči stanoveným pravidlům týkajícím se především řádného užívání bytu a hrazení nákladů za bydlení, je mu nájemní smlouva prodloužena na další období, maximálně však vždy na 1 rok.

Těmito pravidly se město snaží předcházet zvyšování dluhu na nájemném a souvisejících službách v městských bytech, neboť vzhledem k nastaveným pravidlům neumožňuje nájemní bydlení stávajícím dlužníkům a s pomocí smluv na dobu určitou pak může ukončit, resp. neprodloužit nájem problematickým nájemníkům, a to bez nutnosti poskytnout náhradní bydlení. K výpovědi z bytu město přistupuje také v okamžiku, kdy má nájemník dluh za tři měsíční nájemy.

Dluhy na nájemném skutečně v průběhu 90. let velmi výrazně narostly, z původních 640 tisíc Kč ke konci roku 1993²² činí pohledávky správy majetku města Duchcov v současné době okolo 15 milionů Kč. Výše pohledávek trvale narůstala až do roku 2005 (15,5 milionu Kč) a od té doby se mírně snižuje v důsledku zavádění přísnější bytové politiky. V průběhu stejného období naopak docházelo k poklesu počtu obecních bytů z původních 4 tisíc bytů na stávající stav okolo 1 700 obecních bytů.

Vysoké výše nedosahují pouze pohledávky úhrnem. Také dluhy některých rodin se spolu s dalšími pohledávkami spojenými s dlužným nájemným vyšplhaly do úrovně, kterou sociálně znevýhodněné rodiny nejsou schopny zaplatit. „R: Tady z těch sociálně vyloučených, tak nejvyšší dluh, to bylo...

²⁰ Pravidla pro uzavření nájemní smlouvy na byt ve vlastnictví města Duchova. Dostupné z: <http://www.smmd.info/informace/vyhlasaky-a-pravidla/pravidla-pro-uzavreni-najemni-smlouvy.html>

²¹ Na jiném místě však Správa majetku města Duchcov hovoří o podmínce trvalého příjmu pouze jako o příjmu ze zaměstnání nebo důchodu. <http://www.smmd.info/kdo-jsme/nase-vyveska/co-delat-informace.html>

²² Zdroj: Vývoj pohledávek SMMD, <http://www.smmd.info/kdo-jsme/nase-vyveska/vyvoj-pohledavek-smmd.html>

milión dvě stě tisíc. T: Milión dvě stě tisíc, jedný rodiny na nájmu? R: Ano, když vezmu dluh, penále, soudní poplatky, právní zástup, tak už některý dluhy šly do milionu.“ (E1)

Dluh na nájemném je řešen dohodou na splátkovém kalendáři a podmínkách postupné úhrady dluhu, pokud takováto dohoda není možná, nebo není plněna, přistupuje se k řešení soudní cestou a k vystěhování. Jednou z lokalit, která je určena vystěhovalým neplatičům, jsou „holobyty“ v lokalitě Staré Gizely. Podle údajů od informátorů je počet nájemníků, kteří se museli z bytu takovýmto způsobem vystěhovat, nesmírně vysoký, neboť je udáváno, že z cca 1800 městských bytů se za posledních 8 let musela vystěhovat zhruba třetina nájemníků.

Z hlediska tří sledovaných lokalit se ve dvou osadách – Viktorina i Stará Gizela – jedná výhradně o městské byty, v jižní části města naopak převažují byty a domy soukromých majitelů. Město zde vlastní několik domů, obecní byty však v této části města tvoří menšinu.

Viktorina

Již v části popisující jednotlivé lokality bylo uvedeno, že dle řady informátorů se stav lokality Viktorina v posledních letech zlepšil. Shodují se však na tom, že stav domů není ani zdaleka vyhovující, kladné hodnocení nedávného vývoje je tedy spojeno především s obměnou rodin bydlících v objektech, v jejímž důsledku v současné době nedochází k ničení nemovitostí a problémům v sousedském soužití. Současní obyvatelé spolu vycházejí a kladně je hodnocena i spolupráce obyvatel se zástupci města.

„Jak sme tady nebydleli my, tak tady bylo hodně Romů, to byla většina, jo, ale tak nám to tady nabídli, tak sme sem ani nechtěli jít, protože to nebylo moc jako ideální, jo, tady byla, se říká, bordel, jo, špína. Ale tak nám ... to tady přišla ukázat, přivezla nás sem, a to, co sem si pamatoval já, před deseti lety, příklad, tak úplně se to změnilo hodně. Je to takový čistější tady.“ (SZ9)

Některé rodiny sem přišly bydlet přímo z jižní části města, především v souvislosti s uvolňováním městských bytů v jednom domě za účelem jeho přebudování na azylový dům. Tyto rodiny pak dostaly jako náhradní bydlení právě byty na Viktorině. Za současné situace a pomalu pokračující rekonstrukce objektů je o Viktorinu zájem i ze strany dalších rodin. Nesporným pozitivem oproti jižní části města je zde totiž příroda a klid, který v jižní části lidé často postrádají. *„Protože tam jsou nádherné zahrádky, takže tam se do těch bytů sestěhovávají i normální rodiny pracující, takže tam žijou spolu, žádný stížnosti tam nemáme na chování.“ (E1)*

V objektech na Viktorině není plynofikace, v domech a bytech jsou tedy kamna na uhlí nebo etážové topení. Dochází k postupným opravám (střecha, částečná výměna oken), ovšem řada úprav zatím nebyla z finančních důvodů realizována (zateplení, fasády) a také opravy již provedené nezajišťují vždy lepší kvalitu bydlení, neboť v některých bytech je možné spatřit mokré zdi, zkroutená netěsnící okna a podobně. *„No tak když sem se sem nastěhoval poprvé, tak ... protože to [opravy] v zimě dělali, a ono se to takhle ukázalo, až když už bylo teplo, všechno to opadalo, a začalo to dělat mokro, vidíte to tam všechno boule.“ (SZ10)*

Obyvatelé si řadu věcí opravují svépomocí, při jejich velmi špatné finanční situaci však nemají na jakékoli signifikantní zkvalitnění svého ubytování prostředky. S bydlením na Viktorině však panuje

obecně spíše spokojenost a obyvatelé vyjadřují přání zůstat zde, nemají v úmyslu přestěhovat se zpět do jižní části města. „*No bydlel sem v Duchcově, ale už bych tam nechtěl žít zpátky. Radši bych zůstal tady.*“ (SZ9)

Stará Gizela

Druhou lokalitou, kde je výhradním vlastníkem bytů město, je osada Stará Gizela. Stav této lokality je v porovnání s Viktorinou výrazně horší, a to jak z hlediska stavu objektů a dostupného vybavení, tak z hlediska vize možných rekonstrukcí. Tyto objekty byly rekonstruovány v letech 1996-1997 za účelem vybudování holobytů pro neplatiče z obecních bytů ve městě. „*To jsou holobyty, kam vystěhováváme [město] lidi - taky neplatiče, který měli původně smlouvu na dobu neurčitou, takže tam je nařízený přístřeší, takže oni si můžou vybrat buď Azylový dům, nebo Gizelu, jinou možnost nemaj, nebo si sehnat vlastní bydlení.*“ (E1)

V těchto domech tedy neprobíhají žádné rekonstrukce, pouze nejnutnější opravy (převážně před zimou), ze strany města zde neproběhly řadu let žádné výraznější investice. „*Tam se roky neinvestovalo. A zase chápu postoj města, že sem nechce investovat, že má spoustu domů, kde lidi platí nájem, takže asi není úplně logický investovat a dělat nějaký rekonstrukce v těchto lokalitách, kde bydlej lidi za trest.*“ (E2)

Stav budov a bytů zhoršují údajně také sami nájemníci. „*Tam už mizej okna, takže tam musíme přeci jen doplnit okna, co se dá, oni to stopěj, rozprodaj, zničej.*“ (E1)

V objektech je zavedena pouze studená voda a elektřina, topení je na tuhá paliva (kamna), na kamnech je také možné ohřát teplou vodu. Špatný stav objektů a bytů je ještě podtržen izolovaností celé lokality, která je přístupná pouze autem po nevyhovující cestě. Nejbližší zastávka autobusu nebo vlaku je vzdálená necelý kilometr (viz 4.9).

Jižní část města

Bydlení v obecních bytech v jižní části patří k nejlevnějšímu nájemnímu bydlení ve městě. I když se v některých případech jedná o zrekonstruované byty, které mají veškeré základní vybavení, často však tyto byty zůstávají prázdné, neboť ti uchazeči, kteří by splnili stanovené podmínky přidělení obecního bytu, se do této lokality nechtějí stěhovat. „*U starýho nádraží, tak za ním jsou 3 takový jakože paneláčky, oni jsou to cihlový baráčky, jsou to bývalý železničářský baráky, kde jsou fakt krásný byty, 4+1, opravdu moc hezký, ale nikdo se do nich nechce nastěhovat, takže [město má] sice na každé byt více zájemců, že není schopný prostě uspokojit veškerý zájem o bydlení, ale sem prostě nikdo nechce.*“ (E2)

Hlavními důvody deklarované nízké atraktivity těchto bytů pro řadu potenciálních nájemníků je stav celé lokality a především negativně hodnocené jevy jako je nepořádek, hluk v ulicích a rušení (nočního) klidu, zvýšené obavy z kriminality a problematického sousedského soužití. „*My [město] zrekonstruujem byt a než ho stačíme [obsadit], tak je vykoplej, vykradenej. Ted' jsme rekonstruovali v jižním městě sociální bydlení ... a prakticky v průběhu rekonstrukce toho domu byl totálně vykradenej, takže i z toho důvodu tam lidi nechtěj, protože je tam vysoká kriminalita.*“ (E1)

Rekonstruované objekty v majetku města v jeho jižní části jsou však spíše výjimkou, ani zde totiž město při svých omezených finančních možnostech nemá zájem výrazně investovat do rekonstrukcí.

Jednak, jak již bylo uvedeno, mezi nájemníky splňujícími všechny podmínky není přílišný zájem ani o rekonstruované byty v této lokalitě, neochota investic ze strany města je však také spojena s lokalitou a nájemníky, kteří v domech bydlí. „*Už jsme na tom bohužel i tak, že máme spoustu obecních baráků ve městě ... v mnoha případech se dá obtížně rozlišit, jestli je to obecní barák, nebo jestli to patří tomu soukromníkovi, [který] nechce do toho investovat. Ale tam je to zase spojený s nájemníkama, který v tom baráku bydlej.*“ (E2)

„*Samozřejmě do toho neinvestuje [město] v takovém rozsahu, jako by investovalo, kdyby to bylo mimo tuhleto lokalitu, si myslím já. Jako tak to teda vypadá. Ale samozřejmě... aby to bylo obyvatelný, to jako rozhodně udržuje.*“ (E3)

Respondenti z jižní části města, kteří bydlí v nájemních obecních bytech, udávají oproti lidem žijícím v pronajatých bytech od soukromých majitelů nižší nájemy a také lepší podmínky k bydlení – v bytech je teplá i studená voda, plyn, elektřina. V některých bytech je však vlhko a problémy s prosakující vodou. V obecních bytech v jižní části města žijí většinou starousedlíci, tedy rodiny, které v Duchcově bydlí již několik desetiletí, a o své byty se starají a dávají je do pořádku. Vzhledem k podmínkám přidělování obecních bytů nájemníci většinou pracují nebo mají jiný stálý příjem, a pokud jsou to romské rodiny, často se jedná o rodiny dlouhodobě integrované. Někteří z nich bydleli v minulosti v jiných částech města, proto současné bydlení hodnotí jako horší a uvítali by možnost přestěhovat se do jiných částí města.

„*[T: Kam byste se chtěl nejlépe přestěhovat?] R: Třebas tady nahoru. K nemocnici. Na Teplickou. Tam, kde nejsou Romáci hodně. Já na to nejsem zvyklý. My jsme byli s manželkou odjakživa, já s ní žiju 41 roků, a takhle jsme ještě nikdy nebydleli. Já bydlím v přízemí. A to okno dycky musíme mít večer zavřený. Protože už nás vykradli, jak jsme spali. A ty parchanti tam hoděj třeba kameny, míč nebo cokoliv.*“ (SZ2)

5.1.2. Domy a byty v soukromém vlastnictví

Již z části (kapitola 4.9) vyplývá, že jižní část města není možné charakterizovat jako homogenní lokalitu, a to ani stran jejích obyvatel, ani vzhledem k budovám a bytům. Některé soukromé domy jsou ve velmi dobrém stavu, jsou pravidelně udržovány a opravovány a poskytují svým majitelům případně nájemníkům dobrou kvalitu bydlení. „*T: Jaká je kvalita toho bydlení? Jste s ní spokojen? R: Jedničkový. Perfektní.*“ (SZ1)

Spokojenost s kvalitou bydlení převládá také mezi obyvateli, kteří žijí ve svých domech, případně v domě někoho z širší rodiny. V takovém případě často nehradí nájem, náklady na bydlení jsou tedy nižší a zahrnují především platby za služby. Vzhledem k finanční situaci sociálně znevýhodněných rodin je však reálný stav takovýchto objektů často nevyhovující. „*T: Co bydlení? Jste spokojení? R: No, jde to. T: Chtěl byste třeba jako bydlení změnit? R: No. Novou střechu. ... Tam prší.*“ (SZ3)

Velké části domů se však pravidelná údržba nedostává a především v některých ulicích jsou výhradně či výrazně většinově zastoupeny domy neudržované. Některé nemovitosti jsou dlouhodobě neobývané a neobyvatelné. Stav těchto objektů je mnohde výsledkem přístupu majitelů, kteří v domech sami nebydlí a finance získané z (často přemrštěných) nájmů neinvestují do oprav či údržby. Spolu

s postupným chátráním nejen že objekty ztrácejí na své hodnotě a stávají se trnem v oku řadě starousedlíků, neboť tyto domy byly dříve historickým centrem města a jejich často dezolátní stav je řadou občanů vnímám velmi negativně, postupně se v nich zhoršuje také kvalita bydlení, některé pronajímané prostory nemají ani vlastní sociální zařízení.

„Kde vlastně oni si ty domy, ty byty rozparcelovali po místnostech a prakticky prodávají místnost bez sociálek a tam pak vzniká ten problém.“ (E1)

Zhoršování stavu nemovitostí v lokalitě je úzce spojováno s privatizací těchto objektů v průběhu 90. let a jejich následným dalším prodejem. Řada soukromých vlastníků v nejhůře hodnocených ulicích (Riegrova, Bratří Čapků, Nádražní, Svatopluka Čecha a Bílinská) se o nemovitosti evidentně nestará, vlastníci často nebydlí ani přímo v Duchcově. Mezi těmito vlastníky jsou často Romové. *„Po převratu, někdy kolem 90. let se ty domy odkoupily, odkoupili si je soukromníci a pak se to různě přeprodávalo a takže vlastně kdybyste teďko chtěla vědět, kdo je majitel, tak to netuším, ale nejsou to všechno lidé z Duchcova, jsou to lidé z Mostu, Chomutova.“ (E4)*

„Ty starší domy, tak ty patří soukromým osobám, který na tom docela dost vydělávají, že pronajímají tady ty příšerný byty v tom stavu, je pronajímají třeba za 5 za 6 tisíc holej nájem, takže na těch lidech jakoby parazitují, nebo prostě veškerý ty obyvatelé jsou na dávkách, jo, takže oni nemají svůj příjem, takže i tady ta výše příjmů, výše ty částky, kterou mají zaplatit, tak je to tam kompenzováno tím, že teda městský úřad v Duchcově jim tam poskytuje příspěvek na bydlení.“ (E5)

Informátorem uváděná výše nájmů v soukromých bytech není výjimkou, ovšem obdobné výše dosahuje i bydlení v nebytových prostorech (např. prostor bývalé garáže), se kterým je také možné se v lokalitě setkat. Takovéto prostory pak nemají ani teplou vodu, je zavedena pouze elektřina a voda se ohřívá na kamnech. *„R: Koupat se nemůžeme. Nemáme teplou vodu, jenom studenou... T: Máte elektřinu? R: Jo. T: A plyn? R: Ne. T: Takže jenom studenou vodu a elektřinu.“ (SZ8)*

Dle informátorů dochází také k rozdělování bytů a pronajímání někdy i jednotlivých místností bez potřebného sociálního vybavení nikoli rodinám, ale vyššímu počtu dospělých osob. Zde je pak „cena“ bydlení v souhrnu ještě mnohonásobně vyšší. Jeden z kontaktovaných informátorů tak například bydlel s dalšími pěti dospělými lidmi (nepříbuznými) v bytě o velikosti 1+1, přičemž náklady za bydlení za tyto dvě místnosti činily 12 000 Kč měsíčně.

Dalším častým rysem je, že **byty jsou poměrně malé a často v nich bydlí hodně osob**. *„Často jsou to malé byty, 1+1, 2+1, jo, kdy v domácnosti žije třeba osm lidí i více.“ (E5)*

Pokud v takovýchto bytech probíhá **údržba**, pak především ze strany nájemníků, kteří si drobné opravy a úpravy v bytě provádějí sami, často v důsledku nutnosti provést základní opravy po předešlých nájemnících, případně zobytnit daný prostor. *„R: Dřív to byla garáž. Tak jsem si to vzala na vlastní náklady, aby mi děti nevzali do dětského domova. T: To jste si to tady předělala na vlastní náklady? R: Všechno no. A tady není ani bojler, ani to ... všechno ty Cigáni rozkradli.“ (SZ8)*

Elektřina je do objektů sice zavedená, možnost jejího využívání však závisí na uhrazení plateb. Některými informátory je tedy dostupnost elektřiny a vody označována jako nárazová v závislosti na uhrazení potřebných částek nebo nájmu. *„Jsou tam i špatný domy, kde teda neodvádí platby za vodu,*

takže ... naposledy tři domy bez přívodu užitkové vody, samozřejmě infekční nemoce, to tu máme od září [loňského roku], teď [začátek srpna] ještě ... děti, boláky na nohách.“ (E6) Různí informátoři hovoří také o jiných infekčních nemocech i štenicích objevujících se v bytech, které jsou co do kvality bydlení hodnoceny nejhůře.

Při neplacení energií nebo vody je pak situace řešena porůznu přes sousedy nebo příbuzné, kteří bydlí v okolí. *„Neplatí energie, jako elektřinu, plyn, takže jim bývá odstřihávána, různě to tam napojují, třeba kabelama od sousedů, teče jim jenom studená voda, takže si to ohřívají, celá rodina se potom koupe ve vaničkách, nebo různě po příbuzných.“ (E5)*

V oblasti je také plynofikace, ovšem ne do všech bytů a pravděpodobně také domů je plyn reálně zaveden a využíván. Přes zimu je tedy hojně využíváno topení na tuhá paliva. *„Je opravdu dobrý sem přijet, když se začne topit. To jako hned jak se přiblížíte k té jižní části, tak nedýchatelno, to je hrozný, opravdu.“ (E3)*

Na druhou stranu je však nutné uvést, že ne všechny byty v domech soukromých majitelů jsou v takovémto stavu, řada obyvatel se domy a byty snaží nějakým způsobem upravit, takovéto zásahy jsou však u řady rodin odvislé od příjmů z dávek či další činnosti (brigád, melouchů apod. – více viz kapitola 5.3). *„Jsou domy, kde jsou luxusní koupelny, teďka jezdí na borůvky, tam si vydělají ... takže to investují do svých domů.“ (E6)*

5.1.3. Privatizace obecního bytového fondu vs. sociální bydlení

V současné době probíhá další privatizace obecního bytového fondu. Město vyčlenilo pouze určité lokality (např. historické domy v centru města), které si zatím ponechá, ostatní byty půjdou do privatizace. S ohledem na výsledek této privatizace pak město rozhodne o investicích do oprav bytového fondu, který zůstane i nadále městu.

Město dle svých zástupců nabízí bytový fond osobám, které v bytech bydlí, nezamýšlí prodávat celé domy s nájemníky třetím osobám. *„Snažíme se to prodat těm, který tam bydlí, a musí dát dohromady 75 % všichni ti nájemníci a pak si můžou ten dům odkoupit a můžou si založit ať už družstvo, nebo společenství vlastníků nebo nějakou jinou formu.“ (E4)* Současný deklarovaný plán pak počítá s tím, že tam, kde se nedá dohromady oněch požadovaných 75 % nájemníků, si město domy ponechá.

Za důvody privatizace stojí nedostatek financí na údržbu všech objektů v majetku města a také deklarovaná dobrá zkušenost s minulou privatizací, která je však v ostrém kontrastu s tím, že v jižní části města se situace zhoršila právě v důsledku privatizace nemovitostí v 90. letech.

„Je to taková zkušenost, většinou, že to, co se prodalo do soukromí, tak ty občani Duchcova se o to postarali velmi dobře. A tahlencta část lidí, řekněme těch nepřizpůsobivých, tak tam ty problémy jsou.“ (E4)

Kromě budov okolo historického náměstí si město plánuje ponechat také objekty, které jsou určeny pro sociální bydlení. Pro seniory má město dům s pečovatelskou službou, dle komunitního plánu²³ je však jeho výraznou slabou stránkou dlouhá čekací lhůta na přidělení bytu.

Ve městě funguje noclehárna, azylový dům a dům na půl cesty. Jejich kapacita je však spíše nižší (viz kapitola 5.5). Azylový dům je navíc určen pro muže a ženy odděleně na jednotlivých patrech, ve městě není dostupný Azylový dům pro matky s dětmi nebo pro rodiny.

Dům na půl cesty byl dokončen v roce 2008, je v majetku města a sociální služby v něm poskytuje Oblastní Charita Most (viz kapitola 5.5). „*My [město] jsme třeba žádali o ten dům na půl cesty, abysme na to dostali evropský peníze. Ten dům na půl cesty se zrealizoval, dneska funguje velice dobře a je to vlastně něco mezi azylákem a normálním bydlením, taková ta přechodná stanice, kde jsou vlastně ještě ty rodiny pod jakousi kontrolou toho azylového domu, který spravuje mostecká charita a maj ho v nájmu.*“ (E4)

Ač jsou s těmito službami ze strany města dobré zkušenosti, koncepce sociálního bydlení ve městě vzhledem k velikosti a stavu analyzovaných lokalit je ne vždy hodnocena jako dostačující. „*Máme teda azylák a dům na půl cesty a tam jsme skončili, a pak máme takovýto za trest a - když budeš zlobit, půjdeš na Viktorinu - ale není tam nic mezi.*“ (E2)

5.1.4. Stěhování

Řada informátorů z řad obyvatel lokality i zástupců města dokládá poměrně výraznou migraci nově přistěhovaných rodin do jižní části města. Postupný odchod starousedlíků a příliv nových rodin byl podstatným dynamickým prvkem spoluutvářejícím lokalitu jižního města již od 90. let. Model migrace, kdy starousedlíci lokalitu opouštějí a stěhují se do ní rodiny odjinud, především rodiny romské, je v posledních letech nahrazen modelem migrace nově příchozích rodin, které v lokalitě nebydlí příliš dlouho a opět se stěhují dál. Ti ze starousedlíků, kteří chtěli odejít a měli k odchodu podmínky nebo možnosti, už totiž povětšinou v lokalitě nebydlí, ostatní zůstávají v lokalitě z různých důvodů (vlastnictví nemovitosti a přání zůstat, nemožnost odstěhovat se z finančních důvodů) a na migraci se již příliš nepodílejí.

„*Spousta i těch starousedlíků odtud odešla a ti noví, co sem přichází, tak ty se strašně točí. Jsou to třeba domy dva tři, kde třeba vím, že ten majitel je jakýsi pán z Bíliny a ten je tam točí velice rychle a tam každý tři měsíce máte někoho jiného.*“ (E4)

K migraci sociálně znevýhodněných obyvatel a rodin dochází jednak v rámci regionu, kdy jsou nejčastěji zmiňovanými městy Bílina, Krupka, Teplice, Most, rodiny se však stěhují také ze Slovenska. Naopak některé rodiny odcházejí do Velké Británie, řada z nich však nikoli natrvalo, po čase se vrací. Návraty po určitém čase zpět do Duchova se týkají také rodin, které se stěhují v rámci regionu mezi okolními městy.

Vzhledem k nastaveným podmínkám pro přidělení městského bytu (viz 5.1.1) se migrace odehrává především v rámci **soukromých domů**. „*Protože vlastně pravidla jsou uzpůsobeny tak, že byt může*

²³ Komunitní plán rozvoje sociálních a souvisejících služeb města Duchova na roky 2010-2013.

dostat člověk, který má 5 let trvalý pobyt v obci a nebo si musí zažádat o udělení výjimky, ale výjimka, aby dostal městské byt, je třeba v tom, že musí být zaměstnán, musí mít trvalý příjem, takže prakticky tady ty lidi se sestěhovávají do toho soukromého sektoru a je pravda, že po těch 5 letech to zkoušej, žádaj o byt. A nebo zjistěj, že tady to bydlení není, a zase migrujou dál.“ (E1)

Jedním z motorů migrace sociálně znevýhodněných obyvatel jsou **dluhy**, které ve spojitosti s bydlením udělají, především dluhy na nájmu a na službách. Situaci pak řeší hledáním bydlení v jiných obcích, protože například nárok na městský byt v Duchcově nemají, pokud má město vůči nim nevyřešené pohledávky. V některých případech je možné tuto situaci řešit stěhováním se v rámci soukromých domů.

„Tady nezaplatí nájem majiteli baráku, majitel je vystěhuje, tak jdou jinam. Oni když nezaplatí dva měsíce nájem, tak neberou dávku, takže oni musí hledat jiný bydlení, kde dostanou nájemní smlouvu, předloží ji u dávkárky a berou příspěvek na živobytí, takže většinou proto se stěhují. Anebo jim odpojí elektriku, vodu, a už musí odejít, hledají jiný bydlení.“ (E6)

Do soukromého sektoru se lidé stěhují také kvůli **snadnější dostupnosti bydlení**, především pro osoby a rodiny, které žádné jiné bydlení nemohou sehnat. Dostupnost bydlení u soukromých vlastníků je také hodnocena jako jeden z důležitých faktorů, proč se do Duchova ve větším míře stěhují lidé z jiných obcí. *„Asi se tu dobře sežene ten nějaký nájemní byt, víceméně bez nějakých vnějších podmínek - máš peníze, tak můžeš bydlet, zaplatíš - což si myslím, že pro lidi, který se sem stěhují, tak je to jako dost zásadní, jo. Protože samozřejmě nikdo jinej, vzhledem možná k vysokému počtu členů rodiny, jim většinou byt neposkytne. Aspoň teda z naší zkušenosti, když víme, i přesto, že lidi mají peníze, ale třeba je jich v rodině šest nebo osm, a samozřejmě i vzhledem, když řeknou, že jsou Cigáni, nebo když je potom vidí ten pronajímatel, tak nemají šanci dosáhnout na běžný bydlení, což je samozřejmě katastrofální.“ (E3)*

Právě s nově přistěhovanými rodinami jsou spojovány největší problémy v podobě kriminality, narušování sousedského soužití, zadluženosti apod. Vzhledem k tomu, že častým důvodem stěhování do lokality jsou dluhy či jiné problémy v původním místě bydliště, často si nově příchozí obyvatelé přinášejí tyto problémy (předluženost, porušování domovních řádů a pravidel soužití) s sebou do lokality.

Důležitým prvkem ovlivňujícím směr a intenzitu migrace jsou **příbuzenské vazby** obyvatel lokality. Řada z nich má totiž příbuzné v okolních městech, mezi nimiž je migrace označována jako nejčastější.

„No tak maminka s tatínkem mi tam [v Bílině, dřívější bydliště] umřeli, no, tak jsme tam nechtěli být sami, no tak jsme přišli sem, protože von [partner] tady má rodinu.“ (SZ7)

Příbuzenské sítě také ve většině případů zasahují na Slovensko, odkud také přišla řada rodin a výrazně situaci v jižní části města ovlivnila. Ač má většina dotázaných sociálně znevýhodněných obyvatel jižní části města příbuzné na Slovensku, starousedlíci z řad Romů, kteří v Duchcově žijí řadu let nebo se zde narodili, striktně odlišují nově příchozí romské rodiny ze Slovenska od původních obyvatel Duchcova. *„No, takových posledních, já nevím, řeknu, 5-10 let se sem hodně přistěhovalo ze Slovenska. Nejsou to naši jako, co se tady narodili.“ (SZ1)*

Často zmiňovaným cílem migrace rodin z Duchcova je Velká Británie, jedná se však spíše o jednotlivé rodiny, nikoli o masivní odliv. Někteří z respondentů z jižní části města měli některé příbuzné v Anglii, stejný trend udávají také informátoři ze základních škol, kterým do Anglie odjíždějí žáci. Řada rodin však neodjíždí natrvalo, po čase se buďto vrací (do Duchcova nebo do jiného města), některé rodiny pak tráví střídavě několik měsíců v České republice a několik v Anglii. Zdůvodňováno je to v takovýchto případech snahou splnit podmínky pro pobírání dávek v obou zemích.

Některé rodiny pak vyjadřují preferenci migrace v rámci města, neboť by se chtěly z jižní části přestěhovat jinam, do míst s kvalitnějším bydlením, lepší infrastrukturou i okolním prostředím.

„R: No, tak bych chtěla jít nahoru. Tam to je jiný, tam jsou děti jinak vychované a .. Já mám všechno, jsem spokojená jako tady s tím bytem, jsem spokojená. T: Ale chtěla byste se přestěhovat kvůli těm sousedům nebo kvůli tomu, jak se tady žije? R: Ne, já bych chtěla právě jako spíš kvůli dětem, no. Protože ráno vlastně vstanou a jdou ven jako sem, na silnici, jo. Jezděj auta, tadyto, musíte furt koukat z okna, dávat na ně pozor. Tam [nahore ve městě] je park, všechno. Nahore jsou i nějaký ty centra, že na nějaký ty kroužky a tadyto. A tady nic dole.“ (SZ8)

5.1.5. Shrnutí

- Většina sociálně znevýhodněných obyvatel bydlí v bytech a domech soukromých majitelů, neboť vzhledem k bytové politice obce nemají často přístup do levnějšího a mnohdy kvalitnějšího obecního bydlení. Pouze na Viktorině a Staré Gizeli se jedná výhradně o nemovitosti města, neboť tyto lokality byly, či stále jsou (Stará Gizela) určeny pro neplatiče z městských bytů. Ani v jedné z těchto dvou osad však není stav domů vyhovující.
- Část objektů patřících soukromým majitelům je v jižní části města pronajímána sociálně znevýhodněným obyvatelům, přičemž právě v těchto domech a bytech je většinou kvalita bydlení nejhorší a náklady na bydlení nejvyšší. Dochází jak k rozdělování bytů a pronajímání jednotlivých místností bez sociálního zařízení, tak i k pronajímání původně nebytových prostor.
- K **migraci** sociálně znevýhodněných obyvatel a rodin dochází především v rámci **soukromých domů**, neboť vzhledem k nastaveným podmínkám pro přidělení městského bytu nemají stěhující se rodiny jinou možnost. Faktorem ovlivňujícím migraci je **snadnější dostupnost bydlení** v soukromém sektoru pro sociálně znevýhodněné rodiny, které však s sebou nese podstatně **vyšší náklady na bydlení** ve srovnání s obecními byty v té samé části obce. Dalším faktorem stěhování jsou tak **dluhy**, které ve spojitosti s bydlením rodinám naskakují, především dluhy na nájmu a na službách.

5.2. Vzdělání

5.2.1. Předškolní vzdělávání

V Duchcově jsou čtyři mateřské školy o celkové kapacitě okolo 270 dětí. V blízkosti lokality jižního Duchcova jsou dvě, z nichž jedna je od jádra lokality vzdálena pouze několik ulic. Podíl dětí z této lokality docházejících do mateřských škol je však dlouhodobě nízký.

Pro aktuální školní rok 2011/2012 však informátoři zmiňují, že došlo k mírnému nárůstu počtu dětí z lokality ve dvou nejbližších mateřských školách, kam na začátku školního roku docházelo dohromady okolo 15 dětí ze sociálně znevýhodněných rodin z jižní části města. Dle odhadů by však do mateřských škol mělo chodit výrazně více dětí z lokality. Reálně se totiž docházka týká povětšinou až dětí v předškolním věku a často těch, které dostanou při zápisu do základní školy odklad. V základních školách pak po rodičích takového dítěte požadují přihlásit dítě do mateřské školy. V poslední době došlo navíc k součinnosti základních a mateřských škol vzhledem k časování zápisu, neboť mateřské školy vyhlásily zápis až na červen, tedy období, kdy by již v základních školách měly být vyřešeny všechny odklady povinné školní docházky. Cílem bylo získat možnost umístit děti s odkladem do mateřské školy, neboť při naplněnosti MŠ pak dítě, které přijde po termínu zápisu, není často možné přijmout.

Informátoři uvádějí jako hlavní důvody, proč děti z lokality do školek nechodí nebo chodí až v roce před povinnou školní docházkou, ekonomické faktory, faktické bariéry generované na straně mateřských škol a také bariéry identifikované na straně rodin.

- a) **Ekonomické faktory** – někteří informátoři identifikují jako podstatnou bariéru vyššího zapojení dětí z lokality do předškolního vzdělávání finanční nákladnost spojenou s platbami za obědy a s poplatky za docházku do mateřské školy. Podle školského zákona (č. 561/2004 Sb.) se poplatek za dítě (provozní náklady) nehradí v případě předškolních dětí. Absence poplatku, který se pohybuje okolo 300 Kč/měsíčně, je informátory spatřována jako jeden z faktorů, proč rodiče do školky přihlašují až předškoláky. Nicméně pro některé rodiny mohou být finanční bariérou i samotné náklady na stravování dítěte v MŠ, které činí měsíčně okolo 600 Kč, což rodiče, především pokud jsou doma a vaří pro další děti, vnímají jako náklady „navíc“.
- b) **Bariéry na straně mateřských škol** jsou často racionálně odůvodnitelná pravidla zavedená v rámci provozu mateřských škol, formulovaná „nediskriminačně“ vůči žádné skupině rodičů, v praxi se však dotýkají především rodičů a dětí ze sociálně znevýhodněných rodin. Jedním z takovýchto opatření je zavedení poplatku (zálohy 1000 Kč na stravné) splatného na začátku školního roku, ze kterého by bylo hrazeno případné neobdržení platby v průběhu následujícího školního roku. Platba takového poplatku při nástupu dítěte do MŠ může být pro rodiny žijící ze sociálních dávek jednorázově obtížně uhraditelná. Krom toho někteří informátoři uvádějí, že u některých rodičů je potřeba vrácení této zálohy jedním z důvodů následného odhlašování dítěte z docházky v průběhu roku.

V případě plné obsazenosti mateřských škol, resp. nedostatku volných míst vzhledem k počtu přihlášených dětí, bývá jedním z kritérií výběru dítěte pro přijetí zaměstnanost rodičů. Ze stran mateřských škol může být toto kritérium vnímáno jako racionální a v mateřských školách v ČR

běžně uplatňováno, v důsledku však vylučuje z přijetí mladší děti (předškoláci musejí být přijati) ze sociálně znevýhodněných rodin, kde pracuje pouze minimum rodičů.

Bariérou může být také nízká informovanost rodičů o zápisích do mateřských škol a jejich termínech.

„Když je zápis v květnu do mateřské školy, tak většinou to rodiče nesledují, ale mají zájem o umístění dětí.“ (E1)

Řešením je v tomto ohledu vyšší informovanost rodičů v rámci terénní sociální práce. V lokalitě působí pracovník s dlouhodobou znalostí rodin, který má přehled o tom, v jakých rodinách jsou děti ve věku docházky do mateřské školy, a který tyto rodiny informuje o zápisu a jeho termínech a případně rodiny k zápisu doprovodí. Tato práce se ve vztahu ke školní docházce dětí osvědčuje, není však dostatečně personálně pokrytá.

- c) Bariéry na straně rodin spočívají především v jejich **nízké motivaci posílat děti do předškolního zařízení**. Často je tato nízká motivace informátory spojována jednak s ekonomickou neaktivitou matek nebo obou rodičů dětí a tradičním přístupem k výchově dětí v rámci rodiny, ale také v nízké hodnotě přikládané vzdělání v prostředí sociálně znevýhodněných obyvatel. *„A myslím si, že to je trochu jako tím, že... oni tam ty děti dát nechtěj, neviděj v tom potřebu, nevnímají ji.“ (E2)*

Do mateřských škol tak nastupují z lokality jižní části města především předškoláci a hlavně pak děti s odkladem, kdy jsou k tomu rodiče víceméně nuceni ze strany základních škol i školské komise. I v tomto případě je však velký problém spatřován v tom, že děti i když jsou přijaté, nevydrží chodit celý rok, což je důležitá podmínka, aby byla příprava na školu smysluplná. Docházka dětí ve školním roce postupně klesá (problémem jsou zde jak platby za stravování, tak také časné raní vstávání a vypravování dítěte), řada rodičů pak dítě odhlašuje v lednu po úspěšném zápisu do školy (podle informátorů to může být motivováno také tím, že dostanou zpět výše uvedenou zálohu 1000 Kč).

Zvýšení motivace ze strany rodičů posílat děti do mateřských škol (a nejen do nich) by bylo možné podporovat efektivní terénní sociální prací, neboť jak se ukazuje z výpovědí informátorů, mateřské, ale také základní školy komunikují s rodiči dětí ze sociálně znevýhodněných rodin především prostřednictvím terénní sociální pracovnice. *„Měl mít na starosti pět, tři, čtyři, pět rodin, maximálně, každý terénní pracovník, potom se dosáhne nějakého výsledku“ (E1)* Stávajícím pokrytí terénní práce v Duchcově však takovouto individuálně zaměřenou dlouhodobou spoluprací s rodinami příliš neumožňuje (viz kapitola 5.5).

Vyšší zapojení dětí do předškolního vzdělávání by přitom umožnilo jejich snadnější přijetí na základní školu a zvýšilo šanci na jejich vzdělávání a úspěšné setrvání v hlavním vzdělávacím proudu. Jak bude ukázáno dále, děti z lokality jižního Duchova jsou u zápisů do běžné základní školy často handicapovány zhoršenými kognitivními schopnostmi i horší jazykovou vybaveností a nižšími sociálními dovednostmi. Naopak rozdíl v připravenosti dětí, které před zápisem do základních škol chodily alespoň jeden rok do MŠ, je informátory hodnocen jako markantní.

Efektivita předškolního vzdělávání v mainstreamových mateřských školách pro děti ze sociálně znevýhodněných rodin přitom může být vyšší v porovnání s přípravnými třídami základních škol (které nicméně v Duchcově nejsou zavedeny, jak bude ukázáno dále), kde hrozí vznik segregovaného kolektivu dětí. Na rizika segregace v předškolním vzdělávání upozorňoval také jeden informátor.

„Ted' jako někde zaznělo, že by se mohly vytvářet školky komunitního typu, že by třeba byly poblíž lokalit nebo v lokalitě, kam by teda chodily jako děti. Samozřejmě krok hezkej, ted' jde o to, do jaký míry to prohlubuje zase tu izolaci nebo teda neprohlubuje.“ (E2)

5.2.2. Základní vzdělávání

V Duchcově působí dvě základní školy. Geograficky blíže lokalitě jižního Duchcova je Základní škola Antonína Sochora, nicméně dle informátorů proběhl zápis dětí z lokality do školního roku 2011/2012 jak na této ZŠ, tak na vzdálenější Základní škole Jaroslava Pešaty, a to zhruba rovnoměrně (zhruba polovina dětí na každou ze škol). Podíl dětí z lokality jižního Duchcova hlásících se na „vzdálenější školu“ dle informátorů v posledních letech narůstá. Vedle těchto základních škol je zde Základní škola praktická. Zápis do této školy probíhá vždy až v termínech po zápisu do obou základních škol, protože řadě dětí z lokality je na zápisu v základní škole doporučen zápis v základní škole praktické.

„Ono ty děti, jsou děti který nevědí absolutně nic, takže hned u hodin [jedna ze základních škol] řeknou, aby to dítě šlo na zápis do speciální školy a tam je termín vždycky v únoru, speciálka čeká vždycky na tyhle ty dvě školy, kdy ony si udělají zápis a koho jim doporučí.“ (E1)

V případě dětí vyrůstajících v sociálně znevýhodněném prostředí je opakovaně zdůrazňována potřeba předškolní přípravy a práce s dětmi v co nejranějším věku, neboť výrazný rozdíl v přípravě na povinnou školní docházku se projevuje již při zápisu do základních škol.

„Ty malý děti oni jsou fakt zanedbaný, přípravou do školy totálně, mluvit neumí, logopedický vady řeči tam mají, tužku neumí držet, neznají, co to je, když se jich učitelka zeptá, 'máš sourozence?'; oni nevědí, co to je sourozenec, tam je pět sourozenců a on řekne 'nemam' jo. Oni nevědí, kde bydlí. 'Kde bydlíš?' 'No tam.' 'Kde tam?' 'No tam.' 'A jak se to tam jmenuje?' 'Tam jak bydlí [křestní jméno] ne.' 'To je její babička. Levá pravá ruka, nahoru dolů, doleva doprava, 'píšeš pravou nebo levou?'; ona se zeptá dětí. 'Mami jakou píšou, to je pravá?' 'Nic nevědí.“ (E1)

Pokud není takovéto dítě posláno přímo od zápisu k vyšetření v pedagogicko-psychologické poradně v Teplicích a k zápisu do základní školy praktické, projeví se jeho často odlišná výbava sociálními kompetencemi a komunikačními dovednostmi již v počátcích školní docházky. V průběhu prvního stupně jsou pak některé děti přerazovány na základní školu praktickou.

„Ty děti přijdou z té rodiny do té první třídy, takže samozřejmě to nezvládají. A určitě kdyby teda byl nějaký prostor nebo vytvořily se podmínky, aby ty děti minimálně teda rok chodily do nějakého zařízení s přípravkou do té školy, tak jako to taky vypadá v té první třídě jinak.“ (E2)

Především u vzdálenější ze základních škol však přecházejí na praktickou školu děti spíše výjimečně, což je hodnoceno i v kontextu výběru této školy, neboť rodiče z jižní části, kteří posílají dítě do základní školy na druhou stranu města, mají zřejmě stran vzdělávání dítěte vyšší motivaci.

Častěji jdou děti na základní školu praktickou již od zápisu na základě doporučení pedagogicko-psychologické poradny. Někteří z informátorů hodnotí přerazování dětí z běžných základních škol na školu praktickou jako neuvážené a mnohdy zbytečné. U řady rodičů také není patrná snaha „bojovat“ o setrvání dítěte na základní škole, doporučení školy nijak nerozporují a souhlasí s přerazením na praktickou školu. Naopak u těch rodičů, kteří se snaží dítě udržet na běžné základní škole, je jednou ze

strategií přestup dítěte z jedné školy na druhou.

„Když už se teda to dítě udrží na tý základní škole, tak i kolikrát ho přehazují z jedné na druhou. Což si myslím, že jako je taková obrana těch pár rodičů, kteří fakt to svoje dítě nechťejí šoupnout na tu speciálku, tak to dítě zkusej předhodit jinam - z nějakých pro ně důležitých důvodů, protože mají pocit, že tam prostě... vnímaj tam nějakou diskriminaci, vnímaj tam prostě nějaký konflikty, který neuměj řešit, myslím si mnohdy oprávněně, mnohdy trochu zkresleně.“ (E2)

Ke stavu, kdy vysoký podíl dětí ze sociálně znevýhodněných rodin jižního Duchcova plní základní školní docházku v základní škole praktické, přispívá situace na obou základních školách. Ani v jedné z nich nepůsobí žádní **asistenti pedagoga**, ač je zajištění dostatečného množství asistentů pedagoga na školách jedním z cílů komunitního plánu města. Ve školách, kde se daří udržet nízké počty žáků (v průměru okolo 20) ve třídách na prvním stupni, nespátřují v asistentovi pedagoga žádný přínos, neboť hodnotí dané počty jako dobře zvládnutelné ze strany vyučujících. Je však otázkou, zda by ve třídě 20 prvňáků, kde je v průměru 3-5 dětí ze sociálně znevýhodněného a málo podnětného prostředí, často ještě vybavených individuálním vzdělávacím plánem z pedagogicko-psychologické poradny, byl asistent pedagoga opravdu zbytečným luxusem. Výraznou absenci asistenta pedagoga deklarují tam, kde se jim např. již ve 2. třídě nedaří zachovat nižší počty žáků na třídu a kde má pak učitel ve třídě okolo 30 dětí. Důležitým deklarovaným limitujícím faktorem zavádění této pozice jsou bezesporu finanční možnosti základních škol.

Ani v jedné ze škol není zřízen **přípravný ročník**, což při současné absenci předškolního vzdělávání u těchto dětí výrazně ztěžuje jejich adaptaci na školní výuku v první třídě. Zřizování přípravných tříd nejsou zástupci základních škol nakloněni. Vzhledem k tomu, že město dle informací nemá finanční prostředky na zřízení dvou přípravných tříd (tedy v každé ze základních škol), brání se vedení obou škol, aby právě u nich ve škole bylo toto opatření zavedeno. Obava panuje především z toho, že při zavedené přípravné třídě by do dané základní školy začalo chodit více potenciálně problémových žáků (*„aby neřikali, že je to romská škola, oni se toho boje ředitelé“ E1*).

Zaznívá také argument zajištění provozu a kapacity v tom smyslu, že pro zřízení přípravného ročníku nemusí být dostatek dětí, které by jej naplnily. Výrazná bariéra je spatřována také v jeho nepovinnosti, neboť paralelně se zkušeností z mateřských škol, do kterých v průběhu školního roku děti z lokality přestávají docházet, panuje obava ze zajištění fungování a především financování přípravného ročníku v okamžiku, kdy by z původních přijatých dětí pokračovala v docházce pouze jejich malá část.

V současné době je **preferována strategie umístit děti s odkladem povinné školní docházky do mateřských škol** (viz 5.2.1). Sami zástupci základních škol hodnotí mnohem lépe děti, které absolvovaly alespoň rok předškolní výchovy na mateřské škole. Bariéry návštěvy MŠ však byly popsány již v předešlé kapitole a lze říci, že v současné době mateřské školy v tomto ohledu plánovanou úlohu neplní, resp. ji plní pouze v omezené míře a u malého podílu dětí.

Zástupci škol dále upozorňují i na to, že v mnoha případech pouze návštěva MŠ nestačí, neboť pokud s dětmi v první třídě nikdo doma nepracuje a nemají podmínky pro školní přípravu, i přes to, že po absolvování MŠ často dorovnaly své schopnosti na úroveň většiny dětí ve třídě, začnou postupně s přibýváním učiva opět ztrácet.

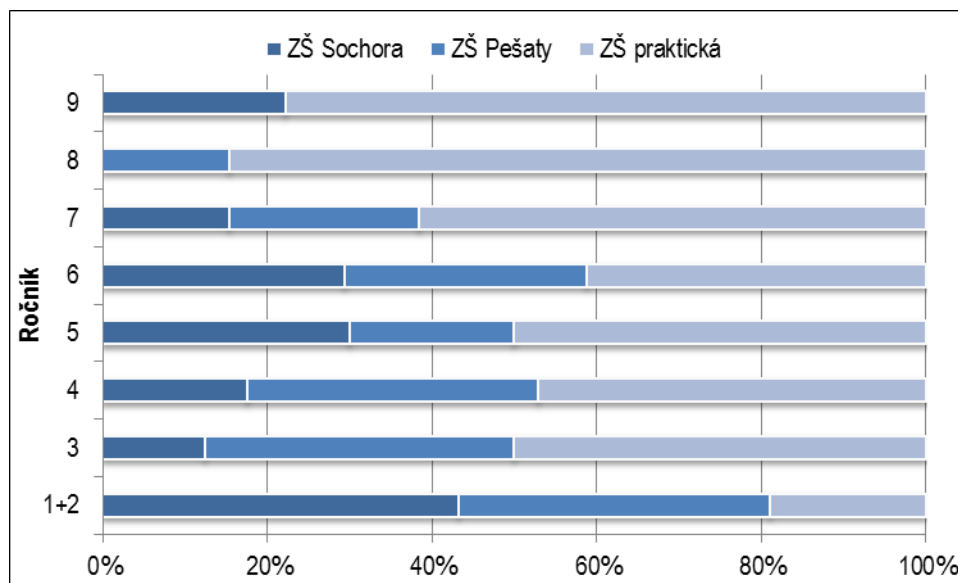
5.2.3. Základní vzdělávání na praktické škole

Údaj o podílu Romů v základní škole praktické, která je primárně určena pro žáky s lehkým mentálním postižením, je velmi vysoký, což odpovídá obecnému trendu vzdělávacího systému v České republice²⁴. Základní školu praktickou v Duchcově lze považovat za etnicky výrazně homogenizovanou, neboť ve velké míře jsou v základní škole praktické zastoupeni romští žáci. Zároveň v podstatě tvoří spádovou školu pro lokalitu jižního Duchcova, kde je výrazná koncentrace sociálně znevýhodněných osob. Zhruba 1/3 žáků základní školy praktické tvoří děti z dětského domova, který je spolu se základní školou praktickou v Duchcově zřízen, ze zbylých dvou třetin dětí docházejících z rodin tvoří většinu děti z jižní části Duchcova (kvalifikované odhady hovoří o 70-80 %). Celkově však děti z jižní části města tvoří v ZŠ praktické nadpoloviční většinu. Ač některé děti z této lokality docházejí také do dvou dalších základních škol, na základě informací ze všech třech škol je možné odhadnout, že **polovina dětí ze sociálně znevýhodněných rodin z jižní části Duchcova navštěvuje základní školu praktickou.**

„Je špatný nebo nešťastný to, že děti z té jižní části jdou do zvláštní školy, to se de přes hlavní silnici do Bíliny. Přejdou parkem Barbora a jsou ve škole a ze školy jdou tou samou cestou domů a oni vlastně se pohybují, jak doma jsou mezi stejným kolektivem, stejným seznamem lidí, tak ve škole, oni neznají nic jiného.“ (E1)

Na základě informací zástupců všech tří základních škol o počtech dětí ze sociálně znevýhodněných rodin z jižní části města docházejících do jednotlivých ročníků je možné sestavit kvalifikovaný odhad podílu dětí z lokality jižní části města v jednotlivých školách v závislosti na ročníku docházky (v případě základní školy praktické nejsou započítáni žáci z jižní části města, kteří docházejí do tříd základní školy speciální).

Graf: Odhad podílu dětí ze sociálně znevýhodněných rodin z jižní části města v jednotlivých školách, září 2011, dle ročníku docházky

²⁴ Svoboda, Z. a kol. 2009: Analýza individuálního přístupu pedagogů k žákům se speciálními vzdělávacími potřebami. Člověk v tísni, o.p.s.

Výsledky dokládají obecné trendy popisované experty v rámci rozhovorů. Děti na začátku školní docházky (v 1. a 2. třídě) jsou téměř rovnoměrně rozděleny v obou běžných základních školách (pouze s mírnou převahou ZŠ Sochora, která je výrazně geograficky blíže zkoumané lokalitě) a na základní školu praktickou dochází necelých 20 % dětí. Ve vyšších ročnících a především v posledních třech ročnících základní školy již dominuje docházka dětí z cílové skupiny do základní školy praktické.

Základní škola praktická tvoří spolu s Dětským domovem, Praktickou školou, Školní jídelnou a Školní družinou příspěvkovou organizaci s dlouholetou tradicí. Škola v Duchcově vznikla v roce 1946, Dětský domov byl zřízen v roce 1960. Od roku 1997 je součástí školy také Praktická škola, která poskytuje střední vzdělání ve dvouletém studiu. Ve škole jsou vzděláváni žáci z Duchcova i přilehlých obcí (např. Želénky, Osek, Košťany, Hrob, Lahošť, Bílina).

Tato základní škola má kapacitu 185 žáků, ve školním roce 2009/2010 se zde vzdělávalo 155 žáků v 16 třídách. Součástí školy jsou i dvě třídy základní školy speciální pro žáky se středně těžkým mentálním postižením, kterých se ve školním roce 2009/2010 vzdělávalo 22. Počty žáků základní praktické školy v posledních dvou letech mírně klesají. V roce 2009/2010 navštěvovalo školu 134-135 žáků, ve školním roce 2011-2012 dochází 105 dětí (údaj září 2011) do 10 tříd základní školy praktické a 17 dětí do dvou tříd základní školy speciální. Na prvním stupni je po jedné třídě v ročníku, na druhém stupni jsou pak některé třídy v ročníku zdvojené.

„Na tom prvním stupni těch dětí asi je méně a postupem, když třeba přichází, tak pak jsme měli po dvou třídách.“ (E3)

Materiály základní školy praktické poukazují na zvyšující se podíl dětí se zdravotním postižením v Duchcově a jeho okolí (bez bližší kvantifikace). Tento důvod spolu s tím, že jsou ve škole vzdělávány ve většině také děti z dětského domova²⁵, který má kapacitu 73 dětí, stojí za trvale vysokým počtem žáků vzdělávaných v základní škole praktické i přes to, že v posledních letech ovlivňuje snižující se počty dětí nastupujících k základnímu vzdělávání v České republice dlouhodobý pokles porodnosti, který se zastavil až v prvních letech nového století.

Ani přes to, že jsou v základní škole praktické výrazně zastoupeni žáci ze sociálně znevýhodněného prostředí, nemá škola zavedeny programy pro děti se speciálními vzdělávacími potřebami. V základní škole praktické nepůsobí žádný asistent pedagoga pro děti sociálně znevýhodněné. Asistent pedagoga působí pouze ve dvou třídách základní školy speciální a jedná se o asistenta pro děti se zdravotním postižením. Pouze okrajově vypomáhá i v jiných třídách. Jsou s ním nicméně dobré zkušenosti. Podle informátorů si škola ani o asistenta pro sociálně znevýhodněné žáky nikdy nezažádala, ač by jej dle svých slov jistě využili. Opakovaně podávají na krajský úřad žádost pouze o asistenta pedagoga pro zdravotně postižené žáky speciálních tříd.

Škola nemá zavedeno ani doučování, jemu podobné aktivity nabízí pouze v rámci kroužků (kroužek německého jazyka a informatiky), případně na základě individuální žádosti žáka po skončení vyučování (dovysvětlení od vyučujícího). *„Tam i zájem o ty kroužky je takovej, že oni se na začátku přihlásí, přes zimu to ještě jde a jakmile začne být hezky, tak už do kroužku nechodí jo, takže taky*

²⁵ Do dětského domova jsou vzhledem k jeho propojení se základní školou praktickou umístovány především děti, které absolvují základní školní docházku na tomto typu školy.

opadne, protože máme taky šití, keramický, vaření jo a další, takže a takový to vytrvat, taky s tím máme problém.“ (E3)

5.2.4. Neúspěch žáků ze sociálně znevýhodněných rodin ve vzdělávacím systému

V prostředí, ve kterém řada dětí v lokalitě jižního Duchcova vyrůstá, není mnohdy povinná školní docházka, příprava na ní ani samotné vzdělání prioritou a uznávanou hodnotou. Informátoři hovoří o tom, že problémy nastávají již v okamžiku zápisu do školy, na který se rodiče nedostaví, případně ignorují nutnost vyšetření v pedagogicko-psychologické poradně²⁶, bez něž není zápis do základní školy praktické možný. Je možné identifikovat řadu příčin ztížených podmínek pro vzdělávání dětí a jejich následného selhávání ve vzdělávacím systému:

- **nízké vzdělání rodičů.** Řada z nich jsou sami bývalými žáky ZŠ praktické. Většina sociálně znevýhodněných obyvatel lokality jižního Duchcova má pouze základní vzdělání, případně je vyučena. Tyto vzdělanostní vzorce se pak v rodině často reprodukuje. Pouze malá část informátorů z lokality měla v širší rodině alespoň někoho se středoškolským vzděláním ukončeným maturitou. Pokud ano, jednalo se o vzdálené příbuzné, se kterými nebyla rodina v častém kontaktu.
„[Problémem je] zejména záškoláctví, což rodiče je v tom podporují, protože rodiče mají sami základní vzdělání a nevidí důvod, proč by ty děti měly do té školy chodit.“ (E4)
- **nemotivující rodinné zázemí**
„Je pravda, že většina, nebo velká část těch rodičů to vzdělání svých dětí až tak jako nevidí jako takovou tu prioritu a nemá o to zájem. ... My některý rodiče musíme vyzývat několikrát, aby vůbec sem přišli.“ (E3)
- **časté stěhování rodin.** Jedná se jak o stěhování v rámci okolních měst, není však výjimkou ani stěhování do zahraničí.
„Oni se často i stěhují, nám se i děti často stěhují, oni prostě, když tady třeba tady mají nějaký problém s bydlením, že jo, třeba neplatí, nebo potom neměli ani vodu, vím, že tady neměli, některé ty domy, takže prostě se potom zase stěhují jinam.“ (E3) Ve školách dochází i k tomu, že je dítě opakovaně ze školy odhlašováno a přihlašováno podle toho, kde seženou rodiče krátkodobý nájem. Není výjimkou, že během školního roku dítě vystřídá několik základních škol v okolních městech. Rizika z toho vyplývající jsou jasná: každá škola má jiný kolektiv, jiný školní vzdělávací program, jiný přístup k žákům, dítě se pak odvolává na to, že danou látku ještě neprobíralo, či ji probíralo jinak apod. Problémy jsou uváděny také v případě stěhování rodin např. do Anglie, neboť žáci škole většinou nedodají žádné potvrzení o školní docházce v zahraničí a ne všichni žáci pak skládají rozdílové zkoušky. Objevuje se pak velký otazník nad tím, zda tyto děti v případě návratu rodiny do ČR budou mít ukončenou povinnou školní docházku.
- **absence pomůcek** a nemožnost (ztížená možnost) absolvovat placené školní aktivity

²⁶ „Oni nejdou ani na pedagogicko-psychologický vyšetření, oni tam mají tři termíny a to je o tom, jak jsem říkala, že ten rodič na to kašle, oni mají tři termíny a nejdou ani na jeden termín. U té jedné maminky jsem řekla, to nejde, já si pro vás v půl sedmý přijdu a jdeme do poradny, máte tam být v 8 hodin. Maminka vyšla ven a já říkám: ‘Kde máte kluka?’ ‘No von spí.’ A já říkám, ‘no vy nejdete na vyšetření, to dítě jde, tak ho jdete probudit’. Tak ho šla probudit, nesla ho a spalo dítě. Oni na to úplně kašlou.“ (E5)

„Většinou je problém v tom, že nemají školní pomůcky, rodiče je nekoupí, čekají až na dávku, když dostanou dávku, a ta učitelka musí třeba čekat, nebo dítě čeká měsíc, než teda dostane dávku a zaplatí třeba 40 Kč divadlo nebo kino, nebo školní penál, nakoupí psací potřeby, nebo na tělocvik. A ta učitelka to pořád píše a píše do notýsku a ta maminka tam jde a vynadá tam.“ (E1)

- **špatné materiální podmínky pro domácí přípravu**

„Většinou to dítě nemá ani pracovní stůl, nemá podmínky pro to, aby mohlo vypracovat úkol, mají dvě místnosti, z toho je kuchyně a místnost kde se spí a jí, tam nemůže být prostor.“ (E1)

- **absence motivace pro domácí přípravu, absence pomoci s domácí přípravou**

„Když dítě nastoupí do první třídy, většinou ty rodiče nemají čas, nechtějí mít čas, to dítě v první třídě neuspěje a propadá, propadalo, většinou vlastně do loňského roku, školního roku to bylo tak, že přešlo na speciální školu, buď to ty rodiče se tomu dítěti věnovali, nebo nevěnovali, ale většinou nevěnovali, což znamená, denní příprava na další den nebyla.“ (E1)

Nedostatečné doučování (ne)poskytované ve školách je možné částečně kompenzovat doučováním v nízkoprahových klubech. Takovouto aktivitu v Duchcově zastává nízkoprahový klub Květina (viz kapitola 5.5), ovšem jeho možnosti jsou limitovány personálními kapacitami a je patrné, že chybějící podporu v doučování ze strany škol nemůže ve své současné podobě efektivně substituovat.

„Doučování probíhá tady u nás, jo. ... Musím říct, že jako i v klubu bojujeme s tím, aby to mělo nějaký systém a řád, ale já bych řekla, že tady je to hlavně o tom nedostatečným personálním zajištění. Samozřejmě jakmile to dítě má přání samo od sebe, tak se s ním učit jdeme, ale já bych potřebovala, aby tady byl cílený pracovník, kterej by se zabíral víc motivací těch dětí, protože samy od sebe ony samozřejmě nechtějí. Jsou šest hodin, pět hodin ve škole, jsou rádi, že tady můžou blbnout a ne se učit.“ (E2)

- **chybějící podpora rodičů při vypravování dítěte do školy, absence svačiny apod.**

„Děti ráno vstanou, když se chodí do školy, ty děti se samy vypraví do školy, buďto jdou se svačinou, kterou si buď koupí cestou, že dostanou peníze, a když nejsou peníze, tak nedostane ani svačinu, ani peníze a jde hladovej do školy a celý dopoledne ve škole hladovej, ta máma, málokterá máma (...), mám tady asi tři maminky, který choděj s dětma do školy, každý den je vidím vyprovázet.“ (E1)

- **zhoršená hygiena, patrná snížená životní úroveň**

„Maj to ty děti složitější, je to pravda, že teda tak, tak jako vybavené úplně nejsou, jsou tady i děti, které nechodí tak úplně čisté do školy, jo. Asi když bych srovnala děti z dětského domova a děti z tadyhle té lokality, tak určitě budou na tom možná vybavením hůř.“ (E3)

- **častá absence (viz dále)**

„Problém je i omlouvání žáků, častá absence, kdy ty rodiče podepisují na začátku školního roku, kdy dítě bude do dvou dnů omluvený rodičem, nedodržují to, a když je třídní schůzka a když má být vysvědčení a učitelka tam napíše 30, 40, 50 hodin neomluvených a zhoršená známka z chování, tak to jsou taky problémy.“ (E1)

Výrazným problémem, který se odráží nejen ve školních výsledcích dětí, ale také v jejich kázeňském postihu a zhoršené známce z chování, je problém **častých absencí dětí** a velkého množství

neomluvených hodin. Děti často chybí ze zdravotních důvodů, nebo je jim absence zdravotními důvody alespoň omlouvána. Vzhledem ke zhoršeným hygienickým podmínkám v některých bytech a obecně životnímu stylu rodin a jejich možnostem stravování je zdraví dětí ze sociálně vyloučené lokality častěji ohroženo.

„Tím, jak jsme měli pár domů bez vody, tak se tu vloni o prázdninách vyskytla kožní infekce..., tak tohle je kožní vyrážka, je to určitý typ streptokoka a je to nakažlivý, je to infekční, takže je srpen a tu vyrážku tady máme stále. A to jsou takový jako velký boláky, strupovitý, a strašně dlouho se to léčí.“ (E1)

Počet neomluvených hodin dětem výrazně roste také tím, že ač má dítě absenci opravdu omluvenou od lékaře, rodiče o nemoci dítěte nedají ve stanoveném časovém horizontu (tři dnů) do škol zprávu a ta poté zpětně zameškané hodiny neomluví. Vliv má také nastavení vnitřních pravidel školy, například upuštění od striktního pravidla mít omluvenky pouze od lékaře a zavedení možnosti vystavovat omluvenku rodičem. Vliv má také zrušení maximálního počtu neomluvených hodin pro nárok rodiče na sociální dávku (maximum bylo 10 hodin za měsíc dle podle zákona č. 422/2003, o sociální potřebnosti). Problém se záškoláctvím je také častější při odpoledním vyučování a je spojen s nárůstem počtu odpoledního vyučování v závislosti na zvyšujícím se celkovém počtu vyučovacích hodin.

Ve výsledku tedy žák v základní škole praktické chyběl v průměru 208 vyučovacích hodin za obě pololetí ve školním roce 2010/2011, z toho v průměru 44 hodin neomluveně. Podíl neomluvených hodin přesahuje jednu pětinu všech zameškaných hodin.

Školní rok 2009/2010	ZŠ praktická	ZŠ speciální
1. pololetí		
Počet žáků celkem	134	22
Zameškané hodiny celkem	12 503	1 536
Z toho neomluvené hodiny	2 785	184
- podíl neomluvených hodin	22,3%	12,0 %
Zameškané hodiny na 1 žáka	93.3	69.8
Neomluvené hodiny na 1 žáka	20.8	8.4
2. pololetí		
Počet žáků 2. pololetí celkem	135	22
Zameškané hodiny celkem 2. pololetí	15 397	2 055
Z toho neomluvené hodiny 2. pololetí	3 115	190
- podíl neomluvených hodin	20,2 %	9,3 %
Zameškané hodiny na 1 žáka	114.1	93.4
Neomluvené hodiny na 1 žáka	23.1	8.6

Zdroj: Výroční zpráva o činnosti školy ve školním roce 2009/2010, vlastní výpočet

Záškoláctví je tak převažujícím důvodem intervence ze strany OSPOD. Je s ním spojeno až riziko odebrání dítěte z rodiny, ač podle informací v poslední době tento důvod nebývá soudem vyhodnocován jako důvod pro odebrání dítěte z rodiny.

5.2.5. Vzdělávání po ukončení základní školy

Dospělí sociálně znevýhodnění obyvatelé sledovaných lokalit mají ve většině pouze základní vzdělání, případně výuční list a pouze minimum informátorů uvádělo, že by někdo z příbuzenstva měl maturitu nebo vysokoškolské vzdělání. Obdobné vzdělanostní vzorce, které ve výsledku zapříčiňují vysokou nezaměstnanost a obtížnou zaměstnatelnost těchto obyvatel, se však reprodukuje také v generacích jejich dětí. Pouze malý podíl dětí z této lokality totiž dokončí jiné než základní vzdělání.

Problém je také to, že řada dětí ze sociálně znevýhodněných rodin vychází z nižšího ročníku než z 9. třídy základní školy, nejčastěji vycházejí již z 8. třídy. Avšak vzhledem k nedostatku dětí na středních školách a učilištích v důsledku slabších populačních ročníků v generacích dnešních středoškoláků by je především učiliště i tak přijímala.

Relativně hodně se jich sice na střední školu přihlásí (expertní odhady hovoří o 70-80 %, některé školy za spolupráce výchovné poradkyně docílí i toho, že si přihlášku podají všichni absolventi ZŠ), pouze malé procento však školu opravdu dokončí. „*Dám příklad, když vychází deset dětí, tak z toho 7 nastoupí a 3 nenastoupí nikam, jdou na pracák, ale těch 7 co nastoupí, tak do Vánoc jsou čtyři, pět, co odejdou ze školy, takže zůstane jeden, dva.*“ (E1)

Žáci často nastupují na Praktickou školu dvouletou (ve školním roce 2011/2012 tvoří žáci z jižního Duchcova cca 40 % z celkových 14 žáků dvouleté školy praktické). Chlapci pak nastupují také na Střední školu stavební Teplice, odloučené pracoviště Duchcov, kde jsou vyučovány obory (instalatér, karosář, klempíř, malíř a lakýrník, obkladač, truhlář, malířské práce - lakýrnické a natěračské práce, zednické práce, zahradnické práce, stavební výroba) zakončeny závěrečnou zkouškou s výučním listem. Další možnosti pak musejí žáci hledat v jiných městech, někteří žáci podle informátorů nastupují na střední školu do Teplic, zájem je prý také o obory spojené se sociálními službami, pečovatelským, ovšem takovéto obory vzdělání jsou dostupné v Chomutově či Teplicích.

Pro děvčata jsou v Duchcově menší příležitosti – pokud tedy něco absolvují, tak dvouletou praktickou školu, často z důvodu bariér pro dojíždění do okolních měst „*Vobě tam šly [na praktickou školu po absolvování zvláštní školy], protože já sem nechtěl, aby dojížděly do Teplic nebo někam, protože na to nebylo zprvu ani finančně, žejo, na ty autobusy nebo na ty jízdenky.*“ (SZ9)

Právě vzdálenost potenciálních možností studia a nutnost dojíždět do školy či se odloučit od rodiny je jednou z výrazných bariér úspěšného dalšího vzdělávání mladých lidí z lokality. Druhou bariérou je nechuť rodičů k dalšímu vzdělávání jejich dětí. Ta pramení jednak z nesouhlasu s dojížděním dítěte někam mimo obec, případně je spojená s obavami spojenými s pobytem dítěte mimo rodinu, na internátu apod.

„*My jsme totiž zrovna řešili jakoby jednu holčinu, která teda vyloženě chtěla, a... no a důvod byl vlastně jasnej, že na to nemá, že to nezvládne - samozřejmě jako intelektově nebo Einstein to žádnej nebyl, ta holka - ale jako určitě by se našlo něco, kde by uplatnění našla. No takže vlastně důvod, že nikam nedorazí sama a takový nesmyslný věci, nesmyslný důvody.*“ (E2)

Dalším důvodem, proč rodiče nesouhlasí se studiem dětí, jsou důvody finanční. A to jak v podobě dalších výdajů spojených s docházkou dítěte do školy, tak v podobě motivace k upřednostnění evidence dítěte na úřadu práce a možnosti získat tak nárok na dávky. „*Jak máme praktickou školu*

dvouletou, tak mi maminka na začátku prázdnin přišla dívčinu odhlásit, protože ona příští rok už chodit nebude, protože se zaeviduje na úřad práce.“ (E3)

5.2.6. Shrnutí

- Podíl dětí ze sociálně znevýhodněných rodin navštěvujících mateřské školy je malý, mírně narůstá až v případě dětí, které navštěvují MŠ z důvodu udělení odkladu povinné školní docházky. Hlavní důvody, proč děti z lokality do školek nechodí, jsou ekonomické faktory, faktické bariéry generované na straně mateřských škol (podmínky přijetí, vybírání zálohy na začátku školního roku) a také bariéry identifikované na straně rodin (nízká motivace, nedůslednost rodičů ústící v často předčasné ukončení předškolního vzdělávání).
- V obci není přípravný ročník ani u jedné ze základních škol. Jako vhodnější opatření je preferována předškolní výchova v mateřských školách, která však v realitě nenaplňuje zamýšlený cíl, neboť se jí účastní pouze málo dětí ze sociálně znevýhodněných rodin a často pouze po krátkou dobu (maximálně rok před nástupem do školy, často ani ten však celý neodchodí).
- Výrazný podíl dětí ze sociálně znevýhodněných rodin z lokality plní základní školní docházku na základní škole praktické, což posiluje segregační mechanismy v procesu vzdělávání.
- Ani jedna ze dvou běžných základních škol v obci nemá zavedena opatření inkluzivního vzdělávání, ač do obou škol přichází k zápisu zhruba vyrovnaný počet dětí ze sociálně znevýhodněných rodin. Na školách nejsou asistenti pedagoga ve třídách, nefunguje ani efektivní systém doučování dětí a mimoškolní přípravy.
- Školní vzdělávání žáků ze sociálně znevýhodněného prostředí v některých případech výrazně ztěžuje časté stěhování části rodin a s ním spojené (i opakované) přestupy dětí do jiných škol. Deklarovány jsou také problémy s absencí dětí a záškoláctvím.
- Relativně velký podíl dětí ze sledované lokality podá přihlášku na střední školu, pouze malé procento však školu opravdu dokončí. Často nastupují tito žáci na Praktickou školu dvouletou, která však z hlediska budoucí zaměstnatelnosti jejich absolventů není náhradou vyučení či jiného středoškolského vzdělání těchto dětí. Přitom možnosti vyučení pro chlapce se nacházejí přímo v obci (Střední škola stavební Teplice, odloučené pracoviště Duchcov). Další možnosti pak musejí žáci hledat v jiných městech, především v Teplicích. Zde však již zcela zřetelně zaznívají bariéry takového vzdělávání v podobě finančních nákladů a neochoty dojíždět do okolních měst.

5.3. Ekonomická situace

5.3.1. Zaměstnanost

Během druhé poloviny 19. st. se Duchcovsko stálo průmyslovou oblastí a vybudování kvalitní železniční sítě (Ústecko-teplická, Duchcovsko-podmokelská, Pražsko-duchcovská a Plzeňsko-březenská dráha) přineslo rychlý rozvoj Duchcova s nárůstem počtu obyvatel. Až do r. 1945 v Duchcově vždy převažovalo obyvatelstvo německé národnosti, příliv českého obyvatelstva byl v 19. st. vyvolán zejména potřebou kvalifikovaných dělníků - havířů a sklářů. Práce v dolech a sklárnách byla hlavní obživou obyvatel v Duchcově a okolí. Na počátku 20. století byly založeny další továrny, např. továrna na výrobu dětských kočárků. V poválečném období byla těžba uhlí určujícím prvkem rozvoje regionu.²⁷

V posledních 20 letech prošly jednotlivé výrobní podniky složitým vývojem. Řadě podniků utlumila či zrušila výrobu, některé zcela zanikly (např. bývalá továrna dětských vozidel, v jejímž areálu působila od poloviny 90. let firma Puroklima, s.r.o., v současné době není areál využíván). Výrazné omezení pracovních možností bylo zaznamenáno např. také v porcelánce (RoyalDux Bohemia, a.s.). Naproti tomu vznikly a byly modernizovány některé výroby, které jsou dnes významným zaměstnavatelem v Duchcově (např. Kovošreal a sklárna Vitrablok). Výrobní plochy jsou převážně soustředěny na jižním okraji Duchcova v těsném sousedství lokality v jižní části města.

Výrazné změny spojené s útlumem těžby a omezením průmyslové výroby přímo ve městě se promítly do úrovně nezaměstnanosti v lokalitě a také do kvalifikační struktury pracovní síly. Výrazným faktorem ovlivňujícím ztíženou uplatnitelnost na trhu práce je nízké vzdělání většiny sociálně znevýhodněných obyvatel lokality. Dlouhodobá existence základní školy speciální (dříve zvláštní školy, působící v Duchcově od 40. let 20. století) na území města se odráží mimo jiné v tom, že řada tzv. starousedlíků sociálně znevýhodněných je absolventy této školy. Avšak také mezi obyvateli, kteří se do lokality přistěhovali již po absolvování školy, dosahuje vzdělanostní úroveň povětšinou maximálně vyučení. Nedostatečné vzdělání tak spolu s restrukturalizací výrobních podniků a změnou charakteru a náplně práce řady profesí působí jako jeden z primárních mechanismů sociálního vyčleňování v této lokalitě.

„Takže tam ty pomocný práce pro někoho byly, i když nebyli vyučený nebo prostě byli problémoví, tak tam se s nima nějakým způsobem pracovalo, i v těch fabrikách. A dneska vlastně už to není, a když to tak řeknu, tak oni mají vlastně velkej problém, velkej problém.“ (E1)

Vedle nízké vzdělanostní úrovně a nedostatečné profesní připravenosti znesnadňuje uplatnění na trhu práce také dlouhodobá nezaměstnanost, kdy mnohaletý výpadek z legálního trhu práce snižuje šanci získat trvalejší zaměstnání na pracovní smlouvu. V neposlední řadě se za posledních 20 let udála z hlediska zaměstnávání podstatná generační změna – zatímco starší obyvatelé lokality mají z minula pracovní zkušenosti, neboť řadu let pracovali na místech s pevnou pracovní dobou, informátoři z mladších generací mnohdy žádnou pracovní zkušenost ve stabilním zaměstnaneckém poměru nemají

²⁷ Zdroj: Jiří BUREŠ - Jan FRUNDL, Dokumentace průmyslového dědictví okresu Teplice, rukopis uložený na NPÚ v Ústí n. Labem.

a generace dětí tak podstatně častěji vyrůstají v prostředí, kde žádný dospělý (případně jen malá část dospělých) není oficiálně zaměstnán a pokud pracuje, vykonává spíše příležitostné práce a převážně bez smlouvy.

Míra nezaměstnanosti v Duchcově se v roce 2010 pohybovala mezi 14 % a 16 % s konečným ročním průměrem 14,8 % (viz kapitola 5.3). Nijak se tím nevymyká situaci v celém Ústeckém kraji roku (na konci roku 2010 dosahovala míra registrované nezaměstnanosti v Ústeckém kraji 14 %) ²⁸, který patří od počátku 90. let 20. století mezi oblasti nejvíce postižené nezaměstnaností. Situace v oblasti nezaměstnanosti byla v tomto regionu umocněna dopadem útlumu hlavních výrobních odvětví (především těžebního a těžkého průmyslu), nepříznivou skladbou obyvatelstva z hlediska vzdělání a nevyhovující kvalifikací, ale také vysokým podílem malých obcí a s tím souvisejícími dopravními problémy s dojížděním za prací.

Zaměstnanost sociálně znevýhodněných obyvatel lokality jižního Duchcova je informátory odhadována na úrovni okolo 10 %. Většinou se jedná o práci u technických služeb města Duchcov, kde je hlavní náplní práce údržba a oprava místních komunikací, údržba veřejného osvětlení, čištění města a údržba veřejné zeleně, svoz odpadů apod. V nízké míře zaměstnávají osoby z lokality také výrobní podniky v obci (např. sklárny Vitrablok nebo nábytkářské firma Limba), stavební firmy, případně soukromníci.

Město prostřednictvím Technických služeb využívá také veřejně prospěšné práce (město zřídilo 25 pracovních míst) a veřejné služby. Veřejná služba je jednou z možností zachování či rozvíjení pracovních dovedností osob, které dlouhodobě setrvávají ve stavu hmotné nouze. Veřejnou službou se dle zákona č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi rozumí pomoc obci v záležitostech, které jsou v zájmu obce, zejména při zlepšování životního prostředí v obci, udržování čistoty ulic a jiných veřejných prostranství, pomoci v oblasti kulturního rozvoje a sociální péče. Veřejná služba je vykonávána osobami v hmotné nouzi na základě písemné smlouvy uzavřené s obcí, za její výkon nenáleží odměna. Představuje tak jednu z možností, jak může občan pobírající dávky hmotné nouze prokázat snahu o zvýšení příjmu vlastním přičiněním, což je jedna z podmínek nároku na tyto dávky. Pokud občan pobírající dávku hmotné nouze déle než 6 měsíců takovouto snahu neprokáže (například formou vykonávání veřejné služby v rozsahu alespoň 20 hodin v kalendářním měsíci), příspěvek na živobytí je mu snížen na částku existenčního minima (tj. 2 020 Kč za měsíc). Využije-li občan některé z možností, jak prokázat snahu o zvýšení příjmu vlastním přičiněním, tedy i odpracováním 20 hodin měsíčně veřejné služby, je dávka vyplácena ve výši životního minima, tedy 3 126 Kč. Pokud občan odpracuje minimálně 30 hodin veřejné služby měsíčně, je částka vyplácená na živobytí rovna částce existenčního minima zvýšené o polovinu rozdílu mezi životním minimem osoby a existenčním minimem (v případě jednotlivce tak stoupne vyplácená částka na 3 679 Kč).

V Duchcově funguje veřejná služba od června 2009 a je využívána zejména k úklidu města, k úklidu zahrad a prostranství kolem základních a mateřských škol. Každý klient musí v průběhu 1 měsíce odpracovat 20 – 30 hodin, v praxi to znamená, že každý týden nastoupí skupina max. 20 pracovníků.

²⁸ Nezaměstnanost v Ústeckém kraji v roce 2010. ČSÚ
http://www.czso.cz/xu/redakce.nsf/i/nezamestnanost_v_usteckem_kraji_v_roce_2010

Přehled výkonu veřejné služby v roce 2010

Měsíc	Počet přihlášených	Počet nástupů	Nenastoupilo
leden	57	36	21
únor	51	40	11
březen	56	45	11
duben	61	49	12
květen	64	49	15
červen	64	48	16
červenec	62	42	20
srpen	54	40	14
září	46	38	8
říjen	53	42	11
listopad	66	46	20
prosinec	57	42	15
celkem	691	517	174

Zdroj: <http://www.duchcov.cz/verejna-sluzba/d-3249/p1=3659>

Informátoři uvádějí poměrně dobré zkušenosti s oběma typy služeb, mírně horší hodnocení nalézáme u veřejné služby, jejíž přínos je často spojován s konkrétními lidmi, kteří ji ten daný týden vykonávají.

„Tak veřejně prospěšné práce, tam si myslím, že to funguje jakžtakž docela dobře. A co se týče veřejné služby, tak tam je to trošičku horší, a je to zase člověk od člověka. Někdy je ta parta tak dobrá, co se sejde a pracuje spolu tejdén, oni vlastně pracujou 5 hodin denně, tejdén a jsou fakt takový, že když jim dáš nějakou činnost, tak jí udělaj úplně suprově a perfektně... a někdy jsou prostě lidi, který mu tam ráno přijdou, on jim řekne, kde co budou dělat, a pak je honí po celým Duchcově, oni se schovávají, nechťej dělat, zašívaj se někde.“ (E1)

Podle hodnocení informátorů je ze strany obyvatel lokalit větší zájem o veřejně prospěšné práce, na veřejnou službu chodí od počátku spíše stálý okruh klientů. Řada potenciálních uživatelů se veřejné služby neúčastní a postačuje jim pobírat příspěvek na živobytí ve výši existenčního minima (2 020 Kč). Projektu Veřejná služba ve městě Duchcov se neúčastní pouze lidé z Duchcova, ale jsou zapojeni také klienti s trvalým pobytem v jiných obcích (Zabrušany, Osek, Novosedlice, Jeníkov, Kadaň, Košťany, Hudcov, Teplice, Střelná, Želénky, Moldava, Krupka, Všechlapy, Kamenný Pahorek, Hrob).

Dalšími podporovanými pracovními možnostmi by do budoucnosti měla být sociální firma, která by od roku 2012 měla zaměstnávat 5 osob z lokality (viz kapitola 5.5.1).

Možnosti shánění zaměstnání a potenciální zaměstnavatelé

Výše uvedené pracovní možnosti a také několik firem v regionu (především sklárna, stavební firmy, výroba nábytku) jsou také zmiňovány jako potenciální okruh zaměstnavatelů, u kterých mohou obyvatelé shánět práci. Opakovaně je poukazováno na to, že při hledání zaměstnání většina osob z lokality nevyjíždí nikam mimo město, ať již z důvodu absence finančních prostředků či motivace.

„Zkouší tyhle sklárny a oni ... každý měsíc nosí přehled zaměstnání, kde se byli ptát na práci, ale každéj měsíc přinesou to stejný, takže jako oni se nechodí ptát někam dál, si myslím, že chodí akorát tady po městě, ty ženský, že se ptaj tady v krámech, ve škole na uklízení nebo něco a ty chlapi, taky občas tady ve sklárně, co je a to je tak všechno, nevyjedou někam dál.“ (E2)

Informátoři obecně uvádějí nízkou míru aktivního hledání práce mezi obyvateli lokalit. Pro účely pobírání dávek sice musejí vykazovat snahu o hledání práce, většinou však obcházejí stejné zaměstnavatele, nebo to alespoň uvádějí. Neexistuje totiž možnost zpětné kontroly toho, zda se u daného zaměstnavatele skutečně ptali, či nikoli, neboť z důvodu vyšší koncentrace osob dokládajících na sociálním odboru města snahu najít práci pro účely nároku na dávky podnikatelé v obci odmítají vystavovat potvrzení s razítkem z důvodu obavy před jeho možným zneužitím.

„Když tam jde za den deset lidí a deset razítek..., tak samozřejmě že ty podnikatelé začnou protestovat a řeknou - my to nebudeme dávat. Čili ta kontrola není. Když si napíše osobně, nebo telefonní číslo, že někam volal, tak přeci ta dávkářka to v životě neověří, nemůže to ověřit.“ (E3)

Při hledání práce je kromě úřadu práce v Teplicích teoreticky možné využít také pracovní agentury. Tyto agentury však působí nejbližší v Teplicích a další omezení jejich využití plyne z toho, že městský úřad sice dříve s těmito agenturami spolupracoval, nyní jim však již žádné klienty nedoporučuje (na žádost ze strany agentur). Největší bariérou jejich využívání je však to, že o jejich existenci a možnosti využití sociálně znevýhodnění obyvatelé lokalit povětšinou nevědí.

Mezi informátory z řad sociálně znevýhodněných osob je v otázkách způsobů hledání práce patrná silná nedůvěra v instituce. Často odkazují na to, že v otázkách hledání práce se spoléhají sami na sebe, rodinu, známa nebo kamarády. Žádný z komunikačních partnerů neměl informace o pracovních agenturách a mezi potenciálními zdroji kontaktů na zaměstnavatele nefiguroval příliš často ani úřad práce. *„T: Kdybyste teď hledal práci na smlouvu, na koho byste se obrátil? R: No určitě ne na úřady. T: Takže na známý spíš? R: Spíš na známý no. Protože kdybych se otočil na úřady, tak ty mě ještě střihnou, že jo. To, co mám, by mi vzaly.“ (SZ5)*

Bariéry zaměstnávání

Omezené možnosti získat legální zaměstnání spojené s vysokou mírou nezaměstnanosti v celém regionu jsou u sociálně znevýhodněných lidí v lokalitách města Duchcova posilovány řadou dalších faktorů. Mezi důležité bariéry zaměstnávání na straně samotných žadatelů o práci patří především nízká úroveň vzdělání, chybějící kvalifikace a pracovní praxe, zhoršený zdravotní stav řady osob v porovnání s většinovou populací (zdravotní problémy vč. častých částečných i plných invalidních důchodů výrazně limitující okruh a rozsah možných prací), i záznam v rejstříku trestů řady informátorů z jižní části města.

Informátoři z řad expertů poukazují také na bariéry plynoucí z nedostatečné motivace (*„Protože už ty mladý vidí rodiče [nepracující], takže v tom už vyrůstaj, nemaj tam žádnou tu motivaci, ty mladý co tam jsou.“ E2*) a také v neochotě přizpůsobit se nárokům případného zaměstnání, kdy je opakovaně zdůrazňován problém s brzkým vstáváním a pravidelnou docházkou do zaměstnání. Nízká motivace vykonávat zaměstnání, které by odpovídalo reálným možnostem uchazečů (především vzdělanostním a kvalifikačním), je ovlivněna také nízkou atraktivitou pozic (především z hlediska finančního ohodnocení), které je možné takovýmto uchazečům nabídnout.

Na straně zaměstnavatelů jsou však často uváděným důvodem diskriminační praktiky a předsudky, především ve vztahu k romským obyvatelům lokalit, které jsou nicméně pro případné řešení právní

cestou ze strany žadatelů obtížně prokazatelné. „*Já si myslím, že opravdu barva pleti, ... myslím si, že jo, myslím si, že hodně lidí je hází do stejného pytle všechny, takže nekouká na ně jako na jednotlivce, ale jako na skupinu... telefonicky tam zavoláte, tak jo jo, ale pak přijdou, tak...*“ (E2)

Diskriminační praktiky zaměstnavatelů při hledání práce uvádí z vlastní zkušenosti také řada informátorů. „*Na stálo nechtěj vzít. ... Takže i když ta práce je a vidí Rom... Řeknou mi po telefonu, že prej tam potřebujou, domluví si schůzku, přídu tam a vidí Roma, a... 'měl ste přijít dřív. Měli sme, zrovna sme ale přibrali lidi'.*“ (SZ9)

Práce načerno

S velmi nízkou mírou „oficiální“ zaměstnanosti kontrastuje práce načerno, která je mezi sociálně znevýhodněnými lidmi velmi rozšířená. „*Když přijedete ráno do práce a vidíte stát lidi z jižního města dole v montérkách, že je nabíraj do auta, a oni vám pak řeknou, že ne, že to byla jenom nějaká pracovní zkušenost, jestli to budou moc vykonávat, nebo nevykonávat...*“ (E2)

Práci načerno vykonávají častěji muži a jedná se především o pomocné stavební práce, montáže, výkopové práce, zednické práce, bourání a úklidové práce. Délka prací vykonávaných bez smlouvy se pohybuje v závislosti na jejich charakteru od několika málo hodin při nárazových brigádách a výpomoci, přes několik dnů až po práci, která svým charakterem a časovou dotací odpovídá běžnému pracovnímu úvazku. V některých případech, především při nedostatečné výši jiných příjmů, může být práce načerno doplňkovým zdrojem k vykonávanému zaměstnání. „*R: Já si musím chodit přivydělávat, i soboty a neděle. T: Takže dá se říct, že skoro každý víkend ještě někde děláte? R: Skoro.*“ (SZ11)

Za oblibou zaměstnávání načerno a velkým rozšířením mezi lidmi v lokalitě, především muži, je možné nalézt řadu důvodů. Mezi faktory podporujícími zaměstnávání osob bez platné pracovní smlouvy patří na straně zaměstnavatele především:

- a) Nižší finanční náklady spojené s takovýmto zaměstnancem - zaměstnavatel neplatí povinné odvody na sociální a zdravotní pojištění, v některých případech při pracích s krátkodobým či jednorázovým charakterem se vyskytují případy, kdy nezaplatí ani pracovníkovi odměnu za vykonanou práci, aniž by se mohl dotčený nějakým způsobem bránit.

„*T: A dostala jste za to vždycky peníze? R: Vždycky ne. T: Vždycky ne? A dělala jste s tím něco, když vám to nevyplatili? R: Ne, co sem s tím měla dělat? T: Nahlásit to třeba někde, nebo... R: Tak já nevím, když to bylo načerno, kdo by mi s tím pomoh?*“ (SZ12)

- b) Snaha nebýt v pracovně-právním vztahu se zaměstnancem - zákoník práce poskytující vysokou ochranu zaměstnanců vede paradoxně v některých případech k tomu, že sociálně znevýhodnění nejsou přijímáni do legálního zaměstnání (např. z důvodu předsudků spojených s etnicitou některých z nich).
- c) Charakter vykonávané práce – v některých případech se nedá hovořit o zaměstnavatelích v pravém slova smyslu, neboť jsou načerno vykonávány spíše brigádnické práce, na které najímají soukromé osoby.

„Kdybych já měla kopat kanalizaci, tak pravděpodobně bych taky chápala, že je pro mě ekonomičtější si pozvat někoho, což si myslím, že bych to skoro odvážně neoznačila za práci načerno.“ (E4)

Mezi faktory stojícími za rozšíření práce načerno mezi obyvateli ohroženými sociálním vyloučením patří:

- a) Omezené možnosti získat legální zaměstnání popsané výše
- b) Snaha nepřijít o ty dávky, na jejichž pobírání vzniká nárok na základě výše přiznaného příjmu společně posuzovaných osob. *„Spousta těch lidí pracuje, on si jde pro dávky a ještě si pak vydělává načerno ... Ale to bych neřekl, že je to vyložené v těchto ulicích a na Viktorině. Ne. To bych řek, že je plošně..., toho se snaží využít téměř každý [mezi lidmi s nižší životní úrovní].“ (E1)*
- c) Zadluženost patří mezi pragmatické, ač dotčenými osobami často nezmiňované důvody. Řada osob ze sledovaných lokalit dluží některému z věřitelů, u některých dlužníků probíhají exekuce. Pokud by jedinec nastoupil do zaměstnání, může dojít k exekuci příjmu.
- d) Existující sociální vazby a síť obyvatel sociálně vyloučené lokality a absence kontaktů, přes které by mohli sehnat jinou práci, než práci načerno. Osoby z okolí, známí a příbuzní, představují pro sociálně znevýhodněné osoby podstatný informační zdroj při shánění zaměstnání, zároveň však většina z těchto osob pracuje podle výpovědí respondentů taktéž načerno. Je tudíž minimální šance získat těmito informačními kanály tip nebo doporučení na volné pracovní místo s pracovní smlouvou.
- e) Preference nepravidelného režimu, kdy je práce sháněna pouze v okamžiku, kdy osoby nevycházejí se svým příjmem. Sami někteří ze sociálně znevýhodněných obyvatel poukazují na to, že část osob nemá zájem vykonávat pravidelně práci a jejich pracovní zapojení se odvíjí od momentální ekonomické situace. *„Oni ráno vstanou, najedějí se, když mají peníze, tak jsou doma. Když nemají peníze, tak jdou na železo nebo jsou někde do zahrady na ovoce nebo takovýhle, že jo.“ (SZ5)*

Mezi obyvateli lokalit jsou tedy rozšířeny také různé přivýdělky sběrem šrotu („chodit na železo“), lesních plodů, ovoce a podobně.

Programy na podporu zaměstnávání

Z možností, jak podpořit zaměstnávání osob ohrožených sociálním vyloučením, jsou informátory uváděny jednak rekvalifikace, dále také již zmíněná sociální firma, která začne roku 2012 zaměstnávat 5 osob z lokality. O rekvalifikace je dle informátorů poměrně zájem, ovšem jejich efektivita z hlediska budoucí zaměstnatelnosti absolventů kurzů je hodnocena jako poměrně nízká, a to především vzhledem k velmi omezené nabídce volných pracovních míst a celkové situaci na trhu práce v regionu.

„Část z nich dochází na rekvalifikace, někteří mají zájem, že by chtěli pracovat, protože dřív pracovali, ale přišli o zaměstnání, že třeba ta firma se rušila, nebo něco. Takže o to je zájem, setkávám se s lidmi, kteří chtějí pracovat, ... takže opravdu ty rekvalifikace si udělej. Ale potom je problém, že oni opravdu tu práci neseženou, no.“ (E5)

Takováto svědectví pak částečně vyvracejí přetrvávající stereotypy sdílené řadou aktérů o neochotě sociálně znevýhodněných obyvatel (především Romů) pracovat. Především starší generace řadu let

pracovala a dlouhodobě nezaměstnanými se tito lidé stali v důsledku restrukturalizace průmyslových odvětví a změn, které v posledních 20 letech prodělal trh práce v České republice. Mladší generace pak často také pracují (často vykonávají náročné manuální práce), ovšem nikoli na legálním pracovním trhu.

Řada z nich pak ve své současné situaci ani neprojevuje zájem o rekvalifikace nebo další vzdělávání, neboť v nich často nevidí smysl a vzhledem k nedůvěře ve vzdělání jako instituci nejsou přesvědčeni o tom, že by to jejich současnou situaci jakkoli ovlivnilo. „*T: Kdybyste měl možnost a někdo vám řekl, že vám zaplatí školu, šel byste? A na co? R: Na to pokrývačství. T: A pomohlo by vám to? K tomu, aby se vám žilo líp? R: Ale k čemu. T: Kdybyste měl papír a mohl jít dělat někam pokrývače? R: Myslíte, že vás vezmou? Nikam. T: Tak kdybyste ukázal, že máte papír ze školy? R: Tak zase potřebujete praxi. Zase jak vypadáte, vzhled, kdo jste, odkad jste a to je, kdo vás doporučil, kdo vás nedoporučuje. A většinou to je všechno tlačenice, že jo. Pokud nemáte známý, tak se nikam nedostanete.*“ (SZ5)

5.3.2. Příjmy

Obyvatelé sledovaných lokalit v Duchcově jsou majetkově i příjmově stratifikováni, netvoří tak z hlediska hodnocení životní úrovně a financí homogenní celek. V lokalitě jižního Duchcova jsou také domy a byty, ve kterých bydlí obyvatelé, kteří nejsou sociálně znevýhodněni. Přesto je možné říci, že v lokalitách žijí především lidé, jimž finanční prostředky stačí pouze na pokrytí základních životních potřeb, v některých případech ani na toto ne. A i když příjmy některých sociálně znevýhodněných domácností jsou vyšší a dokážou základní životní potřeby své rodiny poměrně dobře uspokojit, jejich životní standard se pohybuje spíše pod standardem obvyklým v české společnosti.

Tato stratifikace je však typická pro jižní část města a nesetkáváme se s ní u obyvatel obou osad - Viktorina a Stará Gizela, která je svým charakterem určena pro vystěhované neplatiče z města, jejichž životní úroveň je informátory hodnocena jako velmi nízká.

Finanční situaci a životní úroveň sociálně znevýhodněných obyvatel lokalit ovlivňují jak příjmy, jejich struktura a výše, tak výdaje a způsob hospodaření s penězi. Příjmy jsou tvořeny především sociálními dávkami (dávky hmotné nouze, státní sociální podpory a dávky systému důchodového pojištění - invalidní důchody) a z práce na černo. Ostatní finanční zdroje jsou spíše marginální, v některých rodinách však existuje příjem ze zaměstnání (často z veřejně prospěšných prací), rozpočet je doplňován také o náhodné příjmy z přivýdělků např. ze sběru lesních plodů a ovoce.

Podle expertních odhadů je zaměstnáno okolo 10 % sociálně znevýhodněných osob z jižní části města. V případech, kdy má jeden nebo více členů domácnosti **příjem ze zaměstnání**, je životní úroveň subjektivně vnímána lépe a obyvatelé vycházejí s příjmy dobře bez nutnosti půjčovat si na zajištění běžného chodu domácnosti. „*T: Takže vycházíte [s penězi] celkem dobře? R: Ale dobře, ale takhle všichni nežijou. ... Jako takhle žijou ty, co maj práci.*“ (SZ5)

Dávky

Hlavní část příjmů většiny obyvatel sociálně vyloučené lokality tvoří **dávky**. Podle informátorů z osady Viktorina pobírají dávky téměř všichni obyvatelé, z jižního Duchcova tvoří dávky hlavní část příjmů pro většinu sociálně znevýhodněných obyvatel. Podle odhadů pobírá nějaké dávky 80-90 %

lidí. Jedná se hlavně o:

Dávky pomoci v hmotné nouzi:

- a) Příspěvek na živobytí (viz kapitola 4.7). Částka živobytí je stanovena pro každou osobu individuálně, a to na základě hodnocení její snahy o vyřešení své situace vlastním přičiněním a jejích možnostech. Pro stanovení živobytí rodiny se jednotlivé částky živobytí osob sčítají, přičemž částka živobytí se odvíjí od částek životního a existenčního minima. Výše příspěvku na živobytí se stanovuje jako rozdíl mezi živobytím osoby či rodiny a jejich příjmem, od kterého se odečtou přiměřené náklady na bydlení. Již uváděnou možností, jak si zvýšit pobíranou částku, je výkon veřejné služby v Duchcově. „[Na veřejnou službu] chodí stálí klienti, co začali od začátku, ale dost nechodí, že jim stačí to 2020, to existenční minimum.“ (E2)
- b) Doplatek na bydlení – dávka, která řeší nedostatek příjmu k uhrazení nákladů na bydlení tam, kde nestačí vlastní příjmy osoby či rodiny včetně příspěvku na bydlení ze systému státní sociální podpory. Výše doplatku na bydlení je stanovena tak, aby po zaplacení odůvodněných nákladů na bydlení (tj. nájmu, služeb s bydlením spojených a nákladů za dodávky energií) zůstala osobě či rodině částka živobytí. V rámci dávek pomoci v hmotné nouzi je počítáno s nájemným, které je „v místě i čase obvyklé“. Jelikož se v jižní části města v nájemních bytech jedná o nejlevnější bydlení ve městě, ale mnohdy přemrštěné nájemné v domech soukromníků neodpovídá kvalitě bydlení a stavu nemovitostí, dávky na bydlení tak v mnohých případech nemusejí nadhodnocené nájemné pokrýt.
- c) Mimořádná okamžitá pomoc - je poskytována osobám, které se ocitnou v situacích, jež je nutné bezodkladně řešit. Dávky mimořádné okamžité pomoci se v posledních letech mezi obyvateli Duchcova rozšiřují (viz kapitola 4.7), využívají se většinou na bydlení nebo vybavení, jako jsou pračky, ledničky apod. „T: Takže mimořádky tady poskytujete? R: Poskytujeme na bydlení hlavně, na azylový dům, na ubytovny aby měli... a ty pračky, teď se to docela rozmohlo, teď jsme jich docela dost dali.“ (E2)

Dávky státní sociální podpory, především příspěvek na bydlení a dávky spojené s rodičovstvím – přídavek na dítě, rodičovská příspěvek. V minulosti byl rozšířeným také sociální příplatek (viz kapitola 4.7), vzhledem k omezení tohoto příspěvku (od 1/2011) pouze pro nízkopříjmové rodiny se zdravotně postiženým členem (kde je nezaopatřené dítě, které je dlouhodobě nemocné, dlouhodobě zdravotně postižené nebo dlouhodobě těžce zdravotně postižené, nebo je-li alespoň jeden z rodičů dlouhodobě těžce zdravotně postižený), však počty osob, které mohou příspěvek pobírat, výrazně poklesly.

Invalidní důchod – poměrně hodně osob z lokality je v plném nebo částečném invalidním důchodu, a to i mezi dotazovanými informátory. Pokud splňují podmínky nároku na výplatu invalidního důchodu²⁹, tvoří důchod hlavní část příjmu. Dle informátorů je však v lokalitě také řada osob, které

²⁹ Dle zákona č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění se potřebná doba pojištění pro nárok na invalidní důchod liší dle věku pojištěnce: do 20 let činí méně než jeden rok, od 20 let do 22 let jeden rok, od 22 let do 24 let dva roky, od 24 let do 26 let tři roky, od 26 let do 28 let čtyři roky a u osob nad 28 let činí potřebná doba pojištění pět roků. Potřebná doba pojištění pro nárok na invalidní důchod se zjišťuje z období před vznikem invalidity, jde-li o pojištěnce ve věku nad 28 let, tak z posledních deseti roků před vznikem invalidity. (U pojištěnce staršího 38 let

sice splňují podmínky invalidity, ale nesplňují podmínky pro vyplácení invalidního důchodu. „Ale většinou že nemají odpracováno, jsou pět let na úřadu práce, z toho se jim počítá tři roky a dva roky jim chybí, čili je česká správa finančně nevyplácí, tak těch klientů je tady hodně.“ (E3)

Příspěvek na péči – je dávka poskytovaná podle zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, která náleží těm lidem, kteří jsou především **z důvodu nepříznivého zdravotního stavu závislí na pomoci jiné osoby**, a to v oblasti běžné denní péče o vlastní osobu a v soběstačnosti. Dle informátorů se v poslední době výplata této dávky rozmohla a okolnosti vzbuzují dojem, že je institutu účelově využíváno, ovšem v rámci splnění podmínek daných zákonem. „Je tady taky hodně klientů, který tady pobírají příspěvek na péči o blízkou osobu, to je takovej hit, dokonce i děti hodně, nezletilých dětí a máme tady docela dost klientů, který vyjdou speciální školu a jsou nesvéprávný, taky se to docela rozmáhá a tím, jak pedagogicko-psychologická poradna psala závěr vyšetření, já nevím třeba u 8letýho, 10letýho dítěte, mentální retardace druhého stupně, tak rodiče se to docela i dotklo a řekli - no tak já když mám mentálně retardovaný dítě druhýho stupně, tak já si jdu požádat o příspěvek na péči o blízkou osobu.“ (E3)

Otázku zneužívání sociálních dávek není dle informátorů snadné hodnotit. Ze strany úřadů je obtížné řešit, zda lidé používají tu kterou dávku striktně pouze na to, na co je dle litery zákona určena. V okamžiku, kdy jsou dávky pro řadu klientů jediným zdrojem příjmů, je zřejmé, že je vydávají na pokrytí svých životních potřeb bez rozlišení, zda konkrétní dávka pokryje danou potřebu v celé výši či nikoli (např. v případě, kdy na pokrytí nákladů spojených s ubytováním nestačí příspěvek a doplatek na bydlení, hradí ubytování také z jiných dávek, které na tento účel nejsou primárně určeny). V této situaci tedy dávky mnohdy slouží také na krytí takových výdajů, jako jsou cigarety nebo alkohol. „Pro ty lidi je to jedinej zdroj příjmů, a faktem zůstává to, že jako ty rodiny skutečně v období, kdy je prostě někdy po těch dávkách delší dobu, tak fakt třeba nemají co dát dětem do úst, jo.“ (E6)

Město Duchcov využívá možnosti vyplácet část dávek v poukázkách - 50 % příspěvku na živobytí je vypláceno ve stravenkách a 50 % v penězích. Podle informátorů jsou s tím ze strany města poměrně dobré zkušenosti. „Mysleli jsme si, že to bude nějakej, že se proti tomu postaví, ale vzali to v klidu a teď jsou i spokojený, stalo se nám, že i sami přišli, jestli by nemohli dostat radši část ve stravenkách.“ (E2) Na druhé straně jsou však mezi dotčenými osobami ti, kteří tuto praxi kritizují jako nevyhovující. Častým argumentem je, že při nedostatku celkového objemu finančních prostředků z jiných dávek není možné stravenkami hradit náklady na bydlení, případně realizovat opravy či úpravy v bytě. Někteří argumentují také tím, že si tímto způsobem nemohou hradit léky. Vzhledem k informacím, že stravenky platí i v lékárnách, je možné, že dotčení obyvatelé o těchto možnostech vůbec nevědí, nebo používají zástupné argumenty pro doložení jim nevyhovující praxe. Osoby, kterým tento způsob vyplácení dávek nevyhovuje, argumentují také tím, že i ti, kteří dávky nezneužívají např. na nákup alkoholu, jsou tímto způsobem „trestáni“ za rodiny, které neumějí s finančními zdroji hospodařit. „Je to dobrá věc [výplata ve stravenkách], jakože za to má nákup třeba náká ta rodina, ale proč by všichni měli trpět za nákou rodinu (...). Tadyto udělali kvůli tomu, že někdo hraje automaty, chodí do hospody a tak. A musí za to trpět i taková rodina, která to vůbec nedělá tuto.“ (SZ9)

se podmínka potřebné doby pojištění pro nárok na invalidní důchod považuje za splněnou též, byla-li tato doba získána v období posledních 20 let před vznikem invalidity; potřebná doba pojištění činí přitom 10 roků.)

5.3.3. Výdaje

Ve struktuře uváděných výdajů sociálně vyloučených obyvatel dominují výdaje na bydlení (nájem + energie) a na stravu. Často jsou zmiňovány také náklady na léky a lékařskou péči, neboť mezi informátory byl podstatný podíl osob, u nichž v domácnosti byl některý člen v částečném nebo plném invalidním důchodu, případně měli vážnější zdravotní obtíže.

Bydlení v bytech města v jižní části Duchcova patří podle informátorů k nejlevnějšímu nájemnímu bydlení ve městě. V této části však vlastní město pouze minimum nemovitostí a většina obyvatel, především v ulicích hodnocených jako nejproblematictější, bydlí v nájemních bytech soukromých majitelů. Zde jsou náklady spojené s bydlením podstatně vyšší a často na úkor velikosti a kvality bydlení.

Pokud v domácnosti alespoň nějaký člen pracuje (většinou načerno), jsou dle vyjádření informátorů (a také vzhledem k uváděným částkám příjmů a nákladů spojených se základními životními potřebami) schopni hradit nezbytné životní náklady. Jsou-li jediným zdrojem příjmů domácnosti dávky, dle uváděných částek nejsou některé rodiny evidentně schopny pokrýt ani základní životní náklady. Nehodnotíme zde další faktory, jako je způsob hospodaření s penězi, porovnáváme čistě uvedenou výši příjmů z dávek a deklarované náklady na bydlení. Výrazný zásah do finanční situace takovýchto domácností představují jakékoli splátky půjček.

Vedle nákladů na bydlení tvoří nejdůležitější položku jídlo. Informátoři hovoří o tom, že v některých rodinách je koncem měsíce nouze o jídlo, případně se volí nejméně nákladné způsoby stravování. „Z toho, co maj, je to málo. Oni zaplatěj nájem, sociálka jim to proplatí, jo. Ale co to je. Má 5, 6 dětí. Nevyžijou v tom. Když oni jsou skromný, oni uměj vařit, že jo. Vaří se z mouky a tak, jako oni tady vařej placky a tohle, ale ty peníze na ten život, aby nemuseli chodit krást železo, aby nemuseli chodit krást, aby jim člověk nabídl práci.“ (SZ5)

V některých rodinách však zůstává důležitým faktorem schopnost hospodařit s dávkami vyplácenými jednou za měsíc a nutnost rozpočítat si platby na jídlo na celý měsíc. „Protože já když jdu k nám, já neumím dělat nákupy za dva tisíce, to se mi ještě nikdy nestalo, abych já šel do krámu a to za dva tisíce, to já nekoupím nic. Dneska je to drahý, a když jdu dělat nákupy, tak nejmiň těch šest sedm tisíc.“ (SZ10, 4 osoby v domácnosti) Ač informátor dodává, že nákup často stačí na celý měsíc, je pravděpodobné, že řadu potravin je nutné dokupovat průběžně.

Třetí skupina nákladů, na které je zaměřována pozornost, jsou náklady na zdravotní péči, která je dle informátorů při nedostatku finančních zdrojů odkládána nebo nevyužívána. „T: Stane se někdy, že třeba k tomu doktorovi nejdete? R: No stane se, protože když na to nemáme, tak nemůžem jet. I když chceme, třeba marodíme, a nemáme na ty léky, tak na co tam puďu?“ (SZ9)

5.3.4. Dluhy

Vzhledem k finanční situaci sociálně znevýhodněných obyvatel je zásadním tématem otázka dluhů. Dluhy vznikají ve spojitosti s nehrazením nákladů na bydlení (nájmu či dalších nákladů), v nebankovním ale částečně také v bankovním sektoru a také v rámci systému lichvy (viz 5.4).

Dluhy na nájemném jsou pro obyvatele rizikové především proto, že velmi často vedou ke ztrátě bydlení ale také k nemožnosti budoucího přístupu do obecného bydlení. Vzhledem k tomu, že se město potýká ve velké míře s dluhy na nájemném a službách, řeší to jednak upomínkami a v závěrečné fázi až vystěhováním, exekucí na dávkách nebo splátkovými kalendáři. Exekuce dávek se prozatím nevztahuje na dávky pomoci v hmotné nouzi, nicméně exekucí je možné postihnout lidi pobírající rodičovský příspěvek a sociální příplatek. K těmto případům mezi obyvateli sledovaných lokalit v Duchcově dochází. Další možností řešení dlužné částky - především vůči městu - je domluva splátkového kalendáře. „Jsou klienti, kteří hradí dluh buď na odpadu, nebo bytovému odboru na nájmu co měli nebo mají, tak splátkami, měsíčními splátkami. (...) Berou teda dávku, vyplácí se v pokladně, tak tam už vlastně se dohodnou, dávkářka a klient, kolik chce měsíčně strhávat, dvě stě - tři sta - stovku, podle výšky dávky, padesát korun. Čili když se vyplácí dávka v pokladně, tak hned mu to tam strhnou.“ (E3)

Řada z informátorů patřících k sociálně znevýhodněným obyvatelům uváděla, že je nucena si půjčovat, neboť jejich reálné příjmy nepokryjí měsíční výdaje. Nejčastěji však dle svých výpovědí hledají pomoc v rámci rodiny či u známých. Sami často zkušenost s nebankovními společnostmi či lichváři popírají, ve vztahu ke svému sociálnímu okolí však uvádějí, že je půjčování rozšířené. Z výzkumu³⁰, který si v rámci projektu protidluhového poradenství nechala vypracovat Oblastní charita Most, vyplývá, že obyvatelé lokalit jsou nejvíce zadluženi u nebankovních společností jako je Homecredit a Provident, přičemž dlužné částky varíují od desetitisíců až po stotisícové sumy. Naopak na půjčky od bank tito lidé často nedosáhnou vzhledem k nemožnosti prokázat například příjem ze zaměstnání v uspokojivé výši. Tento trend dokládají také naši informátoři.

„Pár se jich dostalo do téhle těch problémů právě díky rychlejm půjčkám, ať už to bylo Provident nebo něco jinýho, ale oni do toho zafrčej hodně a pak vytloukaj klín klínem, vezmou si jinou půjčku, tou zaplatí tady tu, no prostě pak se dostávají do problému a jsou to mnohdy lidi, který vlastně celej život pracovali, dneska jim je já nevím, 60 a oni se prostě rozhodli...“ (E1)

Z výpovědí dlužníků je patrná jak snaha nějakým způsobem půjčku splácet při uvědomování si negativních důsledků, které z nesplacení stanovené částky vyplývají, tak absence schopnosti efektivně vzniklou situaci řešit na základě konsensu mezi zúčastněnými stranami. „To [půjčku na vybavení domácnosti u banky] splácím, no. Už ne tolik, protože mě to nevychází. ... Tak jsem to tady jako řekl jim. A v tý bance je to nezajímalo. Tak jim splácím 2000. Místo 5000, tak 2000. I když teda mně choděj papíry. Ted' mi přišel exekutor, že jo, mi vyhrožujou. Ale tak co mam dělat? Tak jsem jim řek, ať mě třeba zavřou. Jináč to nejde. ... Proto posílám 2000, aby neřekli, že nemam tu snahu. Já jsem platil dost dlouho 5000. A byli jsme z toho hotový, prášky [nezbytné léky] nebyly, nákupy nebyly. To nešlo vůbec.“ (SZ2)

„Docela často se setkávám, že tam přicházej ne exekutoři, ale teda docela vymahači, nahání je tam, protože oni si napučeť různý ty finanční částky, jeden den tam přijdete, oni maj plasmovou televizi, hlavně že nemaj co jíst, na zemi je škvára, ale potom za tejdén, za dva tejdny už tu televizi nemaj, protože ji musí prodat, aby na něco měli.“ (E5)

³⁰ Vavroch, M., Tomčík, M.: Výzkum v Duchcově. Most, únor 2011.

5.3.5. Shrnutí

- Duchcov patří k regionům s vysokou nezaměstnaností, zaměstnanost sociálně znevýhodněných obyvatel je zcela minimální (odhadováno je 10 %). Lidé, kteří nějakou práci vykonávají, pracují většinou v technických službách města a na veřejně prospěšných pracích.
- Nízké vzdělání a chybějící kvalifikace spolu s restrukturalizací výrobních podniků a změnou charakteru a náplně práce řady profesí působí jako jeden z primárních mechanismů sociálního vyloučení v této lokalitě.
- Mezi obyvateli je rozšířená práce načerno, jejíž rozšíření podporují faktory jak na straně zaměstnavatelů, tak na straně osob vykonávajících tuto práci.
- V Duchcově funguje veřejná služba, kterou využívá spíše stabilní okruh osob, připravuje se založení sociální firmy a někteří sociálně znevýhodnění lidé se účastní rekvalifikací, jejichž efektivita je nicméně z hlediska budoucí zaměstnanosti hodnocena jako nízká.
- Hlavní část příjmů většiny obyvatel sledovaných lokalit tvoří dávky a životní úroveň řady rodin je velmi nízká.
- Problémem v lokalitách je zadlužení obyvatel. Jsou to jak dluhy na platbách spojených s bydlením (a především vysokými náklady bydlení v soukromém sektoru), tak dluhy vzniklé důsledkem půjček u bank, ale především u nebankovních společností a v rámci systému lichvy, který v Duchcově běžně funguje. Problém se zadlužeností obyvatel posilovala také dlouhodobá absence proti-dluhového a finančního poradenství, které se v lokalitách začíná rozvíjet až v současné době v rámci projektu poskytovatele sociálních služeb.

5.4. Sociálně patologické jevy, kriminalita a bezpečnost

5.4.1. Kriminalita

Z hlediska kriminality patří Duchcov, resp. správní oblast obvodního oddělení Policie ČR k místům s nejnižší kriminalitou v bývalém okrese Teplice. Index celkové kriminality, tedy 266 trestných činů připadajících na 10 000 obyvatel dané správní oblasti, byl v roce 2009 v Duchcově nejnižší (obdobně tomu bylo i v letech 2007 a 2008)³¹. V Duchcově je evidován také druhý nejnižší index násilné a mravnostní kriminality, který měl v roce 2009 hodnotu 27 zaevidovaných činů na 10 tisíc obyvatel (v roce 2008 byl tento index v Duchcově nejnižší).

Trestná činnost v obvodech Policie ČR v okrese Teplice, 2009

obvody PČR		celková trestná činnost			násilná + mravnostní TČ		
obvodní oddělení	počet obyvatel*	abs.	index*	pořadí	abs.	index**	pořadí
Teplice (vč. Trnovany, Prosetice)	58 175	3 081	530	1	218	37	2
Bílina	22 276	915	411	2	86	39	1
Krupka	15 043	472	314	3	44	29	3
Dubí	9 884	285	288	4	21	21	5
Duchcov	22 602	601	266	5	60	27	4

* udává počet obyvatel správní oblasti příslušného Obvodního oddělení Policie ČR

**index udává počet trestných činů na 10 000 obyvatel.

Zdroj: Bezpečnostní analýza Ústeckého kraje, 2010

Na vyšší příčky se Duchcov dostává četností krádeží vloupáním. V roce 2009 bylo v tomto obvodu zaevidováno celkem 132 krádeží vloupáním, což činí 58 činů na 10 tisíc obyvatel a řadí to obvod Duchcov na 3. místo za Bílinu a Teplice. V roce 2008 byl naopak tento index v Duchcově nejnižší. Vzhledem k tomu, že uvedený index je založen na relativně malých absolutních hodnotách, není možné vyvozovat z meziročního zvýšení jakýkoli trvalejší trend. Z hlediska prostých krádeží totiž Duchcovu opět náleží poslední příčka, stejně jako v roce 2008.

Krádeže v obvodech Policie ČR v okrese Teplice, 2009

obvody PČR		krádeže vloupáním			krádeže prosté		
obvodní oddělení	počet obyvatel*	abs.	index*	pořadí	abs.	index**	pořadí
Teplice (vč. Trnovany, Prosetice)	58 175	402	69	2	1 401	241	1
Bílina	22 276	207	93	1	371	167	2
Krupka	15 043	80	53	5	149	99	3
Dubí	9 884	54	55	4	96	97	4
Duchcov	22 602	132	58	3	205	91	5

* udává počet obyvatel správní oblasti příslušného Obvodního oddělení Policie ČR

** index udává počet krádeží na 10 000 obyvatel.

Zdroj: Bezpečnostní analýza Ústeckého kraje, 2010

V rámci samotného města Duchcov bylo v roce 2009 spácháno celkem 152 trestných činů a v trestné činnosti nejvíce **převažují majetkové trestné činy**, tj. krádeže vloupáním do vozidel a krádeže

³¹Bezpečnostní analýza Ústeckého kraje, 2010

vloupáním do rodinných domů, bytů a novostaveb a dále krádeže prosté³². Za stejné období bylo v Duchcově Policii České republiky šetřeno 293 přestupků, mezi nimiž převažovaly **přestupky proti majetku** (154 přestupků) a **přestupky proti občanskému soužití** (75 přestupků). Strážníky Městské policie bylo v tomto období řešeno 1207 přestupků, nejčastěji to byly přestupky proti silničnímu provozu (834 případů) a přestupky proti veřejnému pořádku (193 případů).

Ve skladbě přestupků řešených Městskou policií je poměrně vysoký podíl přestupků řešených s nezletilými a mladistvými. Statistiky ukazují, že během roku 2009 bylo 480 případů, kdy strážníci Městské policie ústně vykázaní děti z vozovky při hraní míčových nebo jiných her. V případech domluvy, kontroly osob nebo různých vykázaní se 103 případů týkalo mladistvých a 61 případů nezletilých osob.

Z pohledu Městské policie se kriminalita v Duchcově jeví jako odpovídající velikosti města a počtu jeho obyvatel a srovnatelná s okolními městy. Podobně situaci hodnotí také někteří z oslovených aktérů, ovšem je nutné podotknout, že takovéto hodnocení je v menšině a vychází ze srovnání s okolními městy, která jsou vnímána z hlediska kriminality jako problémovější. „*No já myslím, že ten Duchcov docela s tou kriminalitou jako na tom není, není tak jako nejhuř. Že vcelku... jo, když se člověk podívá na nějaký statistiky, který jsou uvedený, tak mi přijde, že jako je to město... že jsou prostě daleko horší, že to tady fakt není nic jako hroznýho.*“ (E1)

Většina oslovených informátorů subjektivně vnímá bezpečnostní situaci negativněji. Problémy jsou spojovány především s jižní částí města, naopak osady Viktorina a Stará Gizela jsou všemi informátory včetně zástupců městské policie vnímány z hlediska kriminality jako bezproblémové. V případě jižní části města však někteří informátoři vyjadřují extrémní obavu pohybovat se po této části obce. „*Co se týče jižního města, ta spojka Nádražní, Bratří Čapků, Riegrova ulice, ono to jde i částí do tý Bílinský, tak tam bych opravdu i za bílýho dne jedině s městskou policií.*“ (E2) Nutno však podotknout, že takovýto přístup není mezi informátory příliš častý a především v denních hodinách není vnímáno výrazné ohrožení při pohybu v lokalitě.

Ve shodě se statistikami zaznamenaných trestných činů a přestupků hodnotí informátoři jako nejčastější a nejrozšířenější majetkovou trestnou činnost, kterou často spojují s jižní částí města nebo sociálně znevýhodněnými obyvateli v ní žijícími. Poukazováno je například na vykrádání bytů při jejich uvolnění, kdy je odcizeno vybavení bytu vč. topných těles, trubek apod. Informátoři nejčastěji uvádějí vykrádání bytů a garáží, vykrádání aut a loupeže (odcizení telefonu, peněženky apod.). Kriticky je hodnoceno také narušování pořádku v lokalitě, a to především lidmi žijícími v jižní části města, a vandalismus. Negativně je vnímáno také slovní napadání, které je dle informátorů časté. Naopak závažná trestná činnost jako ublížení na zdraví, znásilnění či vraždy se dle informátorů v oblasti nevyskytují.

Výrazným prvkem uváděné trestné činnosti a přestupků je nízký věk pachatelů, kdy se často jedná o nezletilé a děti, které nejsou trestně zodpovědné. „*Nezletilí, čtrnáctiletí... a dokonce poučení, protože ví, že jsou trestně nepostižitelní.*“ (E2)

³²Bezpečnostní analýza města Duchcova za rok 2009

„Opravdu ten stav je takovej, že skutečně se tam ty lidi boje chodit. Ono se stalo i pár přepadení, mimo tu lokalitu, a byly to většinou třeba i čtrnáctiletý holky, který u nemocnice přepadly jednu a tu tam skopaly tak, že ji museli hospitalizovat.“ (E3)

Ti, kteří jsou terčem napadání nebo okradení, jsou často děti a mladí lidé (okradení, napadání), ale také osoby starší a senioři (okradení), a to jak v lokalitě jižního Duchcova, tak v jiných částech města.

I přes častou kritiku uvedených negativních jevů však běžní obyvatelé města nehodnotí bezpečnostní situaci v obci jako celku výrazně negativně, ač někteří uvádějí, že byli v poslední době sami obětí krádeže. Řada z nich, především ti, kteří bydlí v jiných částech města, neumějí posoudit, zda dochází v Duchcově ke zvýšenému páchání kriminality v porovnání s jinými místy, nebo nikoli. Tito lidé totiž do jižní části města vůbec nechodí (viz kapitola 5.6). Lidé, kteří žijí v jižním Duchcově, zase častěji tolerují různé přestupky a část této kriminality, především pokud k ní dojde ve sledované lokalitě, zůstává mimo policejní statistiky, neboť některé činy nejsou policii vůbec hlášené. *„Nějaký drobnosti, maličkosti, to každéj rozchodí, protože tam už jsou zvyklí na ledacos, ale když se ztratí asi závažnější, větší hodnoty ... Takže si myslím podle závažnosti, jako určitě se nehlásí všechno všude.“ (E4)*

„Ty lidi už to ani nechoděj hlásit, takže vono asi v podstatě nic se neděje, víte co. Někdo vám přeleze do zahrady, ukradnou vám sekačku, tak už ani nikam nejdete. Jo, to, že přijdete vo čas, ten je drahej.“ (O4)

Také sociálně znevýhodnění obyvatelé jižní části města nehodnotí kriminalitu v obci jako problematickou oblast, která by se vymykala situaci v celém regionu. Vzhledem k životním a materiálním podmínkám většiny těchto obyvatel není v této části obce velký potenciál toho, co by mohlo být předmětem zájmu zlodějů nebo kapsářů. *„R: Berte tam, když tam nic není. Budou si krást navzájem? Když každéj z nich má prd, že jo. Tak si většinou jdou tam, kde je. T: Takže chodí se spíš krást nahoru? R: Asi jo.“ (SZ5)*

Absence obav a pozitivnější hodnocení situace v oblasti kriminality u sociálně znevýhodněných patrně souvisí také se subjektivním vnímáním toho, co je vlastně možné označit jako nežádoucí chování. Nezanedbatelný podíl informátorů měl totiž vlastní zkušenost s trestnou činností, někteří měli za sebou výkon trestu, jiným se na jejich jednání nikdy nepřišlo, případně „vyvázli“ s pokutou. Shodují se na tom, že k závažné trestné činnosti, jako jsou vraždy či znásilnění, zde nedochází, naopak jako běžnější součástí jsou brány rvačky a majetková trestná činnost, která je informátory spojována s ekonomickou situací řady rodin. *„Jako kradlo se a krást se bude, že. Dyt' lidi nemaj na nájem. Je tu šesti členná rodina, ted'ka si vemte samý malý děti, mluvíme o romských obyvatelích.“ (SZ2)*

Prostituce

Prostituce se na území města podle informátorů téměř nevyskytuje. Objevují se sice informace o místech v jižní části, kam občas jezdí auta s cizí poznávací značkou, u všech informátorů se však tyto informace ve spojení s prostitutí zakládají na domněnkách.

Častější je prostituce žen z Duchcova mimo území obce, především v Dubí, Teplicích nebo na silnici z Bíliny do Teplic. Z hlediska věku provozují prostituci jednak mladé dívky od 15 let, častěji jsou to ale již ženy, které mají děti.

Drogy

Z hlediska měkkých drog je velmi rozšířená marihuana, z tvrdých drog převažuje pervitin, heroin se vyskytuje minimálně. Pro drogovou scénu v Duchcově je typický nízký věk uživatelů a propojení s okolními městy, především s Bílinou, díky příbuzenským vazbám a častému stěhování rodin mezi těmito městy³³.

V Duchcově je v rámci programu pro terénní kontakt okolo 50 klientů, kterým jsou pravidelně měněny stříkačky. Nejvíce klientů potkávají terénní pracovníci v jižní části města. Uživatelů je však vyšší počet, neboť v rámci programu jsou stříkačky měněny také přes spolupracovníky anonymně těm, kteří z jakéhokoli důvodu (např. nízký věk, nedůvěra) nechťejí být s terénními pracovníky v kontaktu.

Výsledky programu asistent pro terénní kontakt

	2006	2007	2008	2009	2010	2011 (pololetí)
Počet kontaktů	336	296	375	592	420	101
Počet klientů	40	52	58	55	48	14
Počet vyměněných stříkaček - přijatých od klientů	8045	6622	8482	14540	7506	2215
Počet vyměněných stříkaček – vydaných klientům	8045	6622	8508	14800	7716	2365

Zdroj: výroční zpráva Most k naději, o.s.

Výsledky programu již v roce 2008 naznačovaly vyšší podíl klientů v nízkém věku, který v jiných městech, kde je terénní program také provozován, zaznamenán nebyl. Již před 3 lety byl tedy patrný problém velmi nízkého věku uživatelů drog a informátoři hovoří dokonce o tom, že každý třetí klient je osoba ve věku 15-18 let. Terénní pracovníci se setkávají s obtížemi spojenými s proniknutím k uživatelům z relativně uzavřené romské populace. Z tohoto hlediska je rozsah poskytované terénní práce (1x týdně 6 hodin) hodnocen jako naprosto nedostatečný, neboť k tomu, aby se terénní pracovníci dostali do povědomí klientů a získali jejich důvěru ke spolupráci, je nezbytná výrazně intenzivnější a pravidelná práce v lokalitě.

Podle vyjádření zainteresovaných aktérů si mohou uživatelé obstarat drogy přímo v Duchcově, případně v okolních městech (Bílina, Teplice). Hovoří se jak o varnách pervitinu, tak o pěstírnách marihuany přímo ve městě, ty jsou spojovány spíše s malou vietnamskou komunitou, která v Duchcově žije.

„R: Marijána se prodává úplně normálně. T: A je to hodně rozšířený mezi mládeží? Od kolika tak? R: Od těch 13 let už zkusí marihuanu.“ (E5)

Zainteresovaní aktéři hodnotí situaci jako stabilní. Situaci zhoršuje migrace klientů a také skutečnost, že v blízkých Teplicích nefunguje obdobný terénní program, takže dochází ke stahování klientů z Teplic do Duchcova, kde mění stříkačky.

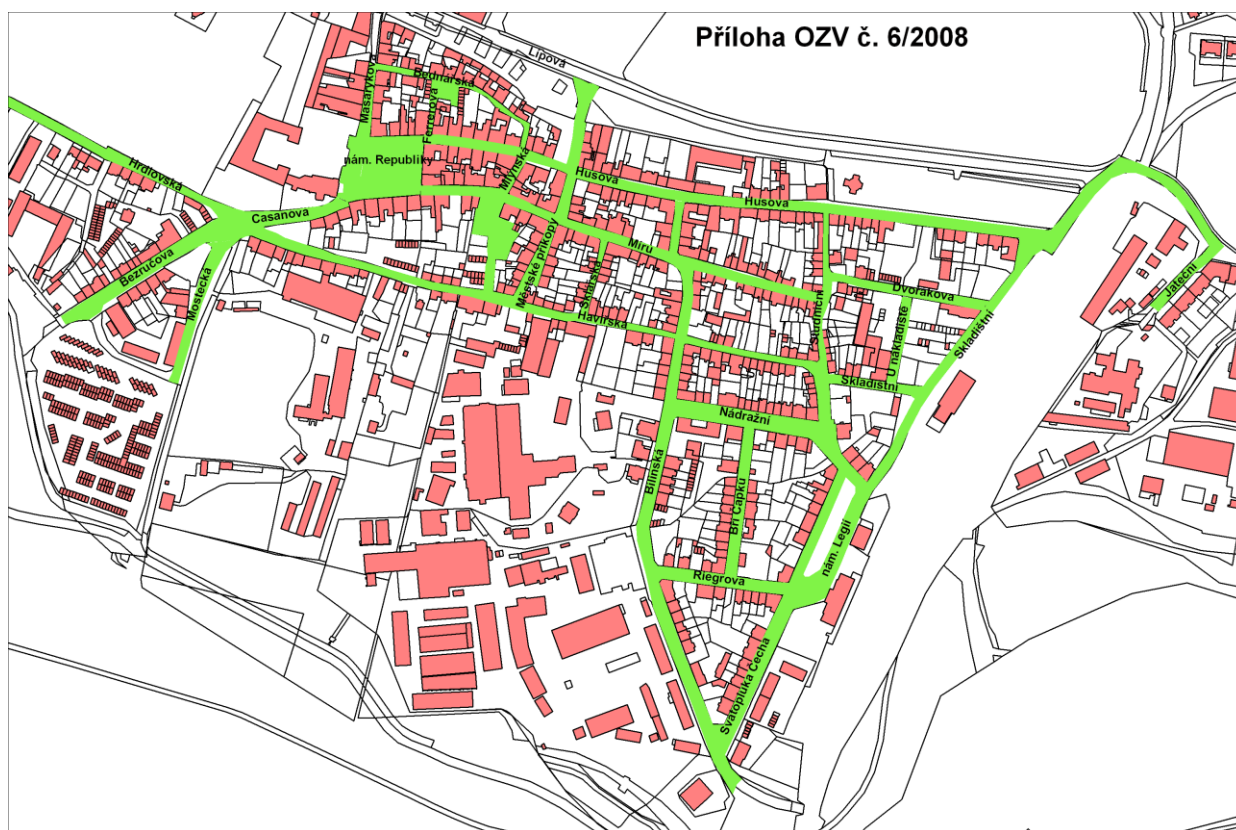
Vedení města i zástupci městské policie hovoří především o uživatelích marihuany, není patrný jejich přehled o uživatelích jiných drog, ač městská policie spolupracuje s terénním programem a zajišťuje sběr použitého injekčního materiálu do speciálních nádob.

³³ Informace získané od pracovníků terénního programu Most k naději, o.s.

Gamblerství

Město Duchcov vydalo v roce 2003 vyhlášku regulující provozování výherních hracích přístrojů. Podle ní je provozování výherních hracích přístrojů zakázáno na veřejně přístupných místech v jižní části města.

Ulice, v nichž je vyhláškou zakázán provoz hracích automatů

Zdroj: Obecně závazná vyhláška města Duchcova č. 8/2003

Gamblerství je nicméně řadou informátorů spatřováno jako problém a objevují se informace o existenci „černých“ heren se skrytými automaty v místech, kde je to uvedenou vyhláškou zakázáno.

Ze strany policie dochází ke kontrolám v hernách především se zaměřením na mladistvé. Pokud mají informace o tom, že na automatech hrají osoby pobírající dávky, sdělují se takovéto informace na sociální odbor. „Ale já se, co jsem zjišťoval na sociálce právě, tak jako bohužel, jako poznatek jim to dát můžem, ale de facto oni ty peníze nebo dávku dostanou a co si s ní udělaj nebo neudělaj, je jejich věc. Co se týče porušení nějakýho zákona, k tomu nedochází.“ (E4)

Informátoři ze strany vedení města hovoří o tom, že se vede diskuse o zastavení povolování dalších automatů a o možnosti zpřísnit kontroly. Roční příjmy z výherních automatů nicméně představují nezanedbatelnou částku přicházející do městského rozpočtu (okolo 2 milionů Kč ročně), takže výrazné omezení těchto aktivit se nepředpokládá.

Lichva

Existenci lichvy v Duchcově informátoři opakovaně potvrzují. Praktiky půjčování peněz, které je možné označit jako lichvu, realizují lidé žijící přímo v Duchcově, podle informátorů jsou to jak obyvatelé dlouhodobě žijící zde v obci, tak nově přistěhovalí, kteří strávili nějaký čas v zahraničí a mají peníze na půjčování. Úrok, na který půjčují, se pohybuje okolo 100 %, záleží však na konkrétním případě (výši půjčené částky nebo délce splatnosti). Tento jev je spojen především s prostředím sociálně vyloučených lokalit, je však velmi obtížně postižitelný a informátoři ze strany obce a policie o něm nemají informace.

Také v rámci výzkumu byly informace o lichvě získány pouze zprostředkovaně, neboť nikdo z obyvatel sledovaných lokalit neuvedl, že by si tímto způsobem peníze půjčil. Vyhýbavě však někteří uvádějí, že o této formě půjčování peněz v Duchcově vědí a že je zde více možností, kde je možné takovýmto způsobem peníze vypůjčit.

4.4.2. Prevence kriminality

V roce 2010 se město zapojilo do programu Prevence kriminality Ústeckého kraje a byl zpracován Městský program prevence kriminality. Cílem programu je předcházení páčání trestné činnosti, omezení příležitostí k páčání trestné činnosti i snižování závažnosti trestné činnosti včetně eliminování sociálně nežádoucích jevů a posilování pocitu bezpečí občanů. V rámci prevence kriminality jsou vytipovány dvě cílové skupiny, na které je program zaměřován – senioři a děti a mládež s rizikovými způsoby trávení volného času ve věku 10-20 let. V rámci programu tak byla realizována např. instalace bezpečnostních dveřních kukátek a bezpečnostních dveřních zámků pro dům s pečovatelskou službou nebo dva terapeutické pobyty pro děti z nízkoprahového klubu.

V rámci prevence kriminality je ve městě vybudováno 8 kamerových míst s 24 hodinovým monitorováním civilními pracovníky Městské policie Duchcov. V jižní části města je využívána častější pochůzková činnost, neboť ve všedních dnech od 6 hodin ráno do 22 hodin večer je jedna hlídka městské policie v jižní části města a druhá hlídka je na celé město. V několika ulicích jižní části města (Bratří Čapků, Riegrova, Bílinská, Nádražní, nám. Legií, část ulice Havířské) je městskou vyhláškou (7/2008) také zakázána konzumace alkoholických nápojů na veřejných prostranstvích.

Stávající program prevence kriminality však zatím není všemi aktéry hodnocen jako výrazně efektivní. „T: Máte v obci programy prevence kriminality? R: Máme, ale bohužel si myslím, že je máme tak jako odškrtnutý na papíru, ale že bych byla já přesvědčená, že to má nějaký přínos, tak to ne.“ (E6)

Koncepce prevence kriminality směrem k mládeži je v programu založena především obecně na rozšíření možností pro volnočasové aktivity mládeže, účelné trávení volného času mládeže, snížení počtu dětí, které se pohybují volně po ulici. Policie ČR by se měla také účastnit besed na školách. V případě dětí a mládeže ohrožených sociálně patologickými jevy především z oblasti jižní části města však nástroje prevence selhávají, neboť informátoři je vnímají, že výrazně chybí zacílení programů právě na mládež. Ani orgán sociálně-právní ochrany dětí nemá v podstatě žádné reálné programy prevence, neboť především z důvodu omezených personálních kapacit není možné na takovýto

programech spolupracovat. Také možnost zapojení jiných nástrojů v podobě ambulantní práce ve středisku výchovné péče je z důvodu geografické vzdálenosti velmi omezená. „*Rodičům je nabízeno nějaký to středisko výchovný péče, kam ale nedocházej, buď teda se oháněj tím, že nemaj finanční prostředky, aby někam došli. Je pravda, že v Teplicích žádný takovýhle zařízení není, Teplice říkám prostě nijak nápomocný v tom nejsou, takže buď musej ti lidi dojíždět do Ústí nad Labem, nebo do Mostu, což já chápu, že pro ně finančně nákladný trochu je.*“ (E7)

V souvislosti s kriminalitou a obtížemi s preventivním působením ze strany orgánů policie, ať již státní, nebo městské, je zmiňován problém obtížné postižitelnosti pachatelů přestupků. V případě, že se obyvatelé dopouští drobné přestupkové činnosti (např. proti veřejnému pořádku, proti veřejnému soužití), tak policie nemá nástroj, jak tyto přestupky efektivně postihnout vzhledem k finanční situaci sociálně znevýhodněných osob a jejich časté závislosti na dávkách. „*Takový ty lidi, co je řešíme, a pravidelně, tak se tomu usmívaj, protože ví, že kde nic není, ani smrt nebere, jak se lidově říká. U nás je to pak vo to složitější, protože posloucháme pomluvy, jako že nemáme respekt a podobně, taky je, že si ho neumíme zjednat, že bysme měli zasahovat tvrdějš a razantnějš. No a to je co razantnějš? Jestli dáte sto korun pokuty, tisíc korun pokuty, tak když nezaplatí to ani to, tak je mu to jedno celkem.*“ (E4)

4.4.3. Obavy o bezpečnost ve městě

Při hodnocení obav obyvatel Duchcova o vlastní bezpečnost ve městě se ukázalo určující, z jaké pozice daný informátor hovoří. Běžní obyvatelé vyjadřovali obavy o svoji bezpečnost a bezpečnost svojí rodiny pouze výjimečně, a to v případě, kdy měli nějakou osobní negativní zkušenost (např. s přepadením, k němuž však v daném případě došlo v jiné obci, nicméně v souvislosti s touto zkušeností se informátorka obecněji více obávala o svoji bezpečnost). Ostatní dotázaní obyvatelé strach nepociťovali, a to z důvodu, a) že se v jižní části města vůbec nepohybují, b) nebo naopak v jižní části města bydlí a jsou již na situaci zvyklí.

Častěji prezentovali obavu o svoji bezpečnost lidé, kteří nějakým způsobem s obyvateli jižní části Duchcova přicházejí do občasného kontaktu v rámci své profese, ale kteří se běžně v lokalitě nepohybují. „*V rámci svýho zaměstnání občas, občas když jdeme do nějaký problémový rodiny, tak máme jako doprovod městskou policii.*“ (E2)

Naopak terénní pracovníci a lidé, kteří jsou v častém kontaktu se sociálně znevýhodněnými obyvateli jižní části města, obavy o svoji bezpečnost ve městě nemají.

Strach o svoji bezpečnost v obci nepociťují ani sociálně znevýhodnění obyvatelé jižního Duchcova. Většina z nich totiž nehodnotí trestnou činnost v jižní části jako vyšší oproti jiným místům. Řada z nich absenci obav vysvětluje tím, že se obyvatelé jižní části dobře znají a k vzájemným krádežím či ohrožování nedochází. „*Tady sme jako rodina všichni. Tady si normálně sedíme, bavíme se (...) nemáme strach jako.*“ (SZ4)

4.4.4. Shrnutí

- Problémy z hlediska kriminality a bezpečnosti jsou spojovány s lokalitou jižní části města a jejími obyvateli z řad sociálně znevýhodněných osob, nejsou spojovány s žádnou ze dvou dalších lokalit (Viktorina, Stará Gizela).
- Lokalita jižní části města je spojována především s majetkovými trestnými činy (krádeže, vykrádání bytů, garáží či aut), s přestupky proti majetku a narušováním veřejného pořádku. Naopak závažná trestná činnost jako ublížení na zdraví, znásilnění či vraždy se dle informátorů v oblasti nevyskytují.
- Kriticky je hodnoceno, a to především lidmi žijícími v jižní části města, narušování pořádku v lokalitě a vandalismus. Negativně je vnímáno také časté verbální napadání.
- Výrazným prvkem uváděné trestné činnosti a přestupků je nízký věk pachatelů, kdy se často jedná o nezletilé a děti, které nejsou trestně zodpovědné.
- I přes častou kritiku uvedených negativních jevů však běžní obyvatelé města nehodnotí bezpečnostní situaci v obci jako celku výrazně negativně.
- Identifikovány jsou problémy s drogami a jejich uživateli, které posiluje nedostatečnost pokrytí sociálními službami v lokalitě.
- Opakovaně je zmiňován systém lichvy a místní lichváři, kteří se podílejí na zadlužení obyvatel sledované lokality.

5.5. Sociální služby, politika obce

Na konci roku 2009 schválilo zastupitelstvo města Duchcova Komunitní plán rozvoje sociálních a souvisejících služeb města Duchcova na roky 2010-2013, jehož cílem je rozvíjet sociální a související služby na území města. Svým obsahem tento plán přesahuje oblast sociálních služeb především do oblastí aktivit volného času, zaměstnanosti a vzdělávání. Na tvorbě plánu se podílely tři pracovní skupiny zaměřené na tři cílové skupiny: a) seniory a zdravotně postižené občany, b) občany ohrožené sociálním vyloučením a občany v krizi a c) rodiny s dětmi, děti a mládež. V pracovní skupině zaměřené na osoby ohrožené sociálním vyloučením byli přítomni zástupci a zástupkyně všech relevantních organizací poskytujících sociální služby působících v městě.

5.5.1. Poskytovatelé služeb pro osoby ohrožené sociálním vyloučením

V Duchcově působí několik poskytovatelů sociálních služeb dle zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách i nezisková organizace poskytující obdobu takovýchto služeb (bez jejich registrace), které pracují převážně s klienty z lokality jižní části města. Nedá se však hovořit ani o koordinované činnosti například ze strany města, ani o dostatečném zajištění sociální práce a sociálních služeb pro danou populaci. Služby, které zde existují, jsou často poskytovány v omezené kapacitě z důvodu nedostatečnosti finančních nebo personálních zdrojů. V některých případech probíhá činnost bez výrazného zájmu či podpory ze strany města.

Oblastní charita Most

Město spolupracuje s Oblastní charitou Most, která provozuje v objektu města azylový dům a dům na půl cesty. Na jeho zřizování se angažovalo město při podávání žádosti o finanční zdroje na realizaci této služby „*Objekt je města a spolupracují [Oblastní charita Most] s námi tak, abysme ty lidi začleňovali do společnosti. Na to navazuje Dům na půli cesty, který jsme [město] před 3 rokama dodělali, takže tam se snažíme ten program vrácení lidí do společnosti, aby měli sociální návyky, zase ve spolupráci s tou veřejnou službou, s městem, takže tedy ten program tady běží.*“ (E1)

Azylový dům pro muže a ženy Oblastní charity Most zahájil v Duchcově činnost v polovině července 2005, kdy byla s městem podepsána smlouva o nájmu nebytových prostor. Objekt je určen pro osoby bez přístřeší ve věku od 18 do 64 let, pro muže a ženy je rozdělen podlažími. V patrech jsou kuchyňky, hygienické zázemí a společenské místnosti s televizorem. Cena za noc v azylovém domě je 100 Kč. Celková kapacita zařízení je 30 osob. Za rok 2010 prošlo Azylovým domem 95 uživatelů³⁴.

Dům na půl cesty byl zprovozněn na konci roku 2008. Jedná se o sociální bydlení, které je určeno osobám v tíživé životní situaci, které nemají přístup k jinému bydlení z důvodu nepříznivých okolností, ale jsou schopni vézt samostatný život a plnit si své povinnosti. V domě je 10 malometrážních bytů. V průběhu roku 2010 odešlo z Azylového domu 5 uživatelů do Domu na půl cesty.

³⁴ Zdroj: Výroční zpráva Oblastní charity Most 2010: http://www.charitamost.cz/pdf/Vyrocní_zprava_2010.pdf

V rámci azylového domu a domu na půl cesty je poskytována služba sociálního poradenství a sociální rehabilitace, jejímž cílem je dosažení samostatnosti, nezávislosti a soběstačnosti osob dlouhodobě nezaměstnaných, osob ohrožených sociálním vyloučením, osob znevýhodněných na trhu práce. Během roku 2010 prošlo touto službou 98 osob z Azylových domů v Duchcově a v Oseku.

V azylovém domě funguje také **noclehárna** s kapacitou 5 lůžek, která v roce 2010 poskytla 1138 noclehů 51 uživatelům. Průměrný věk občanů využívajících tuto službu byl 40 let.

Oblastní charita Most realizuje v Duchcově také projekt **protidluhového poradenství**, který začal v říjnu 2010 a v rámci ESF mu bude poskytováno financování do září 2013. Cílovou skupinou jsou v rámci Duchcova lidé ohrožení sociálním vyloučením nebo sociálně vyloučení žijící v lokalitách jižní části města i v osadách Viktorina a Stará Gizela. Projekt nabízí bezplatné finanční poradenství a prevenci předluženosti. Cílem je minimalizovat zadluženost jednotlivců i rodin, ale také zvýšení znalostí a dovedností v oblasti trestně právní odpovědnosti a odstraňování nevědomosti nebo neznalosti zákonných norem.

Oblastní charita Most dále v Duchcově poskytuje pečovatelskou službu.

Občanské sdružení Most k naději – program asistent pro terénní kontakt

V Duchcově je od roku 2006 realizován program Asistent pro terénní kontakt pro uživatele drog. Cílovou skupinou programu jsou osoby starší 15 let - experimentátoři s drogami, příležitostní uživatelé drog, rizikovní uživatelé drog, injekční uživatelé drog, závislí, rodinní příslušníci a partneři závislých.

Jedním z hlavních cílů programu je snižování zdravotních a sociálních rizik spojených s užíváním nelegálních omamných a psychotropních látek, nabídnout těmto lidem odborné sociální poradenství a pomoc v jejich přirozeném prostředí, aktivovat jejich možnosti samostatného řešení sociálních a zdravotních problémů a nabídnout jim alternativní model životního stylu akceptovaný většinovou společností. Cílem programu je také nalezení a navázání kontaktu se skrytou populací problémových uživatelů drog, snižování dopadu injekčního užívání drog (např. sběr použitého injekčního materiálu a jeho bezpečná likvidace), mapování drogové scény, vedení klienta k osvojení si zásad vedoucích ke snižování rizik spojených s užíváním drog a přenosu infekčních onemocnění (HIV, hepatitida C, syfilis), minimalizace zdravotních a sociálních rizik spojených s užíváním drog u klientů a jejich sociálního okolí, rozvoj spolupráce s dalšími institucemi v sociální síti a v neposlední řadě také naplňování Národní protidrogové strategie (úkoly stanovené Vládou ČR).

Program v Duchcově realizuje Most k naději, o.s., ovšem bez jakékoli finanční účasti obce. Od samého začátku působení v Duchcově se tedy potýká s finančními limity jeho efektivnějšího působení. Město Duchcov jako jediné z měst, kde je program realizován, na práci terénních pracovníků nijak nepřispívá. Vzhledem k nedostatku prostředků působí terénní pracovníci v Duchcově tedy pouze 1x týdně šest hodin. Nedostatečná a nekontinuální přítomnost pracovníků ve městě se odráží také ve výkonových ukazatelích poskytované služby, neboť v posledním roce a půl je, na rozdíl od počátků zavádění této služby, patrný pokles klientů i kontaktů (viz kapitola 5.4).

V Duchcově působí dále dvě občanská sdružení zaměřující se na práci s dětmi ohroženými sociálním vyloučením a sociálně patologickými jevy převážně ze sociálně slabého nebo méně podnětného rodinného prostředí z lokalit města. Jejich činnost se soustředí prioritně na oblast jižního Duchcova.

Občanské sdružení Květina

Občanské sdružení Květina působí v Duchcově od roku 2009. Zpočátku se zaměřovalo na práci s dětmi od 6 do 16 let, od roku 2010 bylo zaměření cílové skupiny rozšířeno také o osoby starší 16 let a dospělé. Organizace realizuje dvě registrované sociální služby, nízkoprahové zařízení pro děti a mládež a terénní program.

Nízkoprahové zařízení pro děti a mládež Klub Květina se zaměřuje na volnočasové a vzdělávací aktivity s cílem snižovat sociální vyloučení dětí a mládeže. Provozní doba nízkoprahového zařízení je pondělí, středa, čtvrtek a pátek od 14:00 do 19:00 hodin. Cílovou skupinou jsou převážně romské děti a mládež ve věku od 6 do 16 let ze sociálně slabého a méně podnětného rodinného prostředí především z jižní části města. Služby Klubu Květina jsou bezplatné. Maximální okamžiková kapacita zařízení je 50 klientů a poskytovatel zaznamenává velký zájem cílové skupiny účastnit se volnočasových aktivit. V průběhu roku 2010 byl nízkoprahový klub přesunut z nevyhovujících prostor přímo v lokalitě jižní části města do větších prostor na druhé straně centra při budově jedné ze základních škol (ZŠ Antonína Sochora).

Terénní program o.s. Květina poskytuje terénní službu sociální prevence, která napomáhá zabránit sociálnímu vyloučení cílové skupiny, jíž jsou osoby žijící v sociálně vyloučených lokalitách, osoby bez přístřeší a jiné sociálně ohrožené a problémové skupiny osob města Duchcova, kteří se nacházejí v nepříznivé sociální situaci. Služba je určena uživatelům od 16 let. Informátor ke konkrétní náplni této služby uvádí: „*Nejprve jsme měli takovou představu, že by to byl jakoby doplněk toho nízkoprahu, že by vlastně ten terén pojímal ty děti, na který nízkoprah nedosáhne, což je do těch šestnácti. Ale jelikož ta potřeba tady je těch starších dětí, tak jsme to nejprve chtěli udělat takhle, že by prostě ten terén pečoval dejme tomu šestnáct až třeba dvacet čtyři, dvacet šest, a zaměřoval by se nejvíc na ty volnočasovky. Ale vzhledem k tomu, že ta potřeba se ukázala úplně jiná, a to taková, že na terénního pracovníka se začali obracet hlavně starší obyvatelé lokality a s klasickou problematikou terénního programu, jako je zadluženost, nezaměstnanost, pomoc s takovejma praktickejmá věcmá, tak tím pádem ta naše představa šla úplně stranou a věnujeme se fakt takovejmhle klasickéjm věcem.*“ (E2)

Provozní doba této služby je od pondělí do pátku od 8:30 do 17:00 hodin.

Klienti o.s. Květina, 2009 a 2010

rok	Klub Květina – nízkoprahové centrum		terénní programy
	2009	2010	2010
počet uživatelů	95 (59 oficiálně přihlášeno)	74	45
počet kontaktů	1320	3622	529

Zdroj: výroční zprávy občanského sdružení Květina

Vedle registrovaných sociálních služeb se o.s. Květina snaží nabídnout aktivity rodičům pečujícím o děti zejména v předškolním věku a také jejich dětem v rámci mateřského centra. Cílem klubu Klubíčko je minimalizovat vliv možné sociální izolace, která může vzniknout v souvislosti s

dlouhodobou péčí o děti. V dopoledních hodinách (středa, čtvrtek a pátek) klub nabízí volnou hernu pro rodiče s dětmi, případně další program včetně možnosti psychosociální podpory v případě obtížné životní situace.

Novou aktivitou vycházející ze snahy naplnit jeden z cílů komunitního plánu - rozvíjet motivaci nezaměstnaných a podpořit zaměstnanost osob ze sociálně vyloučených lokalit, je založení sociální firmy. Podle informací byla tato firma již založena a získala finanční prostředky a od ledna 2012 by měla zaměstnat 5 osob z lokality jižního Duchcova.

Financování uvedených programů se odehrává především prostřednictvím dotace poskytovatelům na sociální služby a ze strany kraje. Terénní program je financovaný v rámci individuálního projektu Ústeckého kraje, který by měl končit v roce 2013. Podíl příspěvku města na celkovém rozpočtu sdružení je zanedbatelný a v roce 2010 nečinil ani 1 % z ročních nákladů sdružení (náklady organizace v roce 2010 činily podle výroční zprávy 1 566 tisíc Kč, příspěvky městských úřadů činily 10 tisíc Kč)³⁵.

Občanské sdružení ROMA Duchcov

Občanské sdružení Roma Duchcov bylo založené v roce 2004 a je personálně úzce propojeno s městským úřadem skrze terénní sociální pracovníci. Občanské sdružení nemá registrovány služby dle zákona č. 108/2006, Sb. o sociálních službách, s žádostí o financování aktivit se představitelé sdružení obrací na město Duchcov (dle usnesení zastupitelstva města z 5/2011 byla v roce 2011 poskytnuta veřejná finanční podpora ve výši 7 000,- Kč).

Aktivity sdružení spočívají v sociální práci s rodinami a především s dětmi a mládeží ve věku od 6 do 15-20 let. Zaměřuje se na volnočasové aktivity a pomoc při řešení problémů ve škole, prevenci kriminality u dětí a mládeže, případně pomoc rodinám v oblasti dluhového poradenství a bytové situace.

5.5.2. Sociální práce v lokalitách, její možnosti a limity

Podstatným prvkem sociální práce v Duchcově je pozice terénního pracovníka pro romskou komunitu, na kterou je poskytována dotace z Úřadu vlády ČR v rámci programu „Podpora terénní práce“. Na této pozici vykonává sociální práci stabilně a již dlouhodobě (od roku 2003) jedna osoba, což přináší výhodu velké obeznámenosti cílové skupiny s existencí pracovníka a s náplní a možnostmi sociální práce.

I přes tuto skutečnost panuje mezi informátory shoda na tom, že sociální práce ve sledovaných lokalitách není dostatečně pokryta. Výrazně nedostatečné je jak personální zajištění stávajících služeb (co do kapacity služeb a možností pracovníků intenzivně pracovat s klienty), tak škála poskytovaných typů služeb, neboť je vnímána absence řady služeb a také nemožnost zaměřovat se na více cílových skupin.

³⁵ Zdroj: Výroční zpráva za rok 2010, Květina o.s.

Chybějící personální kapacity pro zajištění terénní sociální práce zdůrazňují jak představitelé města, zástupci orgánu sociálně-právní ochrany dětí, tak zástupci poskytovatelů sociálních služeb. Terénní pracovník městského úřadu pracuje například se 120 klienty, jak v terénu, tak na městském úřadě, což je pro kvalitní sociální práci neúnosný počet. Jako naprosto nedostatečné je hodnoceno také personální zajištění sociálně-právní ochrany dětí, což v důsledku velmi limituje či zcela znemožňuje preventivní práci a rozvoj programů v lokalitách.

„Si vemte, když je tady ulice Bratří Čapků, tak tam bydlí kolem 80 lidí, jen tam by měli být tři teréničtí.“ (E3)

„Když se koukneme po ostatních úřadech - Most, Ústí nad Labem, kolik je tam kurátorů, kolik je tady kurátorů, ... tady tři. Vím, že v Bílině dělají ty preventivní programy, přednášky na školách... No říkám, my jenom hasíme.“ (E4)

Při nízkém počtu terénních pracovníků je obtížné zajistit kvalitní terénní práci, klesá však také možnost zastupitelnosti jednotlivých pracovníků pro zajištění kontinuity práce například v okamžiku nemoci pracovníka či odchodu z jeho pozice.

Nedostatky jsou vnímány také z hlediska obsahového naplnění komplexní sociální práce v lokalitách, je poukazováno jednak na absenci monitoringu prostředí a nedostatečnou vzájemnou spolupráci různých zúčastněných aktérů a efektivní koordinace takovéto spolupráce, také však na absenci různých typů služeb, především chybějících služeb pracujících s rodinami s malými dětmi, např. zajištění včasné rané péče, volnočasové aktivity pro starší děti a mládež (starší 16 let).

Bariéry rozšíření sociální práce v lokalitě

Bariéry pro rozšíření sociální práce a její výkon je možné klasifikovat na vnější, vyplývající z fungování jednotlivých organizací i územně samosprávných celků, a vnitřní, které jsou úzce spojeny s cílovou skupinou a konkrétní podobou sociální práce s klienty.

Mezi **vnější** identifikované bariéry lze zařadit:

- **Finanční důvody** jsou nejčastěji uváděným limitujícím faktorem pro rozšíření terénní sociální práce. Tuto bariéru uvádějí jak poskytovatelé služeb snažící se o jejich rozšíření či zajištění financování alespoň ve stávajícím rozsahu, tak zástupci městského úřadu s poukazem na limity vyplývající z rozpočtu města.
- Personální limity, které se týkají především sdružení založených na dobrovolnické bázi, kde mají členové své hlavní zaměstnání a činnost v rámci sdružení pak dělají ve zbývajícím volném čase. Dalším zmiňovaným důvodem je v takovýchto případech preference vyhnout se nárůstu administrativy, která by s registrací sociálních služeb a zaměstnanci nezbytně souvisela. *„T: Proč třeba nerozšíříte personálně [sdružení]? R: (...) oni [členové sdružení] mají svoji práci na hlavní pracovní poměr, čili toto je jako vedlejší aktivita která je zdarma. Já jsem jako nechtěla jít, nechtěli jsme jít do toho, aby se to rozšířilo tak, abych musela mít účetnictví, zaměstnance, to zas ne.“ (E3)*
- Malá vzájemná spolupráce, cílenost a koordinace služeb. Spolupráce je limitovaná především absencí neziskových organizací a poskytovatelů sociálních služeb v obci. Vzájemně spolupracují

obě sdružení zaměřená na rodiny s dětmi a děti. Výraznější spolupráce ostatních poskytovatelů služeb a spolupráce s orgány státní správy (např. úřadem práce, orgánem sociálně-právní ochrany dětí) však podle informátorů chybí.

Mezi **vnitřní** bariéry ve sledovaných lokalitách patří především:

- Obtíže poskytovatelů při prosazení se v lokalitě a získání důvěry cílové skupiny. Tento aspekt je zdůrazňován především v počátcích zavádění programů či při vstupu nového poskytovatele do lokality. Z tohoto hlediska je možné spatřovat jak výhody, tak nevýhody působení terénní pracovníce pro romskou komunitu v obci – v rozvoji nových služeb může výrazně napomáhat tím, že při svém dlouholetém působení v lokalitě je nejlépe obeznámena s konkrétní situací a osobně zná členy cílových skupin. Naopak, vzhledem k tomu, že obyvatelé lokality znají především tuto pracovníci a jsou dlouhodobě zvyklí se na ni obracet, může být fáze navazování kontaktů a získávání důvěry pro spolupráci ze strany nových terénních pracovníků delší.
- Neochota obyvatel lokality zapojit se do programů, a to z různých důvodů. Dokládá to například spatřovaná nízká ochota rodičů k zapojení se do programů pro malé děti, kde je spolupráce s rodiči nezbytností. „*T: A co brání těm předškolním programům? R: Ty matky s dětma mají jeden problém, ony ty malý děti neumí dovést do zařízení, nebo do klubu, jo, neumí a ty malý děti jsou malý ještě a nemůžou tam samy dojít. (...) Takže tam je problém u rodičů.*“ (E3)
- Bariérou pro poskytování některých programů, která do jisté míry také ilustruje vztahy mezi běžnými lidmi v Duchcově a sociálně znevýhodněnými obyvateli zkoumaných lokalit, se v některých případech jeví negativní vnímání cílové skupiny, na kterou se ve své hlavní činnosti poskytovatel zaměřuje. A to i přes absenci širší škály různorodých služeb pro rodiny s dětmi, která je v Duchcově patrná. „*Tak, aby byl objekt toho nízkoprahu využit i v dopoledních hodinách, a tím, že on ten nízkoprahák nesídlí v sociálně vyloučený lokalitě, tak nám přišlo mateřský centrum udělat pro širokou veřejnost - tedy samozřejmě i věštinovou - jako dobrý nápad. No a nějak nám vůbec jako nedošlo, že pravděpodobně vzhledem k tomu, jaká je naše primární cílová skupina, tak asi hodně narazíme v souvislosti s tím jakoby dostat do toho centra klienta. ... i přes to, že propagační kampaň byla obrovská, tak ty maminky sem nechodily. A pak jsme teda zahájili cílenou kampaň, že jsme přímo chodili za maminkama na hřiště a do školek a tak a... zkrátka jsme se pořád setkávali s tím, že... ‘vy tam máte ty Cigány, tam chodit nebudeme’ a všechno tohohletoho typu jo.*“ (E2)

Pro překonání řady limitů zařazených do skupiny vnitřních bariér poskytování sociálních služeb je nezbytným předpokladem kontinuální a personálně dostatečně zajištěná terénní sociální práce, vyžadující častý kontakt pracovníka s cílovou skupinou, včetně jeho práce v domácnostech klientů.

„*Když za nima chodíte a oni vidí, že nedáte pokoj, tak pak už přivedou [dítě] a přijdou pro něho. To je zas dobrý, že neřeknou, já je tam nebudu vodit vůbec, to zas ne, to oni neřeknou. Ony si to děti začnou chválit a oni pak z toho mají radost a přivedou je. ... Tam jenom ten první okamžik, ale říkám, chce to s nima pracovat.*“ (E3)

Nedostatečné pokrytí sociálních služeb v lokalitách dokládá také jejich poměrně častá neznalost ze stran obyvatel lokalit. Z rozhovorů s lidmi ze sledovaných lokalit je patrné, že krom terénní pracovníce pro romskou komunitu v obci mají prakticky nulové povědomí o dalších poskytovaných službách či pracovnících, na které by se mohli obrátit. Někteří z rodičů menších dětí znají z doslechu nízkoprahové zařízení, na Viktorině je pak větší povědomí o terénní pracovníci programu protidluhové poradny. V deklarovaných strategiích dotázaných osob v případě řešení otázek a situací spadajících do oblasti sociálních služeb je jasně dominující volba:

a) obrátit se na terénní pracovníci městského úřadu, kterou za její dlouhodobou působnost drtivá většina sociálně znevýhodněných obyvatel zná, nebo

b) nedůvěřovat úřadům ani jiným institucím a spoléhat na sebe a na sociální síť v rámci rodiny. „T: Na koho byste se obrátil, když byste potřeboval pomoci s prací nebo s bydlením nebo s dluhama? R: Na rodiče, na koho jiného. T: Neobracel byste se na úřady? Aby vám pomohla třeba sociální pracovníce? R: Tak ty vám nepomůžou. K čemu vám pomůžou? Ty vám nepomůžou. Ty vás tak jediné hoděj na azyl a tam to je jak v kriminále.“ (SZ5)

Role obce

Politika obce vzhledem ke sledovaným lokalitám je hodnocena poměrně skepticky. Organizace uvádějí, že především v začátcích svého působení v obci se setkávaly s ambivalentním postojem, kdy vedení města sice deklaruje snahu, aby v obci nějaké organizace pracovaly, není však patrná vůle výrazněji podporovat programy zaměřené na osoby vnímané jako „problémové“ – především osoby sociálně znevýhodněné nebo uživatele omamných a psychotropních látek. Terénní program zaměřený na uživatele drog například přes opakované žádosti o finanční účast ze strany obce financuje 6. rokem svoji činnost čistě z vlastních zdrojů.

Informátoři nicméně uvádějí, že postoj vedení města vzhledem k práci neziskového sektoru v obci se v posledních letech změnil, pravděpodobně také spolu se změnami ve vedení města, a spatřují zde potenciál k řešení současných problémů. „Město asi jako si je vědomo toho, že vzhledem k počtu obyvatel, minority, majority, velikosti města, že je tady vlastně nějaká věc, která by se řešit měla. ... Přijde mi, že Duchcov - aspoň ze strany toho vedení - usiluje o to nebo i si je vědom problémů, který tady jsou, a chce je nějakým způsobem řešit, což jsem já teda dřív nepociťovala.“ (E4)

Jak již bylo uvedeno, město má vypracovaný komunitní plán rozvoje služeb, na kterém se podíleli jak představitelé města, tak zástupci organizací, které ve městě působí, a potenciální uživatelé služeb, tedy občané města. Ač ne všechny zainteresované subjekty hodnotí obsahovou stránku komunitního plánu jako bezezbytku reflektující skutečné potřeby obce („Ono totiž jako to vůbec je takový vtipný ty plány, jo - tam se zhodnotilo a naplánovalo se to, že to, co tady je, tak je zapotřebí a důležitý, a to, co bysme chtěli, tam dávat nebudeme, protože na to není, takhle to bylo. Takhle to je.“ E4), obsahuje komunitní plán poměrně dobrou identifikaci slabých a silných stránek a rozpracovaný plán zavádění, rozšiřování či zkvalitňování služeb.

Vedle komunitního plánu má město zpracovaný také strategický plán rozvoje města. V teoretické rovině jsou tedy rozvojové možnosti města zmapovány, jsou formulovány cíle v oblasti zaměstnávání,

bydlení, vzdělávání. Podle informátorů se však příliš mnoho věcí z plánu nerealizuje, nebo jsou realizovány pouze v malém rozsahu bez výraznějšího dopadu na cílovou skupinu v lokalitách (podle komunitního plánu by do roku 2013 měli být na základních školách např. asistenti pedagoga, doposud však o jejich zavedení na školách reálně neuvažují, viz kapitola 5.2).

Ze strany vedení města brání vyššímu rozvoji integračních mechanismů spíše nedůvěra v různé typy možných programů nebo jejich neznalost. Zaznívá skepse ohledně efektivity jednotlivých opatření, která však vychází spíše ze zažitých představ než z evaluace realizovaných programů, neboť ty ve městě povětšinou chybí, případně se v posledních letech teprve rozbíhají. Zdůrazňována je především nutnost zlepšit situaci v oblasti nezaměstnanosti osob ze sledovaných lokalit, nejsou však spatřovány přínosy případného zavedení jiných typů služeb. V současné době tak nejsou formulovány ani žádné další konkrétní plány na podporu poskytovatelů služeb a jejich větší zapojování do práce s obyvateli lokalit. Počítá se pouze s podporou stávajících služeb, které jsou však zúčastněnými aktéry hodnoceny jako výrazně nedostačující.

Otevírá se zde však prostor pro působení Agentury pro sociální začleňování a prezentování možných postupů při zavádění nových programů, neboť představitelé města jsou těmto podnětům poměrně otevření.

5.5.3. Shrnutí

- V Duchcově působí několik poskytovatelů sociálních služeb dle zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách i nezisková organizace poskytující obdobu takovýchto služeb (bez jejich registrace), které pracují převážně s klienty z lokality jižní části města. Osady Viktorina a Stará Gizela jsou sociální prací a aktivitami existujících služeb pokryty výrazně méně.
- V obci dlouhodobě působí terénní sociální pracovnice pro romskou komunitu.
- Vzhledem k identifikovaným problémům v lokalitách spojeným především s otázkou bydlení, předluženosti, bariér a segregačních mechanismů v otázce vzdělávání dětí, není sociální práce v lokalitách dostatečně pokryta.
- Služby, které zde existují, jsou často poskytovány v omezené kapacitě z důvodu nedostatečnosti finančních nebo personálních zdrojů. V některých případech probíhá činnost bez výrazného zájmu či podpory ze strany města.
- Nedá se hovořit o koordinované činnosti (například ze strany města) ani o fungující efektivní síti služeb.
- Nedostatky jsou vnímány také z hlediska obsahového zaměření služeb, kdy některé typy shledávané jako žádoucí a nezbytné pro část cílové skupiny zcela chybí.

5.6 Vztahy

Při hodnocení vztahů mezi obyvateli sledovaných lokalit a obyvateli jiných částí města je třeba přihlídnout ke specifickým jednotlivých lokalit jak vzhledem k jejich velikosti a poloze, tak vzhledem k jejich obyvatelům.

Osady **Viktorina a Stará Gizela** jsou geograficky i sociálně výrazně odtržené od samotného města. Obyvatelé města do těchto míst vůbec nepřicházejí a v těchto osadách se podle informátorů pohybují výhradně osoby, které zde bydlí. Naopak někteří obyvatelé osad jezdí do města pouze v případě, že si potřebují něco vyřídit (nákup, úřad, poštu, návštěvu u lékaře) či navštívit příbuzné. K častějším návštěvám města nepřispívá především ztížená dopravní dostupnost, nedostatek prostředků a u některých obyvatel také absence chuti a důvodu.

„[Musíme] dojíždět, nebo tam deme pěšky, když není na autobus, že jo, takže deme pěšky. Spoj je tady dobrej, já nemůžu říct, ale v zimě to je nejhorší, protože je to zpozdlý.“ (SZ9)

Obyvatelé Viktoriny hodnotí sousedské vztahy uvnitř osady jako velmi dobré, nejsou patrné ani zhoršené vztahy s majoritní populací v Duchcově. Nicméně řada z nich je s místem bydliště spokojena a do města by se vrátit nechtěla. Naopak většina obyvatel Staré Gizely se současným stavem spokojená není, především vzhledem k podmínkám bydlení a výrazné geografické izolovanosti. Místo by rádi opustili, ale nemají kam jít.

Ze strany obyvatel Duchcova lze označit vztahy jakožto nulové, do osad osobně nedocházejí a ani z doslechu je nevnímají jako problematické. Považují tato místa v první řadě za uzavřená a někteří obyvatelé města je nevnímají ani jako součást obce.

V případě **jižní části města** jsou vzájemné vztahy mezi jeho obyvateli a mezi obyvateli dalších částí města podstatně komplikovanější.

Uvnitř jižní části města je možné pozorovat časté rozlišování na „starousedlíky“, tedy obyvatele, kteří v Duchcově žijí dlouho, někteří z nich od narození (bez ohledu na to, zda se jedná o Romy nebo příslušníky majoritní populace), a nově příchozí. Toto rozlišení používají jak obyvatelé jiných částí města, tak obyvatelé jižní části. Lidé z lokality, kteří bydlí v Duchcově mnoho let, hodnotí vztahy s těmi, které dlouhodobě znají, jako bezproblémové, dobré a přátelské. Kritičtější vztah mají k lidem, kteří se přistěhovali v posledních letech. Patrná je výrazná tendence připisovat jim zhoršení situace v lokalitě v poslední době.

„R: No, žilo se nám tady dobře kdysi, než se sem nastěhovali tyhle Romáci hodně tady ze Slovenska, jak se sem přistěhovali. T: A v čem je to teď kon horší? R: No, není už takový jednání s nima. Já se ani neptám, nevšímám vůbec. Já jsem doma celý den.“ (SZ2 - Rom, v Duchcově žije 50 let)

V celkovém hodnocení vztahů mezi obyvateli lokality však převládá neutrální hodnocení charakterizované snahou „vyjít“ s ostatními lidmi, zachovávání vybraných přátelských vztahů a neutrální postoj případně ignorování neznámých lidí. Především u těch, kteří nežijí v jižní části města celou dobu a mají zkušenost s bydlením v jiných částech Duchcova, převládá názor, že nejvýraznější

problém pro vzájemné soužití a kvalitu života v dané lokalitě představuje výrazná koncentrace romského obyvatelstva.

„Já řeknu takhle. Jedna chyba se stala, že do dvou ulic, do třech ulic, nechali nastěhovat romské obyvatele. Řeknu, já nevím, teď ta ulice se jmenuje Riegerova, Bratří Čapků, všechno je napojený, v jedné ulici, v druhé. A tady v těch třech ulicích většinou, nebo co se zeptáte těch lidí, bydlej přistěhovalci. Naše lidi se většinou, co tady bydlej, narodili, se odstěhovali, jelikož nedostali byt od městského úřadu. Nebo na to neměli. Nebo nechtěli bydlet tady.“ (SZ1 - Rom, v Duchcově od narození)

Vzhledem k tomu, že jižní část města není zcela homogenní a vedle sociálně znevýhodněných osob zde žijí v soukromých domech obyvatelé, kteří jsou zaměstnaní, případně starší občané důchodového věku, stává se třetí plochou vzájemných vztahů především odlišný životní styl některých skupin obyvatel vč. zvýšeného rušení klidu a pořádku v lokalitě.

„Když lidi maj na jedné straně postavený rodinný baráčky a dělaj si své zahrádky, na druhou stranu viděj, jak lidi z té vyloučený skupiny tam choděj s kárkou a sbíraj jim tam jejich věci ze zahrady, nebo kradou železo, tak jako ty vztahy tam dobrý nejsou.“ (E1)

Podle informátorů tam tedy dochází k častým hádkám a sporům. Na druhou stranu lidé, kteří v lokalitě bydlí, diferencují vzájemné vztahy dle osobních zkušeností s konkrétními sousedy a nepaušalizují hodnocení vztahů k sociálně znevýhodněným jako skupině. Sami zdůrazňují také to, že si na situaci v jižní části města již za delší dobu zvykli a je patrný vyšší práh tolerance k některým typům chování. Nicméně rozhodně se nedá hovořit o spokojenosti obyvatel jižní části města s jejím stavem a vzájemnými vztahy.

Vztahy mezi obyvateli uvnitř jižní části města se tedy zdají být lepší než mezi sociálně znevýhodněnými obyvateli jižní části a lidmi bydlícími v jiných částech města. Tyto vztahy jsou aktéry hodnoceny jako vypjaté, jižní část je kritizována ze strany obyvatel bydlících v horní části města jako lokalita, která je špatná a problémová, kde je kriminalita a nepořádek. Výrazně negativně je vnímán stav budov v lokalitě, neboť řada občanů považuje tuto část města za nejhezčí díky své historii a architektuře.

„Já myslím, že kdyby to město bylo opravený a ty baráky tam byly udělaný, bydleli tam lidi, který by se o to starali, tak já si myslím, že to by byla jedna z nejhezčích čtvrtí tady, řekl bych skoro široko daleko, protože většinou - prostě je to starý Duchcov. Je tam stará zástavba a fakt ta architektura je pěkná.“ (O6)

Lidé z jiných částí města jižní část a její obyvatele v praktickém životě spíše ignorují. Ti, kteří nepracují ve firmách sídlících v jižní části města, tam chodí pouze výjimečně, a to pokud zde mají nějaké příbuzné, nebo potřebují na poštu, což je jediný prvek infrastruktury, který prozatím v blízkosti lokality zůstal. Plánováno je nicméně přesunutí pošty do jiné části města.

„Dneska nikdo jinej do jižního Duchcova nejde než, že jde na poštu, protože nikdo jinej z jiný části města se tam jen tak nepůjde projít (...) třeba kamarádky, co bydlí někde na sídlišti, řeknou, že ke mně na návštěvu nepřijdou, ‘dolů do toho cigánova, tam bych nešla ani v poledne za světla’, ale zas tak hrozný to není.“ (E2)

Naopak lidé z jižní části chodí běžně do celého města, již jen z důvodu lokalizace infrastruktury mimo jejich lokalitu. Sami také hodnotí vzájemné vztahy pozitivněji s poukazem na to, že je jejich snahou vycházet dobře s každým.

Vzájemné vztahy jsou pak diferencované také v závislosti na věku sociálně znevýhodněných osob. Z obou stran zaznává problematický vztah především mezi dětmi a mládeží. Poukazováno je na jedné straně na rvačky, které vyvolávají děti a mládež z lokality nahoře ve městě (*„Děti když jdou z dolejška nahoru, tak je pokaždý rvačka, ale pokaždý (...) nebo když jdou kluci ty patnáctiletý, jdou nahoru, tak tam vždycky někoho oberou o mobila.“* E3). Zaznávají však také názory svědčící o konfliktech ve škole mezi žáky, které vyvolávají jak děti romské, tak děti majoritního etnika (*„Ted, co začla chodit do školy, tak fakt jako holka říká 'maminko, my tam máme holčičku, tatínka má černýho, maminku má bílou, a všichni se jí smějou. A nikdo se s ní nechce bavit kvůli tomu.' Tak ono to je těžký, no. Takže v tomhleto si myslím, že si ubližujou navzájem ty lidi.“* O9).

Tyto vztahy a negativní vnímání situace a stavu jižní části města se ve svém důsledku mohou odrážet také ve vyšší neochotě zavádět programy či cokoli investovat do jižní části města. *„Je obtížný to prosadit a investovat do jižního Duchcova, když ty lidi nahoře, který chodí celej život do práce, platěj nájem a nikdy nebyli u přestupkový komise a popelnici platěj každéj rok..., tak vysvětlit těmhle lidem, že jim se ten panelák nezateplí, protože na to nemáme, ale že jdeme opravit [něco v jižní části].“* (E2)

Dle hodnocení informátorů nejsou v Duchcově zaznamenávány prvky rasismu, a pokud ano, jedná se o výjimky. Byl zaznamenán pokus o organizaci blíže nespecifikovaného pochodu obcí, který však nebyl realizován. *„Kdy ono to bylo? Podle mě v zimě, že se tady objevily plakáty, ono se nic potom nedělo, jo. Bylo to v souvislosti s Krupkou, že tam se něco dělo a mělo se udělat něco i tady. Nějaký chytrý se tady chtěli projít.“* (E4)

Informátoři věnující se práci s mládeží hovoří dle kusých informací od dětí o tom, že dojde občas v jižní části města k potyčce s rasovým podtextem (*„bitka se skíny“*). Ovšem takovéto události nejsou nikdy hlášeny a nejsou tedy bližší informace, co se skutečně přihodilo. Většina informátorů se nicméně o žádných takovýchto incidentech nezmiňuje.

Informátoři z řad Romů však vnímají daleko citlivěji jednotlivé prvky fungující ve městě, které pocítují jako výrazně diskriminační. *„Tady je už normálně zaběhnutý, a to nebudu mluvit jenom o Duchcovu, to je i Bílina, Duchcov, Teplice, tak tady je už normálně zaběhnutý, že přijde Cigán do obchodu, tak se hlídá, a choděj za váma. No to se nedá nakoupit jo (...) já jsem přišla do obchodu a pravidelně za mnou, a do tašky mi vlezli a to už se nedalo.“*

Druhým zmiňovaným prvkem jsou podmínky k trávení volného času dětí, kdy v jižní části města se při absenci hřišť a prostoru pro hraní děti často pohybují na komunikacích, kde běžně jezdí auta. Hřiště u Duchcovského viaduktu, které je v nejnižším cípu lokality, není rodinami a dětmi využíváno, neboť tam nejsou žádné herní prvky a rodiče místo hodnotí jako nevhodné pro děti a

poukazují na povalující se použité stříkačky od narkomanů³⁶. Pokud jsou rodiny s dětmi na hřiště v jiných částech města, poukazují na averzi tamějších obyvatel

„Vůbec tady nic není. ... To máš jedny klouzačky jenom na Barboře [rybník a park navazující ze severu na lokalitu jižního Duchcova] a tam je jedna houpačka, to je jeden koníček malej, no a když tam přijde víc lidí, tak je konec. To se tam perou a támhle to. A [nahore na sídlišti] tam jsou Češi, úplně koukaj na Cigány jak.... Ty řeknou normálně, vy bydlíte dole a vy tam nemáte co dělat nahore.“ (SZ9)

Jednou ze zvažovaných možností je rekonstrukce dnes nevyužívaného hřiště ležícího zcela v jižní části města, na druhou stranu je však poukazováno na další segregační potenciál takového řešení, kdy dojde k prohloubení sociální izolace dětí ze sociálně znevýhodněných rodin pouze v rámci lokality jižního města.

5.6.1. Shrnutí

- Osady Viktorina a Stará Gizela jsou geograficky i sociálně výrazně odtržené od samotného města. Obyvatelé města do těchto míst vůbec nepřicházejí, naopak někteří obyvatelé osad minimalizují svoje dojíždění do města.
- Obyvatelé Viktoriny hodnotí sousedské vztahy uvnitř osady jako velmi dobré, nejsou patrné ani zhoršené vztahy s majoritní populací v Duchcově.
- Většina obyvatel Staré Gizely se současným stavem spokojená není, především vzhledem k podmínkám bydlení a výrazné geografické izolovanosti. Místo by rádi opustili, ale nemají kam jít.
- Složitější jsou vzájemné vztahy v jižní části města, především mezi nově příchozími a obyvateli, kteří v Duchcově žijí dlouho, někteří z nich od narození (bez ohledu na to, zda se jedná o Romy nebo příslušníky majoritní populace). Tyto vztahy jsou více napjaté s tendencí připisovat nově příchozím vinu na zhoršení situace v lokalitě v poslední době.
- Přesto se vztahy mezi obyvateli uvnitř jižní části města zdají být lepší než mezi sociálně znevýhodněnými obyvateli této lokality a lidmi bydlícími v jiných částech města. Tyto vztahy jsou akterý hodnoceny jako vypjaté, jižní část je kritizována ze strany obyvatel bydlících v horní části města jako lokalita, která je špatná a problémová, kde je kriminalita a nepořádek.

³⁶ Naopak terénní pracovníci, kteří se podílejí na programu výměny použitých jehel, tato místo jako výrazně rizikovější vzhledem k pohybu drogově závislých neoznačují, podle jiných informátorů se na tomto hřišti při nedávném úklidu žádné použití jehly nenašly. Na druhou stranu zvýšená obava rodičů je racionální, neboť hřiště není daleko od neobydlených objektů a některých bytů, kde se uživatelé drog pravděpodobně scházejí.

5.7. Sociální klima lokalit

„T: A tahle lokalita ten jižní Duchcov se teda v posledních letech zlepšuje nebo zhoršuje? R: Já bych řekla, že zhoršuje. Jako někdo řekne, já nevím, vedení města, že je to lepší, že se tam dělá to a to, že nejsou závažné problémy, ale ... já prostě nevidím, že se to tam zlepšilo.“ (E1)

Pohled sociálně znevýhodněných obyvatel sledovaných lokalit

Celková spokojenost obyvatel ohrožených sociálním vyloučením se životem v obci je výrazně determinována několika faktory, které se prolínají předchozími částmi této kapitoly:

- nespokojeností s kvalitou bydlení, špatným stavem domů a bytů a mnohdy vysokými životními náklady spojenými s ubytováním v bytech pronajímaných soukromými majiteli
- špatnou ekonomickou situací zapříčiněnou vysokou mírou nezaměstnanosti a závislostí na sociálních dávkách
- nespokojeností se stavem a vývojem lokality především v jižní části města
- nespokojeností s přílivem nových obyvatel a migrací v jižní části města, která podle jejich hodnocení stojí za zhoršujícím se stavem lokality, špatným sousedským soužitím a zvýšenými obavami z kriminality *„Jedna věc se tady udělala špatně. Že sem nechali Romy žijící ze Slovenska, sem nastěhovat. Nechali je odkoupit byty. A všechno dá se říct hodili do jednoho místa.“ (SZ1)*
- nespokojenost s postupným sestěhováním romských obyvatel města do několika málo ulic v jižní části města a prostorovým i symbolickým rozdělením města. *„Podle mé sestry, žije nahoře, jo, řeknu tam žije 5 rodin českých, my, jedna rodina [romská], jo, říkám příklad ... moje sestra od mala je vychovaná, člověk taky musí být vychovanej, ale ten člověk se bude snažit podle toho druhýho, tu chodbu vytírá, prostě se začlení, jak ten druhý, jak ten soused prostě bude koukat, aby bylo čisto. Já nevím, prostě nedělá dobro, aby ty Romy bylo dáno na jednu - do jedné ulice. Nedělá to dobrotu. Není to dobře.“ (SZ1)*
- nedostatkem možností pro volnočasové využití v obci, zdůrazňovaným především ve vztahu k dětem a mládeži, *„Hrajou si prostě na silnici, kopou si s míčema na silnici, tam vlastně dole na tom viáku [duchcovský viadukt], tam je nějaký hřiště, jo, ale tam se to nedá, protože tam jsou samí feťáci k večeru, a tam jsou samý injekční stříkačky a všechno možný.“ (SZ7)*
- subjektivně vnímaným negativním postojem úřadů a orgánů obce vůči romským obyvatelům. *„Protože tady i když nemusím mít třeba dluhy, že platím všechno poctivě, tak tady se člověk Rom, já vám řeknu narovinu, nechytává. Tady nemáme slovo my, ani jeden Cigán. Jeden nám to zkurví a berou nám všechny do jedné kupy.“ (SZ2)*

Kvalitu života řady respondentů ovlivňují také zdravotní problémy, na které si řada informátorů stěžovala. Nejsou výjimkou pobíratelé plných a částečných invalidních důchodů. Uváděné dlouhodobé vážnější zdravotní problémy pak často zabraňují zlepšení životní situace prací či přivýdělkou. *„Já můžu*

pracovat ty dvě hodiny v tejdnu [kvůli zdravotnímu stavu], pani, mě nikde nevemou, a... ani do práce.“ (SZ8)

„Já bych, kdybych moh na kšeft, tak jdu taky. Tady nejde o to ... já udělám něco, trošku se hejbnu a zamotá se mi hlava.“ (SZ2)

Naopak jako pozitivum vnímají obyvatelé lokality soudržnost osob, které znají řadu let. Rodinné a přátelské vazby pak vytvářejí důležitou síť opory a pomoci. *„Jedno je dobrý tady [jižní část města], že ty lidi si pomáhaj. Nejsou na sebe zlý.“ (SZ1)*

Pohled běžných obyvatel obce

Rozhovory s obyvateli obce, kteří nejsou sociálně znevýhodnění a často nežijí ani v blízkosti zkoumaných lokalit, se prolíná poměrně kritický tón při hodnocení kvality života v obci. Z pohledu řady dotazovaných, kteří žijí ve městě již nějakou dobu, se život v obci v posledních letech zhoršuje, což je ve většině případů úzce spojováno s vysokou nezaměstnaností a nemožností získat práci (a tím horšící se sociální situací řady obyvatel), ovšem také s přílivem vysokého počtu sociálně znevýhodněných osob a jejich koncentrací především v jižní části města. Zhoršující či alespoň nelepšící se stav jižní části města v důsledku ovlivňuje život v celé obci.

„Víte, co je hlavní problém vůbec tady tohohle malýho městečka? Že není práce, lidi nemaj práci, tudíž maj hodně volnýho času, a vod blbosti, když to takhle řeknu pádně, nevědí coby, kór mladí. Nemaj žádný řád, jak si ten život uspořádat, no a tím pádem se to všechno jaksi nabaluje. Jedno na druhý.“ (O2)

„Turisti sem nejdou. Němci se tu boje zaparkovat auto. Je to jedno s druhym. Člověk se tady dejme tomu bojí, i s manželem jsme chtěli jít na kafe nebo něco. Tak říkám, já nejdu. Nejdu prostě. Nejdu tady nikam.“ (O10)

Lidé z horní části města, kteří do jižní části vůbec nechodí a ani nejsou s historií města v posledních letech blíže svázáni, hodnotí město a kvalitu života kladně. *„No, tak já když jsem se sem nastěhovala, tak lidi jako kroutili hlavou, že zrovna do Duchcova, proč sem. A právě proto jsem slyšela o tady těch místech [lokalita v jižní části města]. Jako že se to jako rozšiřuje a že to je horší, že dělaj všude bordel, že všechno ničej. Ale jako za ty 2 roky, já jsem nějak nepoznala na sobě nebo nepociťuju něco, že by se tady něco dělo.... Líbí se mi to malý místo. Není tady moc lidí. Je to pěkný. Docela se dá i kam jít s dětma.“ (O9)*

Podstatně hůře situaci hodnotí lidé bydlící v jižním Duchcově, kterých se více dotýkají každodenní problémy spojené se špatným stavem lokality. *„Bydlím tady 30 let, sem původně Pražáčka, a jaký čert mi to nakukal, abych sem vlezla a už tady zkejsla, když to řeknu tak, jak mi to de ven na jazyk..., je to hrůza tady.“ (O2)*

Negativně je vnímáno chování lidí z jižní části města na veřejnosti, především jejich poměrně častý „život na ulicích“, kdy naopak starousedlíci se spíše uzavrou u sebe doma a nemají potřebu vycházet. *„Normální lidi jako Češi nebo bílí, ty se stěhujou pryč. Já to chtěl taky prodat, jeden čas se tady nedalo vůbec žít. Kór když sme dělali na směny nebo to, tak se nedalo, věčně rachot, věčně potyčky,*

byla doba, že sem měl třeba klacek nebo baseballu za dveřma, poněvadž některý jako byli hrozný.“ (O5)

„A to máte prostě, jakmile se trošku oteplí, a ono je to celkem jedno, jestli je zima nebo mráz, ty určitý lidi jsou furt venku. A hlavně tím, že oni jsou furt jenom venku, tak se tam považují za takový jako nepsaný majitele všeho a prostě se tak chovají ke všemu.“ (O8)

Z rozhovorů s běžnými obyvateli vyplývá vnímání rozdělení obce na horní část a jižní (dolní) část města, která je neudržovaná, řada objektů chátrá a kam není kromě návštěvy pošty pro obyvatele z horní části důvod chodit. Ovšem ani situace v centru města a v jeho horní části není hodnocena jako bezproblémová a lepší se, spíše naopak.

„Každopádně já jako občan Duchcova to vnímám tak, že ... mně se zdá to město zanedbaný jakoby celek. Já nadávám na to, že Duchcov je hrozně hezký město. Hrozně hezky položený v - je tady spousta rybníků, spousta parků, jsou tady hory kousek, je tady vlastně na koupání. Takže ta poloha toho Duchcova je hrozně pěkná, ale jakoby v Duchcově jako ve městě se vůbec nic neděje, vůbec se nic nezlepšuje. A tady to já vyčítám městu. Nejenom to, že se nestará o tu jižní část toho města, ale ono se, aspoň mně se zdá, že se nestará vůbec jakoby o to město.“ (O6)

Někteří obyvatelé kriticky vnímají nejen stav a vývoj jižní části města, ale proměnu charakteru celého města i příchod cizinců jiných národností. Část viny připisují městu, které je z jejich pohledu v posledních letech pasivní a neprosazuje zájmy občanů, kteří v obci dlouhodobě žijí. *„Trošku se brát za nás za lidi. Takhle hodně se i ty Vietnamci sem hodně, sem pustili ty Vietnamce. To je všechno ruka ruku. A to taky není dobrý pro nás pro lidi, protože ten Duchcov byl vyhlášený tím, že tady prostě malinký krámečky, zámeček, park, tohleto. Ted' to prostě není. Park se večer uzamyká, aby se tam nedevasovalo. Chápu to samozřejmě, ale kde to jsme? Takže oni pak vyhodějí baráky, že se prodávají za levno. Samozřejmě Vietnamci po tom skočej, že jo. A my, co tu jsme leta a tak dále, tak potom na nás se ohled nebere.“ (O10)*

Paradoxně to, co je nejvíce kritizováno z řad informátorů z jižní části města, a sice výrazná koncentrace sociálně znevýhodněných osob v jedné lokalitě, je některými občany z jiných částí obce hodnoceno relativně kladně. Takovéto názory o sestěhování „problémových“ občanů na jedno místo a jejich pokud možno prostorové i symbolické oddělení od zbytku obce zaznívají občas v názorech obyvatel z jiných částí.

„T: A víte třeba o něčem, co se v obci podařilo v minulosti už vyřešit nebo nějaký problém zmírnit v souvislosti s tou sociálně vyloučenou lokalitou? R: No, přijde mi to, že je trošičku posunuli opravdu do toho spodku, protože i tady obývali nějaký ty baráky. Ty pak byly určený k prodeji. Tím pádem tady odtud oni už šli dozadu, takže už to svoje ghetto mají spíš tam. Ale pár se jich tady ještě najde. Takže tohleto se podařilo to, že je tak nějak odsunuli dolu. T: A tím se to tady trochu zlepšilo? R: Určitě. Trošku pročistilo. Jako couraj, to jo, ještě pokoušej různý a jiný. Ale spíš se shromažďují dole.“ (O10)

Touto optikou, kdy někteří obyvatelé horní části města preferují existenci uzavřené lokality v části, se kterou ideálně nemusejí přicházet do každodenního kontaktu, je možné nahlížet také to, že řada

z informátorů z řad obyvatel města označovala krom výše popisovaných lokalit ještě **další problémové místo v Duchcově**.

Jedná se o 4 věžáky, 12-13ti patrové panelové domy v severní části města v trojúhelníku ohraničeném ulicemi Vrchlického, Osecká, Dělnická. Ve třech těchto domech jsou dle informátorů malometrážní městské byty, do kterých se v posledních letech nastěhovalo několik romských rodin.

„Tam jsou 3 vysoký věžáky města ... je tam 70 bytů, jakmile tam bylo 5-6 romskejch rodin, který dostaly z jižního města byt, v tu ránu vraceli byt lidi, který tam bydleli x let, protože se tam bydlet nedalo, domy se zdevastovaly ... a byl tam těžko přidělitelný byt, tam když někdo potřeboval byt, tak ho vzal z nouze.“ (E2)

Řada lidí tak tento prostor začíná vnímat jako problémový, situaci zhoršuje zřejmě také to, že v těsné blízkosti domů se nachází herna, okolo níž začínají být identifikovány problémy s pořádkem.

„Víte co, jako dřív to bylo, tak některý ty nepřizpůsobivý se udělali...tady azylák, všechno dole, dobrý. Jenže teď už je máte na Osecký, v panelákách, všude, kam se podíváte.“ (O5)

Někteří obyvatelé města tak tuto lokalitu považují také za sociálně vyloučenou z důvodu stěhování romských rodin. Velmi vlažné sousedské vztahy dokládají také dva romští informátoři bydlící v daných domech. Romské rodiny přitom dle jejich odhadu tvoří v domech minimum (cca 3 rodiny v paneláku). „T: Jak tam vycházíte s lidma? R: No tak se s nima nezdravím... T: Vůbec se tam s nikým neznáte? Žádný sousedi, nic takovýho? R: Ne, ne. Dělej, že mě neviděj. T: Stalo se třeba v minulosti něco? R: Zatím nic, tak já to nevyhledávám žádný takovýhle věci.“ (bydlí cca 2 roky, zaměstnaný)

Naopak především sociálně znevýhodnění lidé z jižní části považují tuto lokalitu za lepší část Duchcova a rádi by se sem přistěhovali, raději by se začlenili mezi majoritní populaci na takovémto sídlišti, protože dle svých slov nechtějí žít pouze s Romy na jednom místě.

6. Výstupy

6.1. Identifikovaná ohniska problémů

Podmínky bydlení v soukromém sektoru a nedostupnost obecního bydlení

Výrazným ohniskem identifikovaných problémů je bydlení sociálně znevýhodněných obyvatel. Jde především o nízkou kvalitu bydlení v soukromých objektech v jižní části města, Staré Gizele, ale také na Viktorině.

Úzce s tím souvisí nedostupnost obecního bydlení pro řadu obyvatel jižní části města (z důvodu nesplnění stanovených podmínek) a především přemrštěné náklady na pronájmy v domech soukromníků. Tyto náklady velmi často neodpovídají kvalitě bydlení, zároveň vedou k častému zadlužení obyvatel a jejich zvýšené migraci v rámci soukromých bytů ve městě a mezi okolními městy v regionu.

Obec nerealizuje efektivní politiku sociálního bydlení, fungování azylového domu a domu na půl cesty pod Oblastní charitou Most tuto chybějící koncepci plně nenahrazuje. Aniž by byl vytvořen systém sociálního a dostupného bydlení, dochází v současnosti k plánované privatizaci většiny bytů v majetku obce.

Samostatným ohniskem problému je koncepce holobytů (či obecních bytů pro neplatiče) umístěných v obtížně přístupné lokalitě Stará Gizela, které jsou ve velmi špatném stavu, a sociální vyloučení obyvatel ještě prohlubuje výrazná prostorová segregace těchto domů.

Nízká docházka dětí do mateřských škol snižující možnost uspět v hlavním vzdělávacím proudu

Podíl dětí ze sociálně znevýhodněných rodin navštěvujících mateřské školy je malý, mírně narůstá až v případě předškolních dětí, především těch, které navštěvují MŠ z důvodu udělení odkladu povinné školní docházky. Předškolní výchova v mateřských školách by přitom měla být hlavním faktorem zvyšujícím úspěšnost dětí na základních školách a je preferována před zřizováním přípravného ročníku, který není zaveden v žádné ze škol. V realitě však mateřské školy tento cíl nenaplnují, neboť je navštěvuje málo dětí ze sociálně znevýhodněných rodin a často pouze po krátkou dobu (maximálně rok před nástupem do školy, často ani ten však celý neodchodí).

Velký podíl dětí ze sociálně znevýhodněných rodin docházející do základní školy praktické

V obci funguje několik desetiletí praktická škola, do které chodila již řada rodičů dnešních jejích žáků. I v současné době tuto školu navštěvuje vysoký podíl dětí z lokality, což posiluje segregací mechanismy v procesu vzdělávání. Nízká úroveň vzdělání mezi sociálně znevýhodněnými obyvateli přitom tvoří faktor výrazně zvyšující nezaměstnanost obyvatel zkoumané lokality.

Časté zastoupení dětí ze sociálně znevýhodněných rodin v praktické škole posiluje také absence inkluzivních mechanismů na obou běžných základních školách. V nich nejsou asistenti pedagoga ve třídách, nefunguje ani efektivní systém doučování dětí a mimoškolní přípravy.

Nízký podíl dětí úspěšně pokračujících ve vzdělávání po ukončení povinné školní docházky

Relativně velký podíl dětí ze sledované lokality podá přihlášku na střední školu, pouze malé procento však školu opravdu dokončí. Příliš nejsou využívány místní možnosti v podobě odloučeného pracoviště Střední školy stavební Teplice přímo Duchcov. Žáci tak nejčastěji nastupují na Praktickou školu dvouletou.

Vysoká nezaměstnanost a rozšíření práce načerno

Mezi sociálně znevýhodněnými obyvateli sledovaných lokalit je pouze minimum osob zaměstnaných. Pokud pracují, je to často pro technické služby města v rámci výkonu veřejně prospěšných prací. Pozice těchto lidí na pracovním trhu je výrazně marginální, pokud pracují, jedná se většinou o práci bez pracovněprávního vztahu (načerno), nebo nárazové, krátkodobé a často sezónní práce či sběr železa nebo různých plodů. Takováto práce je zároveň spojena s nízkými výdělky a rizikem, že jim práce nemusí být placena vůbec.

Vnitřními faktory, podílejícími se na této situaci, jsou především žádné nebo nízké vzdělání sociálně znevýhodněných obyvatel, případně nízká nebo zcela absentující kvalifikace pro práci v těch odvětvích, která v Duchově fungují. Vnějšími faktory jsou především obecně vysoká nezaměstnanost v obci, která dopadá na všechny její obyvatele, transformace podniků a provozů, ve kterých do začátku 90. let obyvatelé s nízkým vzděláním pracovali, ale také sociální systém působící na řadu nízko příjmových rodin výrazně nemotivačně a různé formy diskriminace na trhu práce, které se přednostně dotýkají sociálně znevýhodněných osob z řad příslušníků romského etnika.

Kriminalita a bezpečnost

Lokalita je spojována především s majetkovými trestnými činy (krádeže, vykrádání bytů, garáží či aut) a s přestupky proti majetku a narušováním veřejného pořádku. Kriticky je hodnoceno narušování pořádku v lokalitě, a to především lidmi žijícími v jižní části města, a vandalismus. Negativně je vnímáno také časté verbální napadání.

Výrazným prvkem uváděné trestné činnosti a přestupků je nízký věk pachatelů, kdy se často jedná o nezletilé a děti, které nejsou trestně zodpovědné.

V lokalitě je rozšířen také systém lichvy.

Nedostatečná sociální práce v lokalitách napomáhající v oblasti identifikovaných problémů

Vzhledem k identifikovaným problémům se zadlužením obyvatel, problémy s bydlením, zaměstnaností a segregačními aspekty vzdělávání dětí, stejně tak jako s kriminalitou či přestupky

mladistvých či dokonce dětí, je i přes existenci několika poskytovatelů služeb v obci sociální práce výrazně nedostatečně pokryta. Chybí zde výraznější koordinace aktivit a stávající služby jsou často poskytovány v omezené kapacitě z důvodu nedostatečnosti finančních nebo personálních zdrojů. V některých případech probíhá činnost bez výrazného zájmu či podpory ze strany města.

Základním problémem je nedostatečné jak personální zajištění stávajících služeb (co do kapacity služeb a možností pracovníků intenzivně pracovat s klienty), tak škála poskytovaných typů služeb, neboť řada služeb absentuje (např. různě cílené poradenství, služby rané péče) případně není možnost rozšířit stávající služby na více cílových skupin.

6.2. Politický kontext sociálního vyloučení

Co se prostorového aspektu sociálního vyloučení týká, vyskytují se v Duchcově tři lokality, které působením různých příčin obývá převážně etnicky stigmatizované obyvatelstvo, resp. dlouhodobě nezaměstnaní lidé s nízkým vzdělanostním statusem a jejich rodiny. Pro existenci předmětných lokalit je klíčové rozhodnutí města privatizovat obecní bytový fond v tzv. jižní části města. Důsledkem přechodu obecních bytů a bytových domů do soukromých rukou bylo, že noví majitelé byty či nemovitosti postupně prodali lidem, kteří je cíleně pronajímají jednotlivcům a rodinám se sníženou sociální mobilitou (tj. typicky osobám považovaným za Romy, jejichž šance na získání standardního bydlení je velmi nízká), což pronajímatelům umožňuje udržovat velmi vysoké nájemné a zároveň do nemovitostí neinvestovat. Současní majitelé bytů v jižní části města poskytují ubytování lidem i z jiných lokalit (respondenti v dané souvislosti hovoří např. o Teplicích a Bílině), což je logické, protože výše zisku pronajímatelů koreluje s mírou sociálního vyloučení ubytovaných osob, ve smyslu: čím nižší sociální mobilita ubytovaných, tím jistější a vyšší zisk pronajímatelů. Vzhledem k uvedené strategii majitelů nemovitostí má Duchcov (resp. jeho jižní část) vysokou absorpční kapacitu pro migrační toky lidí s velmi nízkým sociálním postavením, přičemž možnosti samosprávních institucí tento tok regulovat jsou takřka nulové.

Uvedená situace je v Duchcově natolik zřetelná, že oproti situaci v jiných obcích jsou negativní postoje směřovány spíše k pronajímatelům než k sociálně vyloučeným Romům. Hlas, který za situaci v jižní části Duchcova viní Romy, je spíše ojedinělý, v rámci šetření se objevil pouze v souvislosti s obhajobou plánované privatizace zbylého obecního bytového fondu. Tento typ výpovědi lze interpretovat jako snahu vyvinut bytovou politiku města coby příčinu současné situace v Duchcově, resp. snahu otevřít prostor pro další privatizace bytů. Není vyloučené, že právě tato rétorická strategie (jejímž pozadím je primárně ekonomický zájem města) může vést k nárůstu xenofobních postojů vůči Romům a nižším sociálním vrstvám.

Typickými prostorově vyloučenými sídly jsou lokalita Stará Gizela a Viktorina, kde sídlí lidé, kteří byli kvůli dluhům v minulosti vystěhováni z obecních bytů. Poměrně nápadný je rozdíl ve výpovědích obyvatel obou lokalit. Zatímco Stará Gizela je reflektována jako bezútěšné místo, obyvatelé Viktoriny zdejší bydlení hodnotí velmi příznivě. Na základě výpovědí respondentů lze ovšem dovodit, že tento

rozdíl je způsobený prostě tím, že obyvatelé Viktoriny si shodou okolností navzájem lidsky rozumí a přátelí se. Pravděpodobné proto je, že s jakýmkoli migračním pohybem zasahujícím Viktorinu může dojít ke zhoršení místních vztahů, a tudíž i ke změně reflexe života v uvedené lokalitě, resp. ke zhoršení místní sociální situace.

V oblasti školního vzdělávání je situace determinovaná faktem, že praktická škola je v podstatě spádovou školou pro obyvatele jižní části města, což vede k tomu, že děti ze sociálně vyloučených a etnicky stigmatizovaných rodin se do ní dostávají jaksí automaticky. Tento trend je též posilován faktem, že na standardních základních školách nejsou zřizovány přípravné ročníky, pravděpodobně z obavy, aby se v těchto školách v posledku nezvýšil počet žáků ze sociálně vyloučených rodin. Přípravné ročníky realizují v Duchcově mateřské školy.

Z hlediska faktorů sociálního vyloučení za pozornost stojí i přítomnost lichvy, jejíž výskyt typicky koreluje s faktem, že sociálně vyloučené obyvatelstvo sídlí v nemovitostech soukromých pronajímatelů, u nichž jsou obvyklé jednak vyšší platby za nájem a jednak vyšší motivace vymoci dlužné částky. Souvislostem mezi lichvou a strategiemi soukromých podnikatelů ovšem nebyla věnována podrobnější pozornost.

6.3. Možná řešení

Bydlení

V současné době probíhá další privatizace obecního bytového fondu. Město vyčlenilo pouze určité lokality (např. historické domy v centru města), které si zatím ponechá, ostatní byty půjdou do privatizace. S ohledem na výsledek této privatizace tak město rozhodne o investicích do oprav bytového fondu, který zůstane i nadále městu.

V obci je nutné posílit integrační principy v oblasti bydlení. Bylo by vhodné, aby se Agentura zapojila do procesu privatizace, je nutné, aby této rozsáhlé privatizaci předcházelo zmapování možných rizik a současně vytvoření propracované koncepce sociálního (a dostupného) bydlení. V současné době, kdy obec stále ještě disponuje velkým bytovým fondem, je možné takovou koncepci připravit a efektivně realizovat.

Posílení integračních principů v oblasti bydlení by v důsledku mělo vést také k integraci obyvatel výrazně segregované lokality Stará Gizela, neboť udržování takovéto lokality vzhledem k jejímu stavu a poloze sociálního vyloučení jejích obyvatel nezmírní.

Vzdělávání a mimoškolní aktivity dětí

V oblasti vzdělávání je nutné zajistit podmínky a podpořit motivaci rodičů ze sociálně znevýhodněného prostředí k umísťování dětí do mateřské školy a využít tak spíše možnosti předškolního vzdělávání namísto zavádění nového institutu přípravné třídy při některé ze základních

škol (k čemuž není zároveň patrná ani vůle zainteresovaných představitelů). Některé z mateřských škol v obci jsou v blízkosti sledované lokality, což zvyšuje geografickou dostupnost předškolního vzdělávání pro tyto děti.

V obou základních školách je vhodné rozšířit nástroje inkluzivního vzdělávání, to platí také pro školu praktickou, která má sice asistenta pedagoga určeného pro zdravotně postižené děti, ovšem nikoli asistenta pedagoga pro děti ze sociálně znevýhodněného prostředí. V řadě případů je v běžných základních školách nutné klást důraz na respektování specifických vzdělávacích potřeb žáků ze sociálně znevýhodněného prostředí lokalit a reagovat na ně (např. jinými metodami výuky, individuální prací s dětmi, organizací výuky – např. vzhledem ke ztíženým možnostem domácí přípravy těchto žáků). Zavádění inkluzivních nástrojů vzdělávání by mělo cílit k posílení setrvání dětí na běžných základních školách a předcházet neúspěchu v podobě ukončení základní školní docházky v nižším než devátém ročníku.

Pro zlepšení komunikace a spolupráce škol s rodiči dětí, která by měla za cíl zvýšit motivaci a zájem rodin o vzdělávání dětí, je vhodné navýšit stávající možnosti terénního sociálního pracovníka, který v této oblasti sehrává důležitou, a školami kladně hodnocenou, roli. Počet rodin a dětí, kterým by měl pouze v rámci otázek spojených se školním vzděláváním věnovat svoji péči, však zcela přesahuje současné možnosti terénní sociální práce v obci.

Částečnou pomocí jak dětem, tak jejich rodinám v podpoře vzdělávání by mohly být programy zaměřené na doučovací aktivity dětí v domácím prostředí, např. v rámci sociálně-aktivizačních služeb pro rodiny s dětmi.

Často uváděný problém se záškoláctvím žáků by měl být řešen úpravou školních řádů a důrazem na vymahatelnost plnění rodičovských povinností směrem ke školní docházce dětí. Tyto úpravy jsou v kompetenci škol a jejich zřizovatelů.

V oblasti vzdělávání a volnočasových aktivit dětí by bylo dále vhodné:

- Podpořit spolupráci škol se subjekty zaměřenými na mimoškolní přípravu a volnočasové aktivity dětí (především dvě stávající občanská sdružení zaměřující se na práci s dětmi).
- Podpořit programy a aktivity zaměřené na volnočasové aktivity.

Zaměstnanost

Vzhledem k vysoké míře nezaměstnanosti v celém Ústeckém kraji i v Duchově, a především pak mezi obyvateli sledovaných lokalit, je prioritní hledat možnosti v oblasti politiky zaměstnanosti. Podstatné je směřovat ke snížení nezaměstnanosti mladých lidí po ukončení základního (případně nedokončeného středního) vzdělání. V první řadě je nutné tyto mladé lidi podporovat v setrvání ve vzdělávacím systému a pokračování ve studiu na středních školách, či doplnění si středního vzdělání s odstupem do ukončení základní školy. Takovéto snahy by měly být v důsledku efektivnější než jiné nástroje aktivní politiky zaměstnanosti.

Je vhodné zaměřovat se jednak na programy přípravy budoucích absolventů základních škol a jejich podpory v dalším vzdělávání, dále také např. na služby poradenské (pracovní a kariérní poradenství), neboť takovéto programy nejsou v obci realizovány.

Obcí je zdůrazňována nutnost zlepšit situaci v oblasti nezaměstnanosti osob ze sledovaných lokalit, v současné době v obci fungují veřejně prospěšné práce, se kterými jsou dobré zkušenosti, a je plánováno založení sociální firmy. Otevírá se zde prostor pro působení Agentury pro sociální začleňování a podpory pro zavádění nových programů, neboť představitelé města jsou těmto podnětům poměrně otevření.

Vytvoření efektivní sítě služeb

V současné době nejsou formulovány ze strany obce konkrétní plány na podporu poskytovatelů služeb a jejich větší zapojování do práce s obyvateli sledovaných lokalit. Počítá se pouze s podporou stávajících služeb, které jsou však zúčastněnými aktéry hodnoceny jako výrazně nedostačující.

Pro možnosti efektivnější sociální práce se sociálně znevýhodněnými obyvateli lokalit v Duchově je nutné vytvořit funkční síť služeb vč. navýšení kapacity sociálních a terénních programů a rozšíření typů poskytovaných služeb v obci. Podstatnou roli zde může sehrát spolupráce s Agenturou pro sociální začleňování, především z hlediska vyhledávání vhodných zdrojů ke spolufinancování, ale také spoluprací na vytvoření ucelenější koncepce síťování služeb a podpoře její následné realizace.